

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEŞ-BOLYAI

PHILOSOPHIA

1

1986

CLUJ-NAPOCA

REDACTOR-ŞEF: Prof. A. NEGUCIOIU

REDACTORI-ŞEFI ADJUNCTI: prof. A. PÁL, conf. N. EDROIU, conf. L. GHERGARI

**COMITETUL DE REDACŢIE FILOZOFIE: Prof. I. RADU, conf. S. CONSTANTIN,
conf. T. LUPŞE (redactor responsabil), conf. A. SIDA, lect. A. BUDUŞAN,
lector A. MARGA (secretar de redacţie), lect. I. SEMENIUC.**

TEHNOREDACTOR: C. Tomoia-COTIŞEL

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

PHILOSOPHIA

1

Redacția : 3400 CLUJ-NAPOCA, str. M. Kogălniceanu, 1 ● Telefon 1 61 01

SUMAR — CONTENTS — SOMMAIRE — INHALT — СОДЕТЖАНИЕ

Exigențe revoluționare în fața științei și învățămîntului	3
TR. POP, Raționalitate dialectico-istorică și partinitate ● Dialectico-Historical Rationale and the Party Spirit	8
I. IRIMIE, The Cybernetic Principles of Management	18
A. ROTH, Judecata de constatare, judecata de valoare și judecata de gust ● Judgment of Ascertainment, Value and Taste	29
I. SEMENIUC, Методологические вопросы междисциплинарных исследований Some Aspects on the Interdisciplinary Research	35
V. MUSCĂ, Sensul grecesc al filosofiei și filosoful ● On the Meaning of 'Philosophy' in Greek and the Philosopher	44
GH. TOMA, Discursive and Reflective in Lucian Blaga's Discourse	51

POLITOLOGIE — SOCIOLOGIE

I. CHIȘU, Conceptul politic de solidaritate internațională ● On the Political Concept of International Solidarity	59
L. POP, Propaganda politică și limbajul ● Political Propaganda and the Language	67

Recenzii - Books - Livres parus - Buchbesprechungen	
Рецензии	74
Alexandru Boboc, Confruntări de idei în filosofia contemporană (FL. ARDELEAN)	74
Filosofskii Entsiklopediceskii Slovar (I. IRIMIE)	75
Karl Marx, Friedrich Engels, Suchregister zu den Werken (I. ALUAȘ)	76
Stephen Toulmin, Ricard Rieke, Allan Janik, An Introduction in Reasoning (I. COPOERU)	77
Raymond Boudon, La place du désordre (TR. ROTARIU)	79
Trofin Hăgan, Teoria și practica socialismului științifice în România (I. LEICU)	80

EXIGENȚE REVOLUȚIONARE ÎN FAȚA ȘTIINȚEI ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTULUI

Documentele adoptate de primul Congres al științei și învățămîntului, concluziile formulate de tovarăsa Academician doctor inginer Elena Ceaușescu la încheierea lucrărilor acestui forum democratic și reprezentativ — reflectînd în întregime orientările și tezele magistralei Expuneri ținută de tovarășul Nicolae Ceaușescu, Secretar General al Partidului Comunist Român și Președinte al țării, la deschiderea lucrărilor Congresului — s-au constituit într-un amplu și mobilizator program de lucru pentru oamenii muncii din învățămînt și cercetare în direcția imprimării unei noi calități și a creșterii spiritului revoluționar în pregătirea și perfecționarea cadrelor de specialitate, a sporirii contribuției științei și învățămîntului la soluționarea obiectivelor și sarcinilor cuprinse în Programul edificării societății socialiste multilaterale dezvoltate. Măsurile inițiate de Congresul științei și învățămîntului, referitoare la cercetarea științifică, tehnologică și de pregătire a cadrelor și forței de muncă în cel de al 8-lea cincinal și, în perspectivă, pînă în anul 2000 au deschis noi și însuflețitoare perspective activității de cercetare științifică și de învățămînt, pe linia transpunerii în viață a hotărîrilor Congresului al XIII-lea pentru ridicarea patriei noastre socialiste pe noi trepte de progres și civilizație. Cadrele didactice și cercetătorii, toți lucrătorii din domeniul învățămîntului și cercetării sînt puternic angajați în sporirea contribuției științei și școlii românești la dezvoltarea intensivă a economiei, a producției industriale și agricole, a tuturor sectoarelor de viață și activitate.

În Expunerea rostită la Congres, tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut un cuprinzător bilanț al rezultatelor obținute de poporul român în construirea societății socialiste, scoțînd în relief și faptul că, în toate aceste realizări, cercetarea științifică și tehnologică, învățămîntul și procesul educativ desfășurat de cadrele didactice au avut un rol de cea mai mare însemnătate pentru progresul vieții social-economice, pentru ridicarea nivelului de cunoștințe al tineretului, pentru pregătirea forței de muncă și a cadrelor de specialiști necesare în toate sectoarele de activitate. Totodată, în Expunere se subliniază că rezultatele cincinalului 1981—1985 ar fi fost și mai bogate dacă s-ar fi realizat integral programele de cercetare științifică și dezvoltare tehnologică, de introducere a progresului tehnic, dacă în instituțiile de cercetare și de învățămînt s-ar fi lucrat cu mai multă răspundere și exigență revoluționară. „Este necesar sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, să se tragă toate învățămîntele din activitatea trecută și să se acționeze cu întreaga hotărîre pentru lichidarea lipsurilor și perfecționarea muncii în toate domeniile. Avem tot ce este necesar pentru creșterea rolului cercetării și învățămîntului în dezvoltarea generală a patriei noastre socialiste, în ridicarea bunăstării materiale și spirituale a întregului popor“.

Congresul științei și învățămîntului s-a desfășurat la confluența a două cincinale, ceea ce-i conferă valențe deosebite în raport cu direcțiile progresului economic-social în perioada 1986—1990 și, în perspectivă. Una din caracteristicile esențiale ale acestei perioade o constituie trecerea de la formele extensive la modalitățile dezvoltării intensive în toate domeniile, avînd drept țel așezarea României, pînă la sfîrșitul actualului cincinal, la un stadiu superior, acela de țară socialistă mediu dezvoltată, iar în perspectivă, pînă în anul 2 000, transformarea ei într-o țară socialistă multilateral dezvoltată, în care vor fi create condițiile afirmării puternice a principiilor comuniste de muncă și de viață. Noua etapă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate deschisă de Congresul al XIII-lea impune participarea nemijlocită a cercetării științifice și tehnologice la realizarea obiectivelor economico-sociale, la valorificarea superioară a potențialului material și a capacității creatoare a poporului. Pînă în 1990, produsele industriei românești trebuie să se ridice la nivelul celor mai bune țări pe plan mondial, iar în unele domenii să depășească acest nivel. Îndeplinirea unei asemenea sarcini este posibilă numai prin accelerarea dezvoltării științifice și tehnologice, prin introducerea rapidă a progresului acestor sectoare în circuitul economic și în pregătirea cadrelor. Prin prisma aprecierii de o deosebită însemnătate teoretică și practică, formulată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, cum că „știința reprezintă cea mai puternică forță a progresului economic și social”, Hotărîrea Congresului științei și învățămîntului cheamă specialiștii din toate domeniile de activitate să-și sporească eforturile și contribuția în direcțiile principale ale progresului civilizației socialiste, pentru sporirea bunăstării materiale și spirituale a poporului. Principiile pe care partidul le pune la baza dezvoltării cercetării științifice și a aplicării progresului tehnic vizează în primul rînd amplificarea rapidă a rezultatelor științelor de vîrf în mecanizarea complexă, automatizarea și robotizarea producției și a altor sfere de activitate umană, valorificarea superioară a materiilor prime și a materialelor; perfecționarea și funcționarea eficientă a sistemului energetic național; proiectarea și construirea de noi mașini și utilaje multifuncționale, cu un grad înalt de automatizare, care să asigure reducerea consumului energetic și de materii prime; rentabilizarea oricărei activități sociale; sporirea eficienței; ridicarea productivității muncii și îmbunătățirea calității produselor. Tehnologiile noi care implică nemijlocit modelul dezvoltării viitoare a economiei și culturii sînt microelectronica și informatica, robotica industrială, automatica și telecomunicațiile. Prin rostul și consecințele lor social-economice și umane, aceste tehnologii reprezintă însuși miezul forțelor de producție necesare trecerii societății socialiste spre comunism. Pe baza experienței poporului nostru, a altor popoare și națiuni reiese, cu toată claritatea că efectul cel mai important al noilor tehnologii îl constituie creșterea productivității muncii și a eficienței acesteia — condiție esențială a progresului rapid al întregii societăți. Mai trebuie adăugat și faptul că tehnologiile informaționale reprezintă un factor comun nu numai pentru toate ramurile economiei naționale, dar și pentru ramurile cunoașterii,

ale învățămîntului, ale medicinei și ale multor sectoare de activitate din viața socială și culturală a țării.

Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, documentele Congresului științei și învățămîntului deschid și definesc orizonturi noi, de-a dreptul vizionare atît pentru dezvoltarea științelor naturii și a celor tehnologice, cît și pentru cunoașterea științifică din domeniul socio-uman. Schimbările care s-au petrecut în societatea noastră și pe plan mondial reclamă o intensă activitate pentru studierea și înțelegerea fenomenelor economico-sociale, a acțiunii legilor ce guvernează construirea societății socialiste cu scopul de a da răspunsuri științifice problemelor ridicate de viață, de evoluția contemporană a omenirii. „Și în acest domeniu trebuie să pornim de la faptul că socialismul științific nu a dat răspuns problemelor o dată pentru totdeauna, sublinia Secretarul General al partidului. Mai mult ca în alte domenii, științele sociale trebuie să sesizeze conținutul și la timp noile fenomene economice, sociale și să acționeze în concordanță cu noile realități“.

Potrivit concepției partidului nostru despre dialectica procesului edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării României spre comunism, hotărîtoare și determinantă este viața economică, în primul rînd nivelul și gradul de dezvoltare al forțelor productive. Iar astăzi, mai mult ca niciodată înainte vreune, dezvoltarea forțelor productive, perfecționarea uneltelor și a experienței de muncă creatoare a oamenilor depinde nemijlocit de aplicarea în viață a progresului tehnico-științific. Concurent cu dezvoltarea tehnicii și a științelor naturii, partidul nostru are în vedere și amplificarea creației spirituale, punînd accent pe modelul societății viitoare și pe formarea personalității multilateral dezvoltate a omului — scopul major și suprem al întregii activități de edificare a societății socialiste și comuniste.

În această viziune, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia, în Expunerea de la Congresul științei și învățămîntului, că în cercetare și învățămînt se cer eforturi mai stăruitoare, un înalt spirit de răspundere, inițiativă și cutezanță revoluționară în abordarea unor cercetări de ordin fundamental, de perspectivă în toate domeniile cunoașterii umane, pentru a deschide orizonturi noi cercetării aplicative și pentru a îmbogăți tezaurul gândirii științifice universale. „Cred că mai mult decît în alte sectoare — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — se poate afirma că a fi om de știință, cercetător, înseamnă a fi revoluționar, a acționa întotdeauna împotriva a tot ce este vechi și perimat pentru promovarea a tot ce este nou în toate sectoarele vieții economico-sociale. Să facem în așa fel încît știința românească să acționeze în spirit revoluționar, în toate domeniile“.

Înfăptuirea sarcinilor actualului cincinal și a obiectivelor stabilite, în perspectivă, pînă la începutul mileniului următor, impune cu necesitate perfecționarea continuă a conținutului învățămîntului și procesului pregătirii cadrelor, a structurilor ce vizează ridicarea nivelului lor pro-

fesional și de conștiință. „Socialismul îl construim cu oamenii și pentru oameni — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu în Cuvîntarea la Congresul științei și învățămîntului. De aceea trebuie să facem totul pentru ridicarea continuă a pregătirii lor profesionale și tehnice, a nivelului general de conștiință revoluționară, socialistă“.

Prin prisma hotărîrilor Congresului al XIII-lea al partidului și a orientărilor stabilite de tovarășul Nicolae Ceaușescu, Congresul științei și învățămîntului, în mod expres programul privitor la calificarea forței de muncă și pregătirea cadrelor în cel de-al optulea cincinal și în etapa de perspectivă — definesc în mod clar direcțiile principale de acțiune pentru modernizarea continuă a învățămîntului românesc în general, a școlii superioare în particular. Așa cum sublinia tovarășa Academician doctor inginer Elena Ceaușescu în Cuvîntarea de închidere a lucrărilor Congresului, „se impune, în primul rînd, să acordăm o atenție deosebită perfecționării permanente a conținutului și structurilor învățămîntului prin introducerea a tot ceea ce este nou, înaintat în gîndirea și practica universală“. În lumina acestor cerințe apar noi exigențe, calitativ superioare în fața procesului instructiv-educativ, de pregătire multilaterală a cadrelor. Școala superioară trebuie să asigure însușirea temeinică de către viitorii specialiști a celor mai noi cuceriri ale științei și practicii contemporane, căci de gradul de stăpînire a cunoștințelor din domeniile de vîrf ale științelor contemporane depinde efectiv sporirea contribuției tineretului la dezvoltarea forțelor productive, a tehnologiilor și proceselor de fabricație, în viitor. Pe de o parte, se cer îmbunătățite programele de învățămînt printr-o corelare mai judicioasă a problematicii lor cu cerințele unui învățămînt modern, iar pe de altă parte se cer substanțiale îmbunătățiri însuși procesului de predare și seminarizare a disciplinelor teoretico-științifice și de profil, a lucrărilor practice, de proiectare și laborator. Întregul proces instructiv — atît disciplinele teoretice cît și cele ce vizează pregătirea tehnologică și practică — trebuie să contribuie mai din plin la formarea gîndirii creatoare, originale și critice a studenților, la dezvoltarea capacității lor de a cerceta de sine stătător problemele de specialitate, de a descoperi noi legi, însușiri și structuri ale obiectului de studiu, contribuind astfel la îmbogățirea tezaurului cunoașterii științifice. În viziunea integrării învățămîntului cu cercetarea și producția, școala trebuie să modeleze deprinderile viitorilor specialiști de a converti cunoștințele dobîndite în timpul procesului instructiv în noi tehnici și tehnologii de producție și de muncă. Așa cum se sublinia la Congresul științei și învățămîntului, înfăptuirea obiectivelor cuprinse în Programul partidului presupune cu necesitate un șir de măsuri pentru perfecționarea procesului de învățămînt care este chemat să asigure pregătirea multilaterală — teoretică și practică — a viitorilor specialiști, cultivîndu-le spiritul de creație, de sinteză interdisciplinară și prospectivă, amplificînd pe aceste coordonate capacitatea formativă a procesului de instrucție. Școala superioară trebuie să formeze specialiști de înaltă calificare, capabili să se integreze operativ, după absolvirea facultății, în procesul de producție sau în munca social-culturală, să-și pună cu

hotărîre și entuziasm cunoștințele în slujba progresului general al patriei noastre socialiste.

Însăși realizarea integrării învățămîntului cu cercetarea științifică, cu producția și cu practica edificării noii orînduiri trebuie pusă în termeni noi, accentuînd și mai mult latura și rolul formativ atît al procesului de instrucție teoretico-științifică, cît și al activităților practice — de proiectare, laborator și de producție — ori a componentelor social-culturale și politice ale activităților practice, urmărind concentric formarea multilaterală a viitorilor specialiști. Cu alte cuvinte, se impune o abordare revoluționară a integrării — ca proces fundamental de modernizare continuă a învățămîntului, proces în care și prin care să se asigure însușirea celor mai noi cuceriri ale științei și tehnologiei de așa manieră încît, viitorii specialiști, care vor lucra în ramura producției, în institute de cercetare sau alte sectoare social economice, să fie în măsură să promoveze cu abnegație patriotică creativitatea și raționalitatea, inventivitatea și noile direcții de progres ale cunoașterii științifice și tehnologice contemporane, contribuînd astfel nemijlocit la impulsivitatea progresului în toate domeniile de activitate. Aceste cerințe revoluționare se impun a fi luate în considerație cu atît mai mult cu cît sîntem nu numai contemporanii unei uriașe revoluții tehnico-științifice și a unor mutații calitative în practica revoluționară mondială, care îmbogățesc necontenit cunoașterea și practica umană cu noi adevăruri științifice, procedee sau metode de transformare a lumii, ci sîntem, totodată, promotorii cerințelor celei de a doua revoluții industriale, care prin introducerea informaticii și a microelectronicii în tehnologiile existente pune într-o optică cu totul nouă factorii fundamentali ai progresului lumii contemporane, știința fiind de pe acum una din cele mai puternice forțe ale progresului economic, social și cultural.

Congresul științei și învățămîntului a subliniat cu putere faptul că la baza întregului învățămînt românesc se situează cunoașterea și însușirea temeinică a concepției revoluționare a partidului nostru despre lume și viață — materialismul dialectic și istoric — a teoriei revoluționare de transformare socialistă a patriei. Una din direcțiile majore ale perfecționării procesului instructiv-educativ este și rămîne conștientizarea tuturor factorilor de marea răspundere ce revine școlii, tuturor cadrelor didactice și de cercetare, în domeniul pregătirii tinerei generații prin muncă pentru muncă și viață. Întregul proces de învățămînt trebuie să asigure formarea de specialiști cu o pregătire profesională temeinică, patrioți devotați cauzei nobile a edificării orînduirii socialiste și comuniste. Școala superioară trebuie să fie permanent o tribună a ideilor înaintate, să propage idealul socialist și comunist de muncă și viață. „Odată cu preocuparea de a forma cadre bine pregătite profesional, pentru toate domeniile de activitate — sublinia tovarășa Elena Ceaușescu —, școala trebuie să-și îndeplinească, în condiții tot mai bune, marile răspunderi ce-i revin în educarea comunistă, revoluționară a tinerilor, a formării lor ca cetățeni conștienți, devotați patriei și poporului“.

RAȚIONALITATE DIALECTICO-ISTORICĂ ȘI PARTINITATE

TRAIAN POP*

SUMMARY — Dialectico-Historical Rationale and the Party Spirit.

The present study evolves from the idea that Marxist party spirit has a more comprehensive meaning than that rendered by party membership or class affiliation and the orientation conformably to the interests of these — which imply only an external intertional relationship of the politics to philosophy, art etc. In addition to such a relation — prevalent in formative-educative activities —, there is also an internal relationship, prevailing within the act of creation. It particularly acquires meaning through philosophical creation, materialized by the *problematique*, conceptualizations, spirit of method, form of reasoning etc. Within these substantiations the creative energy is objectified, in part at least prompted by the interests of the social groups as well, and a certain strategy of action to social progress and human emancipation is theoretically substantiated. Such a relationship renders to the revolutionary party spirit features specific to components of the dialectico-historical rationale and of the theory of social determinism. This analysis attempts at demonstrating that the categories of rationale and party spirit acquire superior, value connotations. Among others, the conjunction under discussion potentiates and helps unveil the social truth, renders overall expression to the theory of social determinism, turns theoretical activity from an end-in-itself into means of carrying out the fight for social progress and human emancipation.

Conceptul partinității marxiste are un conținut mult mai cuprinzător și mai complex decât se înțelege de regulă prin termenii de dependență la o clasă și partid și de orientare în conformitate cu interesele acestora. Un astfel de înțeles dat partinității, corect în anumite limite, sugerează o relaționare exterioară doar a politicii cu filosofia, arta, morala etc., pe scurt, cu creația spirituală sau a acesteia cu politica. Evident, există și relaționări exterioare, cu impulsurile lor dinspre politică, spre filosofie sau spre alte domenii ale creației și dinspre acestea spre politică, dar acțiunea la nivel social înseamnă, în domeniul creației, îndemn și orientare spre o anumită politică, artă, morală, filosofie etc. Dar, pe lângă relaționarea externă, intențională, dominantă în activitățile formativ-educative, există și o relaționare internă, dominantă în creația umană din domeniile vizate — o relaționare cu o motivație rațională și morală mult mai adâncă, uneori chiar ascunsă cel puțin o anumită perioadă de timp. De regulă această relaționare ia ființă prin creația filosofică și artistică. La nivel filosofic ea se exprimă prin problematica filosofiei, și expresia ei conceptuală, prin poziția față de rațiune și forma de raționalitate, prin funcțiile filosofiei, prin spiritul de metodă și modul de raportare la

* Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie—Filozofie, Catedra de filozofie, 3400 Cluj-Napoca, Romania

viața socio-umană și la sistemul relațiilor acesteia, prin raportare la valorile creației umane în genere și destinația acestora, prin perspectivele ce le deschide în fața omului etc. La baza unor astfel de exprimări stau interese ce emană din poziția socială, de clasă a indivizilor umani.

Faptul că problematica filosofiei, expresia ei conceptuală, forma de raționalitate, spiritul de metodă etc. se înrădăcinează și în știință și tehnică, faptul că toate acestea au o determinare complexă și că exprimă și interese general umane nu schimbă situația. E un fapt incontestabil că reacția atît de diferită la nivelul creației filosofice față de problemele vieții socio-umane și față de valorile creației ce obiectivează energie umană denotă o reacție impulsionată de interesele grupurilor sociale. Oricît particularizăm filosofia în raport cu politica, știința, arta etc. în ea este interiorizat cite ceva din toate acestea, din tot ce constituie expresie a vieții umane, reacție și atitudine umană față de realitate. Ca interiorizare a acestora, indiferent de predominanța într-un sistem filosofic sau altul a problematicii ontologiei, gnoseologiei, logicii, antropologiei etc., sistemul respectiv va reprezenta și implica o anumită orientare și atitudine, o anumită strategie socială de moment sau de perspectivă. Tocmai o astfel de atitudine ca fapt pe cît de legitim pe atît de intrinsec filosofiei avea în vedere K. Marx atunci cînd scria că „vine cu necesitate vremea cînd filosofia stabilește un contact și intră în interdependență cu lumea reală a timpului ei nu numai lăuntric, prin conținutul ei, ci și în exterior, prin manifestările ei“, că „filosofia încetează atunci de a mai fi un sistem determinat față de alte sisteme determinate; ea devine filosofia în genere față de lume, devine filosofia lumii actuale“¹.

Manifestările exterioare ale filosofiei sînt asociate de Marx spiritului prometeic, a unui prometeism modern de răzvrătire „împotriva tuturor zeilor cerești și pămîntești, care nu recunosc conștiința de sine a omului drept zeităte supremă“².

Angajarea partinică înfățișată ca nesupunere față de și răzvrătire împotriva autorităților reale și fictive ce încătușează conștiința și libertatea umană este o angajare pentru om și demnitate umană, pentru o realitate socială care să exprime în cel mai înalt grad esența umană.

Asociind filosofia în împlinirea ei supremă cu lupta reală împotriva stărilor de lucruri din viața socială cu caracter alienant, pentru triumful rațiunii și demnității umane, Marx sublinia necesitatea situării „pe o poziție partinică în politică“³, precum și „mai multă atenție pentru problemele concrete și o mai bună cunoaștere a problemelor⁴, corelată cu repudierea anticipării dogmatice a viitorului.

Identificarea activității teoretice cu lupta reală, situarea pe o poziție partinică lăminată de cunoașterea realității și construirea conștiință

¹ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 1, Ed. politică, București, 1960, p. 107.

² K. Marx și F. Engels, *Scrieri din tinerețe*, Ed. politică, București 1968, p. 24.

³ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 1, Ed. politică, București, 1960, p. 380.

⁴ K. Marx și F. Engels, *Scrieri din tinerețe*, E.P., București, 1968, p. 253.

a viitorului sint concepute ca cerințe ale unei necesități obiective. În acest sens scria Marx că se prezintă în fața lumii nu ca niște doctrinari propunându-i adevărul și cerîndu-i să cadă în genunchi în fața lui, ci îi arată doar „pentru ce luptă de fapt“, precizînd că „conștiința aceasta este un lucru pe care lumea *trebuie* să și-l însușească vrînd-nevrînd“⁵.

Ultima precizare, formulată în termenii unui imperativ rațional, denotă că partinitatea, adînc înrădăcinată în necesitatea istorică obiectivă și în cunoaștere și care capătă prin acestea un solid temel ontologic, gnoseologic și moral, mai implică o înaltă responsabilitate: o responsabilitate, pe de o parte, a creatorului de filosofie de a desluși direcția obiectiv-necesară a mersului istoriei omenirii, de a transpune această deslușire în idei și principii orientative și de a ridica masa, printr-o intensă activitate de lămurire, la o înțelegere clară a acestei direcții și totodată a scopului și sensului luptelor sociale revoluționare; o responsabilitate, pe de altă parte, a masei de a-și făuri o conștiință clară asupra mersului istoriei, înțelegînd astfel necesitatea de a se angaja în luptă pentru a da viață năzuințelor legitime spre o emancipare umană la nivelul cerințelor epocii.

Din succintele considerațiuni de pînă aici rezultă că abordarea doar politică a conceptului de partinitate, oricîtă importanță are, este totuși insuficientă pentru relevarea partinității în creație, cu deosebire a partinității marxiste revoluționare, ca principiu teoretic și metodologic.

Pentru pătrunderile de adîncime într-un sistem de creație, abordarea politică și viziunea politică asupra partinității se impune a fi completată cu o abordare axiologică cuprinzătoare, care să surprindă, prin demersuri corespunzătoare, (alături de cele politice, dar nu ca simplă juxtapunere, ci ca interrelaționare dialectică) și perspectivele filosofice, sociologice, umanist-antropologice și praxiologice, pentru care avem, de altfel, prețioase deschideri în opera întemeietorilor marxism-leninismului, deschideri insuficient analizate și valorificate pînă la ora actuală.

Fără o abordare filosofică și sociologică de mare rigurozitate și adîncime, care să ducă la o raportare și la o atitudine de pe pozițiile raționalității dialectice și istorice materialiste față de problemele reale ale vieții socio-umane, spiritul partinității nu se poate manifesta decît ca spirit al sentimentului de clasă. Dar, cum de atîtea ori s-a dovedit în practica socială, nu înțelegerea rezultată din raportarea și atitudinea sentimentală, ci înțelegerea izvorită din și atitudinea ce-și are motivarea în adîncul raționalității dialectice și istorice materialiste ridică partinitatea la rang de principiu teoretic și metodologic, înscriind-o în această calitate ca pe o componentă esențială în miezul teoriei determinismului social și al umanismului socialist revoluționar.

Datorită dimensiunilor reduse ale studiului de față, vom privi în continuare problema (și așa sintetic doar) exclusiv din unghiul de ve-

⁵ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 1, Ed. politică, București, 1960, p. 38ț.

dere al modului de implicare și interiorizare a partinității în raționalitatea materialist-dialectică și istorică.

„*Raționalitatea dialectico-istorică și partinitatea revoluționară nu sînt doar concepte, ce definesc aspecte din cele mai esențiale ale gândirii marxiste, ci concepte care, prin conjuncția lor, fiecare din ele capătă noi atribute valorice și importante note de certă actualitate, atît în cîmpul teoriei cît și în cel al practicii sociale.*”

Trecînd peste diferitele înțelesuri conferite conceptului de raționalitate în gândirea contemporană, vom concepe raționalitatea ca fenomen procesual al gândirii, care explică trecerea de la existența rațiunii la manifestarea ei rezonabilă, manifestare care, după aprecierea lui Marx, n-a existat întotdeauna. Raționalitatea o luăm în sensul de demers teoretico-metodologic, orientat diacronic-sincronic, în vederea continuei deschideri spre și dezvăluiri a adevărului, precum și distanțarea critică față de tot ceea ce impietează aceasta deschidere.

Ideea de *formă rezonabilă a rațiunii* vizează, între altele, selectivitatea urmată de opțiune și decizie, deslușirea necesarului și logicului, a necesității și fenomenalității, a cauzelor și condițiilor, a realului, posibilului și probabilului etc., distanțarea critică față de influența și presiunea unor tradiții și stiluri de gândire și acțiune depășite, deschiderea spre noi principii orientative care să servească drept reguli de discernămint și norme directe pentru conduită și practica umană, deschiderea spre invizibilul unei direcții obiectiv-necesare în mersul vieții sociale, evaluarea posibilităților reale, a condițiilor obiective și subiective pentru o anume acțiune umană, într-o anume direcție și spre atingerea unui anume scop, înlocuind spontaneitatea oarbă și arbitrariul.

Ca o nuanțare în plus a celor arătate pînă aici, ne reține atenția explicarea raționalității ca inteligibilitate care, între altele, potențează deciziile, normele și acțiunile constructive, impunîndu-se astfel ca o condiție esențială a optimizării relațiilor socio-umane.

Sub acest aspect privind lucrurile, am putea spune că inteligibilitatea constituie elementul central al întregii constelații conceptuale prin care se definește raționalitatea sau se relevă atributele ei, atribute prin a căror prismă o concepem în esență ca pe un polivalent demers uman, teoretic și practic, conform imperativelor sensului obiectiv al lucrurilor, demers concretizat la nivelul practicii sociale în formularea scopurilor și idealurilor de viață, în comportamente, atitudini și tactici adecvate scopului și condițiilor în care are loc acțiunea etc. Ca atare, raționalitatea se impune ca un concept cu o funcționalitate deosebit de complexă. Privită prin prisma acestei funcționalități, se constată că, dintr-un concept prioritar epistemologic, devine un concept sociologic și praxiologic, avînd în această ipostază drept corelat conceptul partinității.

Fiind o expresie a conținutului și nu doar a formei feluritelor demersuri în cîmpul mișcării socio-istorice, conjuncția raționalitate dialectic-

tică, procesual-istorică și partinitate se impune gândirii și practicii sociale ca o condiție a dezvoltării adevărului social.

Dacă dezvăluirea adevărului social presupune identificarea criticii, a activității teoretico-filosofice în genere cu lupta reală și dacă acestea unite angajează o critică, și o luptă, împotriva rînduieilor social-politice existente; dacă situația în planul vieții sociale este de așa natură încît necesarmente devine obiect al criticii o problemă politică oarecare, cum ar fi — după exemplul dat de Marx — deosebirea dintre sistemul stărilor și cel reprezentativ, aceasta „nu înseamnă cîtuși de puțin a coborî de la *hauteur des principes*, deoarece această problemă nu face decît să exprime în limbaj politic deosebirea dintre domnia omului și domnia proprietății private”⁶. Concluzia la care ajunge Marx, este că criticul nu numai că poate, dar și trebuie să abordeze aceste probleme politice (care, după părerea socialiștilor 'înfocați', sînt sub demnitatea lor)⁴⁷.

Acest *trebuie* pronunțat de Marx nu este expresia unui voluntarism subiectivist, ci expresia unei necesități obiective, iar în plan teoretic expresia unei partinități aflate sub comandamentele raționalității istorice. Cu alte cuvinte, este un *trebuie* rațional care indică o acțiune umană în concordanță cu necesitatea obiectivă a unei linii de progres socio-uman. Ca expresie a acestei necesități ridicate la nivelul conștiinței epocii, concluziona Marx: „Este, așadar, *sarcina istoriei* ca, după ce a dispărut *viața de apoi* a adevărului (ca urmare pozitivă a criticii religiei — n.n.T.P.) să statornicească *adevărul vieții acesteia*. Este, înainte de toate, *sarcina filosofiei*, care se află în slujba istoriei, ca, după ce a fost demascăată *forma sfîntă* a înstrăinării de sine a omului, să demaște înstrăinarea de sine în *formele ei profane*. Critica cerului se transformă astfel în critica pămîntului, *critica religiei* în *critica dreptului*, *critica teologiei* în *critica politiciii*”⁴⁸.

Privită prin prisma conjuncției raționalității dialectico-istorice și a partinității revoluționare reliefată prin inteligibilitatea, „critica nu mai apare ca *scop în sine*, ci numai ca *mijloc*”⁴⁹ pentru realizarea unui act istoric.

Raționalitatea dialectico-istorică concepută ca finalitate practică, ca demers spre realizarea unui scop formulat în baza adevărului istoric, făcea necesară raportarea la o anume clasă socială, respectiv, la clasa care prin statutul său social și existențial putea îndeplini imperatiivele mersului istoric concret, imperatiivele transformării revoluționare a societății, prin schimbarea întregului sistem de relații sociale, în primul rînd a celor economice. Realizarea acestei necesități atestă că așa cum partinitatea revoluționară se manifestă ca atribut al raționalității dialectico-istorice și ca o condiție a împlinirii ei superioare, tot așa această raționalitate conferă partinității cu temeii în mișcarea socio-istorică un atribut valoric ce o legitimează ca superioară manifestare a teoriei și practicii sociale.

⁶ *Ibidem*, p. 380.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 414.

⁹ *Ibidem*, p. 415.

Sociologic privind lucrurile, relaționarea interioară a raționalității materialist-dialectice și istorice cu partinitatea revoluționară își găsește o exprimare valorică superioară în teoria determinismului social, privit în globalitatea sa, desprins deci de unilateralizări și vulgarizări reducționiste de genul celor care suprapun teoria marxistă a determinismului social așa-numitului determinism economic. Teoria marxistă a determinismului social include în explicarea fenomenelor vieții sociale și factorul politic ca factor cu rol hotărâtor în dezvoltarea acestor fenomene. Accentul pus de Marx și Engels pe rolul relațiilor de producție în dezvoltarea societății are o semnificație euristico-metodologică. Prin aceasta ei au dezvăluit factorul prim, determinant în dezvoltarea socială, lucru esențial pentru elaborarea științei despre societate, fără însă a exclude din procesul dezvoltării la nivel social rolul factorilor politici, juridici, culturali, educaționali etc. În unele scrisori dintre anii 1890 și 1895 Engels a explicat acest lucru. L-a explicat și Lenin atunci când, referindu-se la *Capitalul* lui Marx, în *Ce sînt „prietenii poporului“ și cum luptă ei împotriva social-democraților*, scria că „*explicînd structura și dezvoltarea acestei formațiuni sociale (este vorba de formațiunea capitalistă, n.n.P.T.) exclusiv prin relațiile de producție, el (Marx, n.n.T.P.) a urmărit totuși pretutindeni și în permanență suprastructurile corespunzătoare acestor relații de producție*“¹⁰.

Urmărirea suprastructurilor corespunzătoare relațiilor economice însemna înfățișarea formațiunii sociale capitaliste, cum tot Lenin explica, „cu aspectele ei curente, cu manifestările sociale concrete ale antagonismului dintre clase inerent acestor relații de producție, cu suprastructura politică burgheză care apără dominația clasei capitaliștilor, cu ideile burgheze despre libertate, egalitate etc., cu relațiile de familie burgheze”¹¹.

Dezvoltînd concepția lui Marx asupra determinismului social, Lenin reliefa interioritatea partinității revoluționare înainte de toate prin spiritul metodei implicat în teoria acestui determinism. În acest sens, el arăta că „ideea determinismului, care stabilește necesitatea acțiunilor omului și spulberă povestea absurdă a liberului arbitru, nu exclude cîtusi de puțin nici rațiunea, nici conștiința omului și nici aprecierea acțiunilor lui“; că „ideea necesității istorice nu diminuează cîtusi de puțin rolul personalității în istorie: întreaga istorie se compune tocmai din acțiunile unor personalități care sînt, fără îndoială, forțe care acționează”¹².

Dezvăluirea modului de implicare a factorilor subiectivi în dezvoltarea istorică reală (a rațiunii, a conștiinței, a acțiunii umane) constituie implicit dezvăluirea modului de interiorizare a partinității în procesul acestei dezvoltări. În și prin rațiune, conștiință, aprecieri, opțiuni și acțiuni se exprimă și obiectivează situații și relații reale din lumea omului ca individ și grup social, poziția sa în societate, liberta-

¹⁰ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 1, Ed. politică, București, 1960, p. 137.

¹¹ *Ibidem*, p. 137—138.

¹² *Ibidem* p. 146.

tea sau nelibertatea sa, gradualitatea acestei libertăți, accesul la valori, pe scurt, existențialitatea sa și calitatea vieții sale.

Manifestarea de suprafață a partinității prin felurite demersuri umane constituie doar exteriorizarea într-un fel sau altul a interiorității acesteia din mersul lucrurilor și din procesele reale ce au loc la nivel social, în măsura în care acest mers și aceste procese constituie obiectivări ale activității umane și, prin ea, ale unor interese umane.

Desprinderea după criterii riguros științifice de obiectivismul burghez ca pretinsă nepărtinire se poate realiza numai printr-o concretă raportare la realitatea socială și prin luarea în considerare a realității așa cum este ea și nu a unei realități închipuite sau dorite. În acest sens, referindu-se la Marx, Lenin arăta că acesta se străduia „să dovedească, printr-o riguroasă cercetare științifică, necesitatea unor sisteme determinate de relații sociale și să constate în mod cât mai ireproșabil faptele care-i servesc drept puncte de plecare și de sprijin”¹³.

Baza demersului lui Marx o constituia faptul obiectiv că legile vieții sociale nu sînt aceleași, că „fiecare perioadă istorică își are legile ei proprii”, că „organismele sociale se deosebesc atît de profund unele de altele ca și organismele plantelor și animalelor”¹⁴.

Dînd expresie metodei lui Marx, Lenin sublinia că valoarea științifică a cercetării economiei capitaliste, „stă în elucidarea legilor speciale (istorice) care guvernează nașterea, existența, dezvoltarea și moartea unui organism social dat și înlocuirea lui cu altul superior”¹⁵.

Mai direct este implicată partinitatea revoluționară în spiritul metodei în lucrarea lui Lenin *Conținutul economic al narodnicismului* ... Opoziția materialismului marxist față de obiectivism este în fond opoziția demersului raționalist-dialectic și istoric și al responsabilității partinice revoluționare față de abordarea abstractă a problemelor vieții sociale și de escamotare în acest fel a adevărului social. Reliefind erorile demersului obiectivist și condițiile teoretico-metodologice ale deslușirii lui, Lenin scria: „Obiectivistul vorbește despre necesitatea procesului, istoric dat; materialistul constată cu precizie formațiunea social-economică dată și relațiile antagoniste generate de ea. Obiectivistul, demonstrînd necesitatea unei anumite serii de fapte, riscă întotdeauna să se abată spre poziția de apologet al acestor fapte; materialistul dezvăluie contradicțiile de clasă și, implicit, își precizează punctul de vedere. Obiectivistul vorbește despre „tendențe istorice nestăvilite”; materialistul vorbește despre clasa care „dirijează” ordinea economică dată, creînd anumite forme de împotrivire din partea altor clase. În felul acesta, pe de o parte, materialistul este mai consecvent decît obiectivistul, iar obiectivitatea lui este mai consecventă, mai profundă. El nu se mărginește să arate necesitatea unui proces, ci lămurește care anume formațiune social-economică dă conținut acestui proces, care clasă anume determină această necesitate”¹⁶.

¹³ Ibidem p. 163.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, p. 164.

¹⁶ Ibidem, p. 402.

Dacă mersul lucrurilor este de așa natură că societatea nu e omogen structurată, diferind substanțial de la o perioadă istorică la alta (prin modul de organizare economico-socială și prin relațiile corespunzătoare, prin structura de clasă și prin rolul diferit al claselor sociale în mișcarea istorică a perioadei respective etc.) atunci cercetarea științifică trebuie să oglindească acest mers așa cum se prezintă de fapt. Atributele demersului materialist marxist desprinse din fragmentul citat. (= constată, lămurește, își precizează punctul de vedere etc.) sînt în egală măsură atribute ale raționalității dialectice și istorice și ale partinității revoluționare. A promova tipul respectiv de raționalitate înseamnă a promova spiritul partinității amintite și invers.

Dacă partinitatea tradusă în termenii raționalității ridică pe noi trepte valorice, ideatice și metodologice, întreaga concepție științifică despre societate, inclusiv corolarul acesteia, teoria determinismului social, raționalitatea materialist-dialectică și istorică, tradusă în termenii partinității revoluționare, va da expresie nouă, calitativ superioară, înfăptuirii practice a luptei pentru progres social și emancipare umană. Vom exemplifica doar prin unele aspecte ale concepției lui Marx asupra revoluției socialiste.

Un prim aspect este acela că o astfel de revoluție nu poate fi doar politică, „care lasă neatinsă temelia casei”¹⁷. Respectiv, ea nu se reduce la actul cuceririi puterii politice și a schimbării relațiilor politice. Termenul de temelie sugerează necesitatea continuării actului politic pînă la realizarea schimbării relațiilor economice și pe acest temelii toate celelalte relații sociale.

Cel de al doilea aspect îl constituie caracterul ei deschis, procesual, mereu ascendent și înnoitor al revoluției socialiste. Acesta este sensul expresiilor lui Marx că „revoluțiile proletare... se critică singure, mereu, își întrerup într-una propriul lor curs, revin asupra celor ce par gata înfăptuite pentru a lua de la început, ridiculizează necruțător și în amănunt jumătățile de măsură, slăbiciunile și aspectele lamentabile ale primelor lor încercări...”¹⁸.

Cu alte cuvinte, partinitatea revoluționară în termenii raționalității materialist-dialectice și istorice înseamnă acțiuni responsabile de continuă schimbare și perfecționare a structurilor și funcționalităților organismului social, în vederea unei angajări plenare și conștiente a forței umane spre realizarea unei noi calități a vieții.

¹⁷ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 1, Ed. politică, București, 1960, p. 423.

¹⁸ K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 8, Ed. politică, București, 1960, p. 122.

THE CYBERNETIC PRINCIPLES OF MANAGEMENT

IOAN IRIMIE*

SUMMARY. — The present study is an attempt at methodologically „reading“ the main propositions of the cybernetic thought. This „reading“ is done in point of the prospect to better direct management activity. To this end, the following principles of particular normative importance are formulated and briefly accounted for: 1. The Triad Principle; 2. The Principle of Selective Reception; 3. The Necessary-Stocking Principle; 4. The Principle of Decisional Orientation; 5. The Principle of Decisional Certainty; 6. The Principle of Reliable and Fast Transmission; 7. The Principle of Non-Redundancy or Information Surplus; 8. The Principle of Antientropic Finality; 9. The Principle of Re-Decesion and Re-Command, and; 10. The Principle of the Mosaic Boxes Connexion.

Any field of the theoretical thought only becomes operant and effective in socio-human spheres provided that a set of principles emerges from its contents which can directly guide the actions of the human being. This emergence is in fact the constituting process of the methodological side of the respective field — conversion of its cognitive information into a normative one. It represents, in other words, a transitional step from knowledge to action. The methodological as methodical — representing in fact that instance of object-subject interactions which makes cognition as knowledge come out of the self — cannot reach the zones proper of the actional.

The methodological valencies of some thought products sometimes remain in an implicit form, remain to tacitly „work“ through the very mode in which the ideas generally guide the whole set of human actions. In these cases, the methodologic institutes and accomplishes its role by a natural proces, by itself — as it were, spontaneously. In other cases, however, institution and functioning of the methodological valencies can no longer follow such a path; the methodological does not simply emanates from the very contents of knowledge which it twins. Its institution and functioning implies a particular process of elaboration, of bringing to light, appearance in the conscience. Those theoretical approaches conductive to elaboration of what we usually term methodology or methodologies are involved. The products of such approaches view certain theoretical results not from the angle of the relation to their object, but in point of their valencies for action.

The above assertions, valid for all sorts of thought incursions — be they common or systematic, scientific or philosophic, ethic or political etc. — also remain valid for the particular case of those incursions which we synthetically term cybernetics. Their methodological

* University of Cluj-Napoca, Department of Philosophy, 3400 Cluj-Napoca, Romania

valencies, as a rule, do not institute spontaneously; they belong to that category which calls for explicit conscientization approaches. Such approaches can be made from several points of view. With certain peculiarities they could evolve from the angle of the consequences for developing other fields of knowledge or from that of the ways in which the theoretical contents of the cybernetic thought could inspire zones of technical inventivity. In this paper we are only interested in those possible methodological propositions which directly aim at the domenis of management, which can operate in its spheres.

*
* *
* *

If we surpass the moment of general motivation of the theme, if we pass on directly to review the propositions of cybernetic thought from the angle of explicit evolution of their methodological valencies, we could formulate, we believe, ten principles at least, of particular normative value.

1. **The Triad Principle.** We start with this principle since we consider it being very important; all the others, in our opinion, are related to it.

The cognitive base of this principle consists in the whole cybernetic theory of information, of its ontic status, of the place and role it holds in ensuring some organization of the matter in movement. Generally, this principle focuses on the differences existing between the "ergomatic" systems, as some authors call them, that is systems formed only from substance and energy, and the cybernetic or triadic ones — systems in which the substance and energy conjugate with information in more or less intricate ways. Of the data in this classification it is easily understood that not all the ways of organization of the matter in movement are also characterized by elements of an informational nature. Unlike the authors that universalize the reality of information, the stand we are here advancing joins those authors who, metaphorically as it were, recognize to it but an insular, oasis existence. We consider that only the living systems (microorganisms, plants, animals), socio-human systems (man and human collectivities), some types of machines (computers and robots) are triadic, that is with information.

Any triadic system only ensures the organization and functioning of the substances and energies proper to it providing there are some "fulcrums" of an informational nature. The specific of their very existence and direct functioning results in fact from their information-producing, -vehiculating and -utilizing mechanics. Without these mechanisms, they cannot be what they actually are, they cannot secure their defining qualities.

The systems of social life are *par excellence* triadic systems. By virtue of such a situation, the triad principle not only turns out to be important in the methodological guidance of the social theorization efforts — the efforts belonging to management science included —, but

also in the methodological arsenal of the management practice, of its effective guidance.

The first demand of this principle — requirement aiming at any link invested with management responsibilities — lies in considering as correctly as possible the types and species of substance, of energy and information which the system implies to the end of its adequate social operation, in determining with maximum care the place and role of each of these existential components in the overall thrift of the led system. Any deviation from this triadic outlook may entail disfunctional consequences upon the attainment of the goals. For example, in running an economic enterprise it does not only suffice to have raw materials, but also energy for their processing should be secured; further on, it does not suffice to have these two conditions met if you lack informational constituents, i.e. the know-how and the sense of duty necessary in handling the substances and energies, in the operation and development of the respective unit. The first *raison d'être* of the triad principle is that of centering the management objectives round components of an informational nature, round their role in the life of the system, in securing its further development. By another valence, the principle in question can play a particular part in the institution of what we could term management self-awareness, the consciousness of the status and role management has in the overall life of a social system and subsystem. That would mean, from a first perspective, to understand that the managing links are, to a social scale, the main informational subsystems; that their status is determined by information; that the "raw material" of their activity and efficiency lies in information. From a second perspective, this would show that any managing link is meant to convert many types of cognitive information into imperative ones, into words of command to the social activity. For the quality of management eventually depends on the quality of this conversion, and on the quality of management essentially depends the entire life of the given social system, its self-preservation and development.

By the ideatic contents lying at its foundation, the triad principle demands that any social link with management-related responsibilities promote the viewpoint of information in considering and exercising all its functions. That implies an as complete and accurate a determination as possible of the kinds of information it is to face, an as explicit analysis of the share coming to any component parts of the consciousness — scientific, political, philosophical, moral etc. — in ensuring normal, and effective functioning of the systems it runs.

Concurrently, we can predicate that the specifically human information — having basic roles in the self-preservation of certain structures and functions — must also be regarded as propelling force of social development, it is not a "ligand" only of the systemic organization, but also its up-spurring factor. Hence and for that reason, as a consequence of some other valence, the triad principle brings down focus upon informational "movers" of any social progress. The questions of advancement to the better, to higher and higher stages of socio-human accomplish-

ments, cannot be solved without some more specific and genuine information, without modes of its coming into being. For, when social advancement issues get amass, we cannot await solutions but from the idea-generating "laboratories", the knowledge-widening and deepening, technical and technological inventivity-reintensifying, goal and objective-re-thinking "laboratories" and, last but and not the least, from those of devising and re-divising approaches meant to help hit the goals and objectives. If the managing link intends to act towards social advancement, then the need in terms of meeting the informational supply for this development is an imperative condition. At macro-social level, the information-generating "laboratories" cannot be passed for secondary; they should be regarded at least equal to energy-supplying "laboratories", for example.

2. The Principle of Selective Reception. If information is the "raw material" to management acts, if it interferes in so very many modes having as many roles in their effective accomplishment, then its range of manipulation ways and forms cannot remain beyond the areas of interest for those social links directly invested with management-related assignments. Of this manipulation range — emission, transmission, reception, stocking and processing —, procurement or reception of information seemingly poses as initial mode. Particularly from the angles of management, of development and exercise of its functions, procurement turns into a primary condition. How to go about running a social system if you lack an available minimum of information on the condition or conditions of the system? How to secure this information if not by ways of communication?

From the cybernetic analysis of the processes of reception, analysis lying in an actual body of concepts (source, channel, emission, reception, encoding, filtering etc.) one can also draw easily the formulae of the selective reception principle. By its contents, this principle, ever since data collecting instances, calls for some filtration of the ensemble of messages, likely to reach us via different sources and channels of communication. To put it differently, the principle itself demands some control on the environment informational exploration processes.

If we regard these stipulations in point of the managing social links only, unreservedly we can say that one of their first-rating tasks is to see that exploration of the led social systems is not left to casual self-development, but even the information reception processes are subjected to some guidance. Effort-economizing and maximum efficiency demands are to make themselves felt ever since the first steps of the management activity.

The efficiency of information reception essentially depends on the selection grills or criteria, on the "filters" to which any primary information ensemble is to be subjected. Without suggesting some generally-valid "recipes", we could conclude that, beyond the compulsory adaptation to concrete situations, the filtration criteria can be derived from two interdependent sources:

a) prospects of subsequent utilization of the primary data, the degrees of employing their information in processings, decisions, commands etc.;

b) finality or the overall finalities of the system, the requirements for its self-preservation and development. The purpose, and particularly the purpose, as basic instance of any management acts like a "polar star" for the leaders' managing activity, is to govern the data reception processes and to indicate their selection criteria. In this case, the informational exploration of a present is to be done from the viewpoint of future expectations, from the angle of directing the system on to the ways of its development.

Consistent advancement of the demands the selective reception principle calls for could lead to diminution or doing away with so many an evidence or situations, needless informings and reports or accounts which do nothing but waste socio-human time and energy.

3. The Necessary-Stocking Principle. Information stocking in another basic informational manipulation. The information reserve required by normal and specific functioning of any type of triadic systems is thus ensured. Such systems are *par excellence* systems that learn, acquire — by reception or introjection mechanics — a certain experience. As a rule, they have a certain past, a certain history. That history is boiled down and settles in the memory of the system.

Dealing with the case of triadic systems, of a certain side of their structural features, cognitively cybernetics has also run into experience acquisition on information stocking issues. Out of this clash there has emerged the cybernetic theory of memory, theory within which the strict bounds of the psychological have by far been outpassed. A good evidence in this respect is provided by circulation of some concepts as: external memory, electronical memory, memory block, data bank a.s.o.

The principle of data stocking and treasure clearly emerges from the ideatic contents of the cybernetic theory on the structures and functions of memory. Suggestive by its very wording, this principle demands that the leaders — if we only view its valences from their point of view — should not load the cells of their brains, either external or internal with ordinary, non-valuable information, or, as it were, pulp information. Whereby its essential requirements, this principle pleads for maximum economizing efforts and efficiency in the data-stocking processes, for putting the need of evidence to no more than necessary, to an optimum. The principle demands that the evidence and situations are not left to convert into self-objectives, to unnecessarily multiply, to turn into bureaucracy.

Without detailing the theory of evidence (accountable or non-accountable) and allegedly make up universally-valid recipes for the various domains and levels of social management, we only hold that the data requisite must be assessed according to the following general criterion: prospect of subsequent use of the stored information — the prospect of employing it in various forms of information-processing.

In point of the management activity it is hinted at the prospect of reoccurrence of the data in the social memory in prognosis-assessing and decision-making activity, in issuing commands and in the control of their accomplishment. To put it differently, the data requisite should be subjected precisely to their ensigns in the overall exercise of the management tasks.

4. The Principle of Decisional Orientation. Information processing — peak informational manipulation, what essentially secures the cybernetic characteristic of a system — should be governed by the principle of decisional-orientation. More importantly, its close connections with management-related activities have two interdependent sources:

a) In point of the main types of information manipulation, the management systems or subsystems are meant to make processings, reception and stocking turn into „devices“ or „instances“ of management activity provided that they are subjected to processing acts.

b) From the viewpoint of the management prerogatives or functions, the actual basic and defining task lies in decision-making; if the social managing links have any *raison d'être* in some own "production", then characteristic of the management activity still revolves round the decisional act, it is this act that centers around the other tasks and responsibilities; diagnoses and prognoses fulfill and boil down in decision, and it is from their contents and demand that the command and control emerge.

The correlations we have focused on in the above simply and naturally lead to the idea that decisions are in fact the results of some informational conversion, the acts in and through which an information of cognitively-prevailing value is converted into an essentially imperative one, one that becomes direct source of action. Such a conversion, we think, is the actual and basic content of what theoreticians on management term "transformation" of diagnoses and prognoses into decisions and programs or "choice" between two or more action alternatives.

The decisional orientation principle — viewing the information processings in point of the decisional acts, of the role and place they hold in carrying out management — demands that the leaders do away, to the possible extent, with round about ways and choose the straightest decision-leading ones. By such a demand, the principle rises against delaying analyses and syntheses, against vain and endless debates in meetings in which the date of the next one only is fixed. Too, the principle demands that, among others, the efficiency of data processings is also considered in point of the speed these processings lead to decisions. We do not mean a speed for the speed's sake, but one which, without making concession to the founding of the decisional acts, does not delay them because of endless talk.

If decisional operativity is liable to turn into a criterion of evaluation of the managing activity, of its efficiency, then what we could term "decisional spirit" is to fall among the quality-assessing criteria of the leader. Such spirit leads to the idea that those hesitating to take decisions,

to assume responsibilities on a social plane — i.e. reject involvement in management tasks, as a matter of fact, those who for various reasons refuse engagement in decision-making —, they abjure themselves by that to their own position as leaders.

5. The Principle of Decisional Certainty. The cognitive "fulcrums" of this principle lie in many a field of knowledge, in general, and of the cybernetic one, in particular. From the area of these latter "fulcrums" there emerge the achievements of the mathematical theory of information, theory *par excellence* aiming at the relationships between information and the indetermination state or states. If in the textual wording and statements of this theory, the information dependences and its degrees of state or indetermination states are called forth, if proven that the more indetermination, the more information is, the opposing relationships also evince from the subcontext of the same theory: the more information is, the less indetermination state, less uncertainties. Whence information is what, by its quantity and quality, secures us grounds for the state of certainty. It is information that, by one of its functions — elimination of uncertainty —, allows for dissociation of actional alternatives, enables us to predict the consequences of the possible futures, to choose futures best serving our interests. To put it differently, it allows us to resort to decisional acts. Without considering the information on the likely futures and their consequences, neither choice nor decision turn possible. We are able to decide as we are able to process information and, by that, we do away with some of the uncertainties entailed upon us by confrontation with various provinces of the real.

If information actually plays such roles in the socio-human life, then the strive for maximum possible information and by that for a maximum of decisional consistency and certainty appears as a self-evident norm. The principle itself demands that the leaders restrict as much as possible the area of hasty decisions, of insufficiently informationally-grounded decisions, which rely on data of common sense or mere life experience. It also claims for diminution of decisions under too risky circumstances and complete annulment of those generating from elements of arbitrary will. Hence, the principle itself pleads for maximum possible scientific grounding of decisions, for employing as high rationale standards in exercising the management activity. Within such broad a meaning, the demands of the principle merge almost completely with what in our party documents appears to be the imperative of scientific management.

6. The Principle of Reliable and Fast Transmission. Decisions as decisional act appear under the form of an information ready to "ignite the movers" of action. Yet these „movers“ are not deployed within the managing, decision-making subsystems, but in the area of the led social links — links meant to execute, to render life to the decisions and stipulations of the action programs. By virtue of such a situation, deci-

sions should take the form of commands and follow their emission and transmission channels. If that is the case, then the information emission and transmission cybernetic theory can inspire the formulation of the principle of reliable and fast emission and transmission of commands. As a matter of fact, not only of commands, but of any informational fluxes that may interfere in exercising the overall functions of the management.

By the demand of reliable transmission there arises the point of clearing away disturbances, of deminution of their disfunctional influences. Being able to act upon any of the horizontal structural links of a communicational system (source, channel, traductors, recipients etc.), the perturbations can alter the contents of commands, of any message employed in the management processes, irrespective of its terminal.

The demands of fast transmission, in this case, aim at fighting against time and space distances that any communication faces. The shortening of these distances may take the form of modernization of the communication systems employed in management and by this ensurance of additional efficiency in the accomplishment of all responsibilities incumbent on a functional management. The measures devised by our party and state leadership to create and implement some more operative informational systems, we believe, precisely come to meet the requirements of this principle, they emergé from the self consciousness of its imperatives.

7. The Principle of Non-Redundancy or Information Surplus. To the end of achieving maximum efficiency with all types of informational handling, the management-related ones included, cybernetic data furnish premises for another principle, a more appropriate and synthetic one: the principle of non-redundancy or information surplus. It emerges directly from the cybernetic theory on the relationships between information and redundance, of its enunciations on the cases and conditions under which redundancy diminishes the informative value of the communication acts, the circumstances in which it entails deviations from the case of maximum information.

Without detailing upon the mathematical theory of redundancy or the terms under which its formulas operate, we simply assert that redundancy evolves and institutes within the area of communicational acts by dint of various types of repetitions, useful and non-useful, that communication employs or contains. Such repetitions diminish the informative "force" of the communication acts, prevent them from conveying the entire information which, in the main, they could do.

Parasite formulas or phrases in some cases of oral communication (answers, lessons, lectures, briefings-in etc.) greatly attenuate its informational value; as a rule, they are communicational blanks. The parasites of an idiolect are hundred percent redundence.

From semantic expectations, a communicational process turns redundant if much waste of markers (words, phrases etc.) are made within

it to evince one single reality or in order to carry and express one and the same idea.

Repetitions instill in the recipient something we call pragmatic redundancy. If we say to people things they long know, things we have told them for the umpteenth of times, it is obvious that the communicational act loses meaning, value, and turns redundant and dysfunctional.

Nevertheless, the redundant cases cannot always be labeled as dysfunctional; some repetitions, of a syntactic, semantic or pragmatic nature entail favourable features upon communications, protect the information they convey, turn into a prerequisite to its existence and functioning. Hence and for this reason, when considering the relationships between redundancy and information, one should distinguish between the necessary and non-necessary redundancy, the functional and the dysfunctional one.

In spite of this last stipulation, as a rule, redundancy is something opposing information, altering its quality, something that weakens its meanings and value.

If such is the state of affairs, then it is of paramount importance to see that the redundancy amount of the communication acts is diminished, that is an essential task of all those who in a way or another are involved in manipulation of ideas. Such care also holds good for those employing some handling of specifically human information in the processes of social life management. Moreover, this is a *par excellence* responsibility of those we call leaders.

The norm of principle itself merely demands that maximum care is afforded to dysfunctional amounts of redundancy; that, if possibly, the non-necessary redundancy is entirely done away with and, also to a possible extent, the necessary redundancy, the one compulsorily accompanying the communication acts, be diminished to a minimum.

These general requirements should be handled differently according to the types of redundancy we are to face: statistical, semantic or pragmatic. Statistically, for example, we reach non-redundant forms of communication by elimination of unjustified signs and/or markers (words, phrases etc.), of actual mere lumber. Semantically, i.e. in the area of relating signs to their „object“, redundancy can be done away with by achieving an as strict an agreement as possible between the diversity of informational content and the one of the signs and/or markers, by avoiding sumptuous wordings, formulations within which one and the same idea is set forth in quite different forms of expression. In other words, that means to consciously avoid or reduce word innovations — it is eventually a genuine struggle meant to generate ideas. When a leader strives to be convincing by merely saying things in a roundabout way and not by systems of ideas adequate to the actual management objectives, then he is making a redundant pleading, with few chances of being followed by the led. Pragmatically, that is from the prospect of connecting the signs with their recipients, deviations from the case of maximum information and slipping to redundancy take the form of communications in which the unfulfilled curiosity is ignored and the poor "addressee" —

as Caragiale would write — is offered long-known information. As a rule, the recipients are responsive to novelty, to novel ideas, to those actually dissipating their doubts or uncertainties and help them solve their problems. From the point of view of the recipients of management, the tasks or commands directed to them are non-redundant providing they contain some additional orientation or re-orientation as compared to the content of the previous tasks.

Under any of its forms and directions of manifestation, the principle of non-redundancy dwells upon increased efficiency in all cases of information manipulation. It demands that any informational worthless stuff is done away with and operate with information "concentrates". On behalf of increased efficiency, leaders at any level are to consciously face the negative redundance consequences, hence the necessity to as earnestly as possible advance the demands of information surplus.

8. The Principle of Antientropic Finality. If promoted, the principle of non-redundancy entails an internal efficiency on the tasks exercise and proper functioning of the management processes. Yet this efficiency is to continue and flow into the social yield of negentropy. In fact and essentially, from the cybernetic thought viewpoint, the standards or qualities of a management should essentially be seen from the angle of its eventual negentropy turn. Admittance of such an evaluation prospect and strict criterion emerges from the cybernetic theory of the relationships between information and the physical entropy, between information as ligand of organization and factor of systemic hierarchy and the entropy as law tendency towards degradation, loss of qualitative organization and hierarchy. In the light of this theory, information and entropy are two realities with polar movements. In the triadic or cybernetic systems the loss in information spontaneously entails returns in entropy, whereas information gains are losses in entropy. To put it differently, information as information operates as a basic antientropic factor. Therefore, according to the cybernetic thought, an information — therefrom it emerges and can specifically operate — is meant to prevent the law of entropy from working *ad libitum*.

In the cybernetic theory of information, of its antientropic operation, there has also been stipulated that information as an information is only a potential negentropy, that the forms of effective negentropy, of something able to actually counteract advancement into entropy can only be attained providing it — the information — extends itself in action, in guiding-ways for substantial-energetic interactions.

As a matter of fact, the relationships between management and the processes of increasing entropy in general and of the social one in particular are quite complex. First, any management by its nature and *raison d'être* is an antientropic factor. If management does not assume other "cares", if it does not show interest in the system-developing issues, then its prime responsibility, as a rule, is to see that some order is maintained within the system and disorder is done away with. We are not going to dwell now upon the nature of this order, whose

purpose it answers, whether it is popular or not etc., we merely assert that management processes are by themselves, by their very status an anti-entropic factor. When we speak about the anti-entropic finality principle, as a cybernetic principle of any managing link, we are however not referring only to the negentropy of the "discipline" in the system — though it has its own importance — but to the efficient negentropy, to goods production and reproduction, to what ensures the survival and supersurvival of the subordinates. This principle demands that the leaders understand that the information they employ in the spheres of their specific activity (diagnoses, prognoses etc.) cannot remain within the frame of these spheres, it must overstep their bounds and manifest in the outside, it must prolong in spheres of the substantial-energetic organizations and turn into negentropy. More exactly, the information employed in management processes is to surpass its condition as potential negentropy and turn, by direction of the actions, into genuine negentropy; otherwise the respective information does not meet the requirements of its basic functions and the management acts will not honour their *raison d'être*. Such being considered, the principle of anti-entropic finality brings to light the uselessness of all plannings, projects and decisions which remain in the sphere of mere intention, which in the process of their „objectivation“ do not surpass the quality of "draft decisions". In the light of this principle, the quality of a management does not lie in its good intentions and decisions, but mainly in the contribution it has to their materialization and accomplishment.

Rising against all "draft decisions", the principle in question also rises against those decisions which are entropic by their very content and consequences. Suicide decision, for example, is entropic by its very contents, and the arming and war policies do not sow but entropy, do not bring but waste, disorder and death. In this respect, the idea of anti-entropic finality is to become a basic criterion of choice between alternatives, of the very decisional acts. The idea demands that the leaders always decide in the favour of those approaches or socio-human acts which entail more life expectancy, development and peace.

9. The Principle of Re-decision and of Re-command. Cognitively facing the triadic systems, systems in which phenomena of a management nature compulsorily appear, cybernetics could not have helped but subject to its objective analysis the „threads“ between leaders and the led. Out of these analyses the 'feed-back' idea has emerged and the theory gravitating around it has been developed.

According to the data of this theory, a managing system cannot be certain about the accomplishment of its commands. As phenomena of informational nature, the commands can be subjected to perturbations and consequently undergo some distortion. Hereof the need to have some "threads" of information from the executive systems. By such "threads", the managing system pursues its commands and controls the way in which they reach destination. It also controls the way in which the commands are carried out, the degree of accomplishment of the ob-

jectives. Fulfilling such functions, the reverse connection cannot but lead to re-decision and re-command when its data signal deviation from the meaning and significance of the initial commands.

The action of the principle in question should be optimized in such a way that the instances of re-decision and re-command do not annul the relative stability of the management data, do not entail instability and bewilderment. Should re-decisions be too often, then they result in dis-functional consequences for the whole range of relationships between leaders and the led. Under such circumstances they call forth confusion within the system and entail deviations from the accomplishment of the objectives.

10. The Principle of the Mosaic Boxes Connexion. By W. R. Ashby's contribution to the study of triadic systems and in consequence to the ideatic history of cybernetics, we avail ourselves of the so-called theory of the black box. The phrase itself is a suggestive concept-metaphor. It designates cognitively that the cybernetic systems, according to the presence within them of informational-related contents, fall *par excellence* within the category of black box-systems. These systems, in the process of knowing them, do not subject to common analyses and syntheses, cannot be undone and redone. Such a development would kill their specific feature, would render void their defining peculiarities. They reveal themselves known by some other approaches, by exploring their input and recording their output, and then building up, on the basis of input-output correlations their internal model, a possible explanation of their conduct or working. The above sketched approach turns even more complicated when people and human collectivites are involved.

If people belong *par excellence* to this very category of systems and if managing means dealing with people, then, from this viewpoint, the management process turns out to be an activity in and by which those managing connect within a clear system a certain number of "black boxes", of subsystems which never exhibit all their contents, all their structures out of which their specific conducts emerge. As a rule, the leaders "handle" systems which they know in part only. Hence, all manipulation difficulties. The managing necessity emerges from the need of guiding the led, despite the degree of their relative freedom, to the end of attaining one and the same objective, from the need to their harmoniously integrating in ever widening social systems. Management turns possible in and by the opportunities of partial knowledge of and partial communication with the box systems. In this respect we could conclude that any managing system connects in a certain way some numbers of subsystems, with white and black spots, with some known and non-known component parts.

The conscience of this fact is cybernetically advanced by the principle of the black boxes connexion. This principle, in our opinion, reveals that any social management, in its effective accomplishment, is not an applied science only, a technique, but also an art; it eventually is a "social engineering" to the extent in which the managing system is

successful in cognitively determining the characteristics of the led systems, in foreseeing their future conduct and it is an art, a mastership to the extent in which it grasps the standards of the subordinate systems, it is capable of guiding the entire range of responses of those led; it is an art to the extent in which it can avoid functional and disfunctional risks which may evince in the command accomplishment, in reaching the overall finality of the respective social systems. In the light of this principle, the management activity is seemingly an extremely complex one, a social work which not only demands knowledge, but also talent. The actual leaders are not merely "made" (as a result of instruction, education, life experience etc.), they are "born", in part.

The inventory of the methodological principles emerging from the cybernetic theory on management could be continued. Also, continued could be the detailing upon the requirements these principles pose. However, limiting ourselves to the above, we would conclude the present considerations by asserting that these principles do not stand for the place and role other general demands of social management have, do not serve as substitutes for the political principles of management: the principle of democratic centralism, of the collective and unitary leadership, of harmonious correlation, and due time apprehension and solving of contradictions etc. There are neither opposite relationships, nor mere complementation between these two groups of methodological exigencies; they interact dialectically, display themselves together and mutually imply.

The cybernetic principles of management, within and by the system of their requirements, come and shed light upon and direct, in their own way, the processes of social management, impart additional overall efficiency. They are meant eventually, to the extent of their measure, to bring their share in the accomplishment of this indisputable desideratum: nothing is ever more desirable on a social plane than a workable, good management.

JUDECATA DE CONSTATARE, JUDECATA DE VALOARE
ȘI JUDECATA DE GUST

ANDREI ROTH*

ABSTRACT. — **Judgment of Ascertainment, Judgment of Value and Judgement of Taste.** The three types of judgement are correlatively examined in point of their peculiarities. The judgment of ascertainment poses a trend towards/and calls for *objectivity*, hence for implied general (universal) validity. By its very structure, the judgment of taste is mere subjective, consequently no general validity does it assume. The judgement of value, on the other hand, blends in its structure objectivity and subjectivity, universality and singularity. It does not support by itself, as taste judgment does, but likewise ascertainment judgment, it calls for factual and rational evidence — formulated as ascertainment judgments.

O seamă de probleme ale științelor socio-umane contemporane implică, într-un fel sau altul, discuția asupra distincției dintre judecata de valoare și alte feluri de judecăți. Problema raportului dintre obiectivitate și partinitate, dintre științific și ideologic sau dintre științific și axiologic în știință, cu deosebire în științele despre societate și despre om necesită, pentru o soluționare lipsită de echivoc, cercetarea relației dintre judecata de valoare și judecata de constatare; numai pe temeiul distincției se va putea lumina legătura, respectiv complementaritatea lor necesară în cunoaștere. În estetică, axiologie, culturologie se pune cu acuitate problema legăturii și deosebirii dintre judecata de valoare și cea de gust. Această problemă a fost prinsă — fără a fi, de regulă, explicit formulată ca atare — într-o seamă de controverse din istoria cugetării estetice, aflindu-și expresia chiar în contradicțiile lăuntrice ale unor mari sisteme estetice.

Vom încerca deci, în cele ce urmează, schițarea specificului judecății de valoare, punând-o în relație cu celelalte două tipuri de judecăți menționate, cu judecata de constatare pe de-o parte și cu judecata de gust pe de-altă parte.

a. Înțelegem prin *judecata de constatare*, în cele ce urmează, orice enunț privitor la starea reală — prezentă, trecută sau viitoare — a unui obiect dat, făcând abstracție de multitudinea felurilor de judecăți de care se ocupă logica. Este felul de judecată pe care, spre deosebire de cea de gust, Kant o numește, în estetica sa, *logic-determinativă*. Judecată de constatare este, în acest sens, orice enunț cu pretenție și valabilitate științifică despre lucrurile, fenomenele, procesele naturii și societății, inclusiv cele despre omul considerat obiect al cercetării și al reflecției, în măsura în care fixează și comunică ceva din ceea ce *este* (sau a fost, devine sau poate să devină) obiectul la care se referă enunțul respectiv. În același sens, multe enunțuri elaborate în afara științei, în sfera con-

* Universitatea din Cluj-Napoca, Catedra de Filozofie, 3400 Cluj-Napoca, România

științei comune și în alte domenii de exersare a spiritului sînt de asemenea judecați de constatare.

Judecata de constatare are două caracteristici, sau, mai bine, prezintă două aspecte ale uneia și aceleași caracteristici fundamentale: tendința spre și pretenția de obiectivitate și, totodată, de generalitate sau universalitate.

Știm bine, firește, că orice idee umană are, în mod implicit și inevitabil, un aspect sau un element subiectiv, fiind elaborată de un subiect și condiționată de limitele bio-psihoice și istorico-sociale ale subiectivității. Nici un enunț, chiar științific, nu poate fi în mod absolut liber — în sensul literal al cuvintelor — de notele subiectivității umane. Dar judecata de constatare este obiectivă prin menirea ei, ea tinde să fie cît mai obiectivă cu putință și se înfățișează celor cărora li se transmite cu pretenția de a fi obiectivă. Spre a corespunde naturii sale, ea trebuie în așa fel formulată, încît să reprime în cît mai mare măsură notele de subiectivitate ce ar putea să răzbească în ea, să fie cît mai liberă de iluziile, dorințele, temerile și aprecierile subiectului, să prindă, să fixeze și să comunice numai o afirmație privitoare la obiect ca lucru în sine. Altfel spus, judecata de constatare este dezantropomorfizatoare: ea împiedică — dacă e corectă — proiectarea asupra obiectului a conținuturilor subiectivității. Ea este totodată impersonală: corect formulată, trebuie să sune identic, enunțată fiind de persoane diferite. Este „rece“, adică liberă de orice încărcătură afectivă sau pasională.

Fiind destinată de a fi obiectivă, judecata de constatare nu se susține prin sine însăși: spre a fi recunoscută ca atare, ea are nevoie de probe. Trebuie să fie susținută cu argumente raționale, coerente, construite în conformitate cu regulile logicii; trebuie să fie verificabilă și efectiv verificată prin fapte, în procesul practicii sociale.

Atributul obiectivității se asociază în chip necesar cu cel al generalității și universalității. Enunțul constatativ fixează un adevăr deopotrivă valabil pentru oricine și pentru toată lumea, îl comunică tuturor; acest enunț poate fi, în principiu, receptat și acceptat de către toți oamenii, indiferent de raportarea lor subiectivă la obiectul enunțului respectiv (cu condiția, firește, ca receptorii să cunoască limbajul în care a fost formulat enunțul respectiv și să aibă capacitatea și pregătirea intelectuală necesară pentru a-l pricepe, dar aceasta este o altă chestiune). Probele logice și faptice care susțin enunțul constatativ pot fi, în principiu, refăcute, repetate de către oricine; dacă sînt corecte, sînt *ipso facto* universal valabile. Rezultatele obiective ale cunoașterii umane pot fi completate, corectate sau infirmate ulterior, dar corecțiile — dovedite în mod corespunzător — vor fi, la rîndul lor, pentru oricine valabile, indiferent de dispozițiile sale subiective. Dacă cineva contestă valabilitatea unei judecăți de constatare, o poate face cu temei nu invocînd considerente de ordin subiectiv, ci numai și numai argumente de ordin logic și factual cu aceeași pretenție de obiectivitate și universalitate.

b. *Judecata de gust* se situează, prin toate trăsăturile sale, la antipodul judecății de constatare. Judecata de gust joacă un rol foarte important în domeniul creației și receptării estetice, dar nu numai în acest

domeniu, ci peste tot unde este vorba de alegeri preferențiale după criterii personale: în relațiile interindividuale nemijlocite, în alegerea partenerului de viață și a prietenilor, în sfera modului sau stilului de viață ș.a.m.d. Înclinațiile individuale, preferințele pentru un domeniu de activitate sau pentru o profesiune, opțiunile personale între creații culturale recunoscute ca fiind de valoare aproximativ egală se enunță prin judecăți de gust.

Judecata de gust este pur subiectivă prin structura ei; nu are nimic din atributul obiectivității. Ea nu surprinde o stare a obiectului la care se referă, ci enunță și comunică o stare a subiectului, modul în care se raportează el la obiectul respectiv: plăcerea sau neplăcerea, atracția sau lipsa de atracție resimțită de subiect față de obiect, preferința sau nepreferința sa față de acesta.

Fiind totalmente lipsită de atributul obiectivității, judecata de gust nu poate avea, logic, nici o pretenție de universalitate. Din faptul că mie îmi place sau nu-mi place cutare tablou, că eu prefer un gen de muzică, că mă simt atras de persoana cutare nu rezultă nimic pentru alții, necum pentru toți oamenii.

Fiind, cum ziceam, pur subiectivă în structura ei, judecata de gust nu poate fi și nu trebuie susținută nici cu argumente raționale, nici cu dovezi factice. Atracția, simpatia, preferința, plăcerea resimțită de subiect în raport cu un obiect dat pot avea componente raționale, dar pot avea și componente iraționale, sentimentale, temperamentale etc. Subiectul însuși uneori și le poate explica, alteori nu; el își poate motiva, uneori, opțiunile, alteori însă nu; oricum, explicația sau motivația nu este argument sau dovadă. La o judecată de gust nu este nimic de dovedit; implicit, judecata de gust este logic inatacabilă. Numai și numai subiectul este autorizat să formuleze și să comunice ce-i place sau ce-i displace lui; nimeni nu poate ști mai bine decât subiectul ce anume îi place și ce îi displace acestuia sau cât de mult (cât de puțin) îi place acestuia un anumit obiect. Orice om poate emite judecăți de gust, cu temei, doar în numele său propriu, la persoana întâia singular. Judecata de gust se susține prin sine însăși, în mod suveran, dar tocmai de aceea valabilitatea ei se restrânge la subiectivitatea singulară a celui care o enunță.

Și totuși: gustul are și componente sociale, căci însăși subiectivitatea umană are și determinări sociale. Persoana umană poartă nu numai note bio-psiho-ereditare singulare și irepetabile, ci și amprente ale unor determinări sociale, note rezultate din experiența sa de viață, dobândite într-o ambianță socială dată. Comunitatea acestei ambiante sociale și a experienței de viață câștigate în cadrul ei imprimă note comune de gust indivizilor componenți ai unor grupuri și unități sociale de feluri diferite. Preferința pentru folclorul propriu este gustul comun al indivizilor unei comunități etnice. Există note de gust specifice unor categorii socio-profesionale, ale grupurilor de vîrstă ș.a.m.d. Întrucît are determinări sociale, gustul este influențabil, educabil. Gustul pentru valorile autentice, înalte ale artei, științei, filosofiei se poate dezvolta numai prin contactul cu asemenea valori, iar posibilitatea acestui contact este socialmente con-

diționată, depinzînd de o seamă de împrejurări ale existenței, de dobîndirea unei instrucții și educații corespunzătoare etc. *Bunul gust* este capacitatea de a formula judecăți de gust în favoarea unor valori autentice, judecăți care să funcționeze totodată ca judecăți de valoare întemeiate. Se întîmplă însă uneori că o simplă judecată de gust este prezentată, prin contrabandă, drept judecată de valoare — după modelul: îmi place, *deci* e frumos, sau nu-mi place, *deci* nu e frumos — încercîndu-se astfel a o impune și altora, fără alt temei decît propria plăcere sau neplăcere. Este procedeul celor insensibili la valorile autentice.

c. Judecata de valoare se deosebește atît de judecata de constatare cît și de cea de gust. Ea joacă rol central în sfera creației artistice și a receptării artei, dar nu numai în această sferă. Cele mai importante alegeri preferențiale în domeniul politicului sau în cel al moralei se întemeiază pe judecăți de valoare. În orice domeniu, creația, receptarea valorilor implică distincții dintre valoare și antivaloare sau pseudovaloare, implică ierarhizări ale valorilor autentice, iar toate aceste operații se înfăptuiesc prin formularea unor judecăți de valoare.

Judecata de valoare este fie judecată de recunoaștere ca atare a unei valori (sau de refuz al unei atari recunoașteri), fie judecată despre măsura unei valori, despre locul acesteia în ierarhia valorilor.

În structura judecății de valoare, obiectivitatea și subiectivitatea, universalitatea și singularitatea se împletesc.

Precum am arătat în lucrări anterioare, însăși noțiunea de valoare designează o împletire sui generis a unui moment obiectiv și a unui subiectiv. Voi porni de la un exemplu ipotetic deseori folosit, cu unele variații, în literatura axiologică. O bucată de lemn, cioplită într-un anume fel, găsită cu ocazia unei săpături arheologice, poate fi recunoscută ca valoare din unghiuri de vedere foarte diferite. Poate avea, mai întîi, valoarea de întrebuințare a lemnului: pentru omul care se dezinteresează de cioplitura dată, bucată poate avea, pur și simplu, valoarea unui lemn de foc, măsura valorii sale fiind în acest caz egală cu cantitatea de energie calorică pe care o poate degaja. De asemenea, aceeași bucată de lemn poate fi apreciată pentru posibilitatea prelucrării sale în vederea obținerii unui oarecare obiect de uz casnic, gospodăresc. În aceeași ordine de idei, ipotetica noastră bucată de lemn poate fi apreciată din unghiul de vedere al valorii sale comerciale, avînd în vedere aceleași utilizări. Dacă se va lua în seamă cioplitura, piesa în cauză poate fi considerată valoroasă ca document istoric; în acest caz, valoarea ei științifică nu mai are nici o legătură cu valoarea de întrebuințare a materialului lemnos sau cu valoarea comercială a acestui material. Este posibil, mai departe, ca cioplitura respectivă să fi avut, originar, funcții cultice; din acest punct de vedere, ea reprezintă — sau a reprezentat — valoare numai pentru adepții cultului în cauză. În același timp, cioplitura poate avea valoare estetică, sub acest din urmă aspect valoarea autentică se impune ca atare și contemplatorului de astăzi, independent de aspectele anterior menționate. Atît în calitatea de document istoric, cît și în cea de relicvă cultică și cea de lucrare artistică, piesa poate avea o valoare comercială, dar aceasta este iarăși străină, în fond, de valoarea intrinsecă a obiectului.

Ce rezultă din aceste multiple posibilităţi? Pe de-o parte, obiectul se impune ca valoare, într-un anumit domeniu, numai în raport cu un subiect capabil de a-l valoriza, de a-l recunoaşte şi afirma ca atare printr-o judecată de valoare. În afara relaţiei cu un asemenea subiect, lucrul este un simplu obiect neutru din punct de vedere axiologic, o parte oarecare a lumii materiale. Pe de altă parte, subiectul valorizează, din unghi de vedere ştiinţific, religios sau estetic nişte note ce aparţin efectiv obiectului dat.

De unde provin însă aceste note ale obiectului? Ele sînt rezultatul unei activităţi omeneşti creative: cineva, cîndva, a cioplit bucata de lemn, dîndu-i înfăţişarea sub care a fost găsită. Valoarea este rezultatul unei cheltuieli de energie omenească subiectivă; valoarea estetică a lemnului cioplit este dată de artistul cioplitor şi nu rezidă în notele fizico-chimice şi biologice ale piesei. Totodată, cheltuiala de energie subiectivă omenească devine valoare numai prin obiectualizare, prin exteriorizarea şi incorporarea acestei energii într-o materie oarecare, indiferent de forma concretă a acesteia. În înfăţişarea sa obiectualizată, creaţia dobîndeşte existenţă de sine stătătoare, supravieţuieşte creatorului, întră într-un circuit social, se poate afirma ca valoare pentru alţii, pentru un grup de oameni sau pentru întreaga omenire. Creaţia neobiectualizată — sculptura aflată numai în mintea artistului — nu există ca atare, ca valoare sesizabilă şi asimilabilă de alţii.

În concordanţă cu dublul caracter — obiectiv şi subiectiv — al valorii se află şi dualitatea măsurii sale. În calitatea sa de creaţie umană, măsura valorii este măsura internă a omului; în calitatea sa de obiectualizare a subiectivităţii omeneşti, măsura valorii este măsura internă a obiectului, adică a domeniului în care se manifestă subiectivitatea creaţiei şi totodată a materiei în care se obiectualizează aceasta. Dar chiar în măsura internă a omului, subiectivul şi obiectivul se împletesc. Căci omul, cum am mai spus-o şi se ştie foarte bine, este fiinţă socială. În persoana umană se îngemănează notele irepetabile ale individualităţii cu cele particulare ale variatelor grupuri sociale de care aparţine individul şi cu cele universale ale speciei umane. Măsura internă a omului are drept componente obiective notele fiinţei noastre generice, despre care vorbea Marx. În acest sens, recunoscînd lucrul în calitate de valoare, îi atribuim această calitate nu numai în raport cu propria noastră persoană, ci şi în raport cu grupul sau grupurile de care aparţinem şi, în cele din urmă, în raport cu omenirea. Judecata de valoare este una subiectivă şi obiectivă în acelaşi timp: ea valorizează obiectul din unghiul de vedere al subiectului uman, dar acest subiect se consideră — implicit — ca membru al unor unităţi sociale şi al speciei umane. Valoare constituie ceea ce potenţează omenescul, ceea ce contribuie la desăvîrşirea umană a omului, la ridicarea sa deasupra individualităţii şi particularităţii sale şi implicit la dezvoltarea sistemică a societăţii, la progresul istoric general.

Prin latura sa obiectivă, judecata de valoare este şi universală. Afirmarea conform căreia sculptura dată — ca să rămînem la exemplul nostru ipotetic — este frumoasă depăşeşte substanţial judecata de gust care enunţă doar plăcerea subiectivă pe care o provoacă piesa respectivă (deşi

conține tacit și acest enunț). Afirmația despre frumusețea lucrării respective include ideea că ea este frumoasă nu numai pentru mine, ca subiect care formulează judecata, ci este frumoasă în sine, deci — în principiu — pentru oricine. Judecata de valoare estetică are, prin natura ei, pretenția de obiectivitate și valabilitate generală. De asemenea, opțiunea subiectivă pentru idealurile morale ale cinstei, demnității, omeniei se întemeiază pe convingerea că aceste idealuri trebuie urmate de către oricine, în toate relațiile vieții. Tot astfel, opțiunea politică pentru idealurile dreptății și echității sociale, pentru construirea societății comuniste, deși trebuie s-o adoptăm personal, pe temeiul unor convingeri proprii, o considerăm valabilă pentru toți oamenii, pentru întreaga societate.

Datorită pretenției sale de obiectivitate și universalitate, judecata de valoare nu se susține singură, ca judecata de gust, ci are nevoie, ca și judecata de constatare, de argumente. Iar argumentele pot și trebuie să fie, la rândul lor, judecări de constatare. O judecată dă valoare este cu atât mai obiectivă și are o valabilitate cu atât mai generală, cu cât are în sprijin judecări de constatare mai temeinice. Opțiunea noastră pentru comunism o susținem prin argumente de ordin sociologic, economic, politic etc.; opțiunea pentru idealul moral al cinstei o susținem prin argumente privind cerințele conviețuirii omenești; opțiunea pentru o lucrare artistică dată o susținem prin judecări de constatare privind modul și gradul realizării sale, privind calitățile conținutului și formei sale. Prin asemenea argumente, opțiunea valorică subiectivă este împletită cu cerințele funcționării optime și dezvoltării sistemice a societății și cu cele ale perfecționării ființei umane.

În opoziție cu judecata de constatare, judecata de valoare este „caldă“, are o încărcătură subiectivă, afectiv-pasională, atitudinală. Atitudinea personală involvă, de la caz la caz, interesele, dorințele, iluziile persoanei, respectiv grupului. Spuneam că apreciind ceva drept valoare, persoana îi conferă această calitate, în mod implicit, în ultimă instanță, pentru întreaga omenire. Însă fiecare se ridică spre umanitate pornind de la individualitatea și particularitatea sa, putând înțelege în moduri diferite, în funcție de determinațiile singulare și grupale ale persoanei sale; notele esențialității omenești și căile realizării, perfecționării lor. Spuneam de asemenea că judecate de valoare pretinde să fie sprijinită pe judecări de constatare. Este necesar să adaug în final: argumentarea, oricât de convingătoare, nu poate neutraliza momentul subiectiv al judecății de valoare, nu-i poate conferi obiectivitate și universalitate totală și perfectă. De aceea, judecata de valoare este totdeauna mai discutabilă și mai discutată decât judecata de constatare, în jurul judecăților de valoare se desfășoară cele mai înverșunate confruntări spirituale.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

СЕМЕНЮК ИОАН*

SUMMARY. — SOME ASPECTS ON THE INTERDISCIPLINARY

RESEARCH. The problem of interdisciplinarity is analysed in point of:

1) definition of the interdisciplinary research; 2) types of interdisciplinarity and their constitution with time, and; 3) the relationships between interdisciplinary and systemic research, on the one hand, and the dialectical world outlook, on the other. As for the first viewing, it is pointed out that any collaboration between the various sciences does not mean interdisciplinary research, but the one only leading eventually to a new discipline qualitatively distinctive of and indomitable to the previously existing ones. In point of the second aspect, the author proves the existence, so far, of two interdisciplinary research types: the first type has evolved from the collaboration between two or more disciplines which study adjacent fundamental forms of movement of the matter, such as: physical chemistry, biochemistry, biophysics etc., while the second emerged, by the middle of our century, as a result of a revolution in the thinking of contemporary science entailed by penetration of concepts like: structure, system, model etc., in all the research fields, what allowed for conceptual and methodological approximation between somewhat remote sciences. This second type of investigation is an integrating one, of cybernetic sort. In fine, the study also reveals that although the dialectical theory and the systemic investigation had quite different sources and formed up during historically different periods, they have met again within the dialectical world outlook and the contemporary scientific knowledge.

В развитии современного научного познания сравнительно легко можно обнаружить две противоположные тенденции: 1. все более узкая специализация и возникновение все новых научных дисциплин и 2. интеграция различных областей научного знания и возникновение синтетических наук. Последняя тенденция возникла, по-видимому, как раз из необходимости уравновесить процесс дифференциации научного познания, без которой современная наука превратилась бы в разнообразие, характеризующееся отсутствием единства и общения.

Внутри общего направления современной науки в сторону постановки и анализа исследуемых проблем в соответствии с синтетическим, широко охватывающим методом, одно из первых мест занимает междисциплинарное исследование, преобразование наук из монодисциплинарных в междисциплинарные.

Все ученые, которые занимались или занимаются в настоящее время вопросами междисциплинарных исследований согласны в том, что они являются синтетическими, интегративными. Конечно, мы могли бы выделить и много других общих точек зрения разделяемых учеными

* University of Cluj-Napoca, Department of Philosophy, 3400 Cluj-Napoca, Romania

в их попытке объяснить характер междисциплинарного исследования, точки зрения ставшими уже общим достоянием и могущими служить отправным пунктом для дальнейшего изучения анализируемых в настоящей статье вопросов. Однако, существует и много разногласий по тем или иным конкретным вопросам, много спорных решений, которые ждут пока своего объяснения. Разногласия существуют относительно всех вопросов, связанных с междисциплинарными исследованиями, начиная с попытки определить такие исследования, установления времени их появления и кончая вопросами связанными с конкретными способами их осуществления. В то же время, высказываются различные точки зрения в связи с отношениями складывающимися между междисциплинарными исследованиями, системными исследованиями и диалектическим мировоззрением. Поэтому, ниже мы попытаемся проанализировать следующие вопросы: 1. вопрос об определении междисциплинарных исследований; 2. вопросы связанные с выяснением этапов возникновения таких исследований и 3. отношения существующие между междисциплинарными и системными исследованиями, с одной стороны, и диалектическим мировоззрением, с другой.

1. Некоторые соображения относительно определения междисциплинарного исследования. Работы посвященные методологическим вопросам междисциплинарных исследований часто и не пытаются точно или хотя бы приблизительно определить специфику этих исследований, а содержат лишь писание междисциплинарности. Поэтому имеет смысл подвергнуть анализу определение междисциплинарности предложенное Аделой Бэклеану—Янку. С ее точки зрения, междисциплинарность является „... процесс кооперации, объединения и единой кодификации современных научных дисциплин, особенно характерных для настоящего периода в развитии научного познания, в котором каждая дисциплина сохраняет свою гносеологическую автономность, специализацию и свою относительную независимость и, в тоже время, интегрируется в глобальную систему научных знаний (1, с. 55).

По нашему мнению, приведенному определению не хватает как раз главного, чтобы оно могло схватить суть явления, которое намеревается определить, а именно видовое отличие. Другими словами, это определение является слишком широким, выявляя лишь сторону кооперации, сотрудничества между различными научными дисциплинами. Однако, не всякое кооперирование между различными науками равносильно междисциплинарному исследованию. Мы полагаем, что междисциплинарность связана только с таким сотрудничеством между двумя или более науками, которое приводит, в конце концов, к возникновению новой научной дисциплины и которая не может быть отождествлена ни с одной ранее существовавших наук. Как подчеркивает В.Г. Вадкулеску „... науки, которые сотрудничают выходят измененными, обоюдно обогащенными”, приводя к „возникновению новых областей” познания (2, с. 79—80).

Понимая таким образом междисциплинарность, мы должны будем признать и ту мысль, что в процессе сотрудничества между различными научными дисциплинами, последние видоизменяясь, теряют свою отно-

сительную автономность и таким образом появляется новая наука, которая не является тождественной ни с одной из наук ранее существовавших. Это конечно не исключает возможность сохранения автономности и специфичности тех наук, из взаимодействия которых возникла данная междисциплинарная наука. Так, например, из сотрудничества химии и физики, возникает физическая химия, но науки из которых она возникла сохранили свою относительную автономность и специфику. Такое понимание междисциплинарности вытекает из анализа отношений существующих между основными формами движения материи.

Таким образом, по нашему мнению, междисциплинарность в собственном смысле этого слова или в узком смысле, является лишь такое сотрудничество между двумя или более науками, которое приводит, в конце концов, к формированию новой научной дисциплины, со своим специфическим предметом исследования, как например, биофизика, возникающая из необходимости изучения физических процессов, происходящих в живых, биологических системах.

Существует однако и много других примеров сотрудничества между науками, так называемые плуридисциплинарные, которые ставят перед собой целью изучить какой-нибудь сложный предмет с разных точек зрения, при помощи специфических способов собственных каждой из участвующих в этом процессе наук. В этом случае мы имеем дело скорее с суммированием знаний относительно какого-либо предмета, чем с их интегрированием. Выше сказанное относительно смысла понятия междисциплинарности приводит нас к необходимости признать неудовлетворительным также и понимание этого термина данное В. Станковичем: "То, что определяет, по нашему мнению — пишет В. Станкович — междисциплинарное исследование и отличает его от плуридисциплинарных, не являются предметы и методы научных дисциплин, а собственно объективы таких исследований. Науки становятся междисциплинарными благодаря установлению комплексных объективов исследования, не благодаря предметам дисциплин сгруппированных в междисциплинарное исследование. Не единство объекта (которое и не может существовать), а единство объектива, цели, проблемы является тем, что определяет междисциплинарность наук" (подчеркнуто автором) (3, с. 72).

Как видно из только что процитированного текста, по мнению В. Станковича, междисциплинарное исследование не имеет своего специфического предмета, а только лишь преследуемый объектив, разумеется, различными науками. Мы полагаем, что мнение В. Станковича не приемлемо, поскольку никакое исследование, отличающееся от других, не может предъявлять право на свое существование если у него нет своего предмета исследования и свои методы. Сказанное не исключает возможности случаев когда именно выдвижение общего объектива исследования для разных наук служит отправной точкой для возникновения, в конечном счете, новой междисциплинарной науки, со своим специфическим предметом исследования. Наоборот, как нам кажется, именно так и происходит путь возникновения многих междисциплинарных наук, таких как кибернетика и другие.

2. Виды междисциплинарных исследований и этапы их возникновения. По-видимому, в настоящее время все или почти все теоретики согласны в том, что существуют разные виды междисциплинарных исследований и что они возникли в разные исторические периоды. Разногласия возникают сразу как только ученые переходят к конкретному выяснению исторического процесса возникновения междисциплинарных исследований. Так например, Кэлина Марэ предлагает следующие этапы: "Первый аспект и в то же время первый этап междисциплинарности представляет *проникновение математики* в различные области научного познания, начиная с механики космических тел и физики твердых земных тел, продолжая химией, биологией и кончая общественными науками (4, с. 72).

Если принять выраженную здесь точку зрения, мы вынуждены, будем признать, что междисциплинарное исследование имеет давность, насчитывающая уже сотни лет. В то же время, из выше изложенной точки зрения вытекает и то, что К. Марэ связывает возникновение междисциплинарного исследования с чисто экстенсивным развитием науки, в частности с расширением применения математики на новые области знания. Однако, не отрицая, что междисциплинарное исследование не может существовать без перехода понятий, законов и методов из одной науки в другую и, таким образом, с расширением той или иной науки, не можем согласиться с утверждением, что любое расширение научной теории равнозначно возникновению междисциплинарного исследования, поскольку во всех случаях упомянутых выше, мы имеем дело с применением математического аппарата для разрешения специфических проблем той или иной науки и для становления наук *монодисциплинарных*. По нашему мнению, случаи упомянутые К. Марэ, являются того же типа как и примеры приводимые В.Г. Вэлкулеску. Так, говоря о видах и этапах формирования междисциплинарности, он пишет, что „... междисциплинарное воздействие имеет три ступени; воздействие упругое, неупругое и воздействие глубинное. При упругом воздействии, дисциплины выходят существенно неизменными, взаимодействие осуществляясь на уровне технических услуг: одна наука поставляет другой орудие, которое может иметь большее или меньшее значение. Например, открытие в физике лучей x , предоставило для медицины очень полезный метод исследования. Но это не имело последствий ни для физики, ни для медицины (по крайней мере, на первых порах, пока лучи x были только орудием исследования и не поставили еще вопрос о связи между радиацией Рентгена и живой клеткой). В качестве примера, мы могли бы указать на значение математической статистики для физики и социологии. Несмотря на её очень большую пользу, статистика остается здесь простым вспомогательным средством, которое, по крайней мере в настоящее время, не приносит принципиальных доходов для математики и представляет собой не более чем инструмент для науки, которая её применяет.“ (2, с. 79).

В этой связи заслуживает внимания и точка зрения высказанная С. Маркусем, один из видных представителей междисциплинарных исследований в нашей стране, относительно влияния математики на

возникновение междисциплинарности: "Человеческое познание — пишет Соломон Маркус — достигло такого высокого уровня специализации, дифференциации областей и подобластей, что общение между ними, их интеграция в новые широкие теоретические построения становятся жизненно важными. Становятся они и возможными? В случае положительного ответа, какие причины тому, что этот процесс сотрудничества и междисциплинарного синтеза не реализовался, например, сто лет тому назад, а лишь во второй половине настоящего века? Это связано как с развитием математики, так и с развитием других наук. Математика прошлого века была преимущественно числовой, а другие науки, исключая механику, астрономию и физику, которые уже из давних пор применяли числовую математику, особенно дифференциальное и интегральное исчисление и теорию дифференциальных уравнений, не были еще в состоянии применять методы и результаты математического анализа" (5, с. 192).

Таким образом, по мнению С. Маркуса, хотя математику и применяли в различных дисциплинах с давних пор, это её применение не привело и не могло привести к междисциплинарности по той простой причине, что и другие науки, не только математика, не были еще подготовлены к этому. Правильно считая, что междисциплинарность не возникла одновременно с применением математики в различных областях знания, С. Маркус впадает в другую крайность, придерживаясь той точки зрения, что междисциплинарные науки возникли лишь во второй половине настоящего века. Поэтому мы согласны с К. Марэ, которая связывает возникновение междисциплинарности со становлением пограничных наук, таких как физическая химия, астрофизика, биофизика, геофизика, биохимия и т.д. Но К. Марэ считает, что становление этих наук представляет собой второй этап в развитии междисциплинарных исследований. На самом деле, появление их было только первым этапом в становлении междисциплинарности и первый вид таких наук, который объясняется присутствием взаимодействия между основными формами движения материи и отношением субординации между ними. Известно, что высшие формы движения включают в себя все предыдущие им. Так например, биологическая форма движения включает химическую и физическую формы. Отсюда следует, что биофизика ставит перед собой целью исследовать физические процессы происходящие в живом организме. И поскольку эти физические процессы не тождественны физическому движению вне живого организма, предмет исследования биофизика является качественно различным, по отношению к предмете физики. Основываясь как раз на этом соображении, мы утверждали выше, что любая междисциплинарная наука имеет не только свои специфические методы, но и свой собственный предмет исследования. В силу этого, междисциплинарные науки становятся относительно автономными. А это значит, в свою очередь, что выяснение междисциплинарности должно принимать во внимание две различные стороны: 1) онтологическую и 2) методологическую, эпистемологическую. Вот почему мы выше утверждали, что для объяснения междисциплинарности недостаточно основываться исключительно на

аргументы методологического характера, в частности на установлении объективов научного исследования, что всегда связано с исследователем, с его целями и планами. Очевидно, что такое решение анализируемого здесь вопроса, равносильно признанию субъекта с его целями и намерениями в качестве основы для объяснения междисциплинарности.

Как мы об этом выше уже указывали, некоторые исследователи считают, что междисциплинарные науки возникли лишь в середине нашего века или даже во второй его половине. Ясно, что для таких выводов нет никаких оснований среди фактов взятых из истории науки.

Одно из возможных объяснений такой точки зрения находится среди фактов психологического порядка. Так, по нашему мнению, возникновение междисциплинарности первого вида, на котором мы остановились выше, не представляло собой явление необычное, поскольку междисциплинарные науки возникли из необходимости изучения взаимодействия между двумя смежными формами движения материи и, таким образом, появились в следствие сотрудничества между науками находящимися в непосредственном соседстве. Это было, если можно так выразиться, локальное сотрудничество между науками, а вопрос о сотрудничестве в более широком плане еще не мог выдвигаться на повестку дня. Кроме того, возникновение междисциплинарных наук этого вида не затрагивало глубоко качественного изменения взглядов на науку и на её предмет исследования.

Между тем, возникновение междисциплинарности второго вида произошло в следствие установления связи между двумя или более науками далеко отстоящими друг от друга, между которыми даже в недалеком прошлом никто не мог усмотреть возможности их сближения, как это случилось, скажем, с лингвистикой и математикой.

Какие научные события нашего века определили возникновение междисциплинарности этого вида? Прежде чем сформулировать ответ на поставленный вопрос, необходимо отметить, что схема предлагаемая некоторыми исследователями для объяснения возникновения междисциплинарности, согласно которой сначала появились монодисциплинарные науки, а потом плуридисциплинарные и, наконец, междисциплинарные, изображает приблизительно правильно, этот процесс. На самом деле, междисциплинарности предшествовали науки моно- и плуридисциплинарные. И все-таки, эта схема имеет один недостаток, а именно она подсказывает мысль, что процесс о котором идет речь, происходил постепенно, кумулятивным образом. Мы отметили этот недостаток, хотя идея прерывности, скачка с трудом может быть представлена посредством схемы, но как раз идея прерывности является самой важной в объяснении возникновения второго вида междисциплинарности.

Таким образом, в отличие от первого вида междисциплинарности, возникновение второго вида, современного междисциплинарного исследования произошло вследствие революции, качественного скачка в развитии науки, будучи связанным с возникновением нового стиля в научном мышлении, характерного для науки настоящего века, особенно для его второй половины. Второй вид междисциплинарности утвер-

ждается как *интегративная* междисциплинарность, основываясь на таких понятиях как структура, система, организация, модель и т.д. Из сказанного вытекает необходимость остановиться, хотя бы в очень краткой форме, на признаках этого нового стиля в научном мышлении, который оформился на протяжении нашего столетия.

Как мы уже подчеркивали, утверждение нового стиля в научном мышлении было связано с проникновением понятий структуры, системы и других подобных им во все области научного познания. Известно, что употребление в прошлом веке понятия структуры в области естественных и технических наук не было воспринято учеными как что-то необычное и лишь проникновение этого понятия в общественные науки определило, в конце концов, качественное изменение стиля мышления в современной науке, т.е. когда был осознан всеобщий характер его применения. Так, понятие структуры вошло сначала в психологию (гештальтпсихология, в конце прошлого века), несколько позже, в начале нашего века лингвистику, откуда распространилось на область социологии (имеем в виду немарксистскую социологию, поскольку К. Маркс употребляет понятие структуры и системный анализ еще в прошлом веке) и, наконец, в математику, биологию, семотику, эстетику и т.д. Одним словом, понятия структуры и системы превратились в доминирующие понятия современной науки, имея универсальное применение. Такой статус этих понятий в современном научном познании и ясное понимание того, что все природные, социальные и духовные явления представляют собой более или менее сложные системы определило изменение стиля научного мышления, выявляя одновременно ее глубокое методологическое единство.

Говоря об этом новом стиле в современной науке, Л. Бертраланффи подчеркивал, что ясное понимание идеи, согласно которой все предметы научного познания представляют собой более или менее сложные системы приводит к глубокому изменению в методологии научного познания: принцип интегральности, органического единства между элементами целого, синтез составляют точку отправления в современном научном познании. Другими словами, взгляд современной науки на исследуемые явления является системным и синтетическим, в отличие от науки предшествующих столетий, которая была аналитической и редукционистской, когда целое сводилось к сумме составных частей, а целое считалось познанным, если познаны его части.

Таким образом, системный и структурный взгляд на мир и науку содержит качественно новую идею по сравнению с метафизической концепцией а именно идею методологического приоритета отношений, связей перед существованием как таковым, целостности перед его частями. А это означает, что составные части, элементы целого нельзя объяснить иначе как только в их связи с целым. Отсюда вытекает, что в XX-ом веке возникают междисциплинарные науки типа кибернетики, которые направлены в сторону изучения структуры, организации, отвлекаясь от ее носителя — материи или вещества. Такие науки характеризуются большими возможностями охвата, будучи по преиму-

шеству синтетическими. Тем самым были созданы благоприятные условия для переноса понятий и методов из одной науки в другую.

Анализ междисциплинарных наук второго вида показывает, что и эти науки имеют свой специфический предмет исследования, в именно *сходство структур, отношений во всех областях реальности, независимо от того имеем ли мы в виду биологические, социальные или технические системы*. Неслучайно поэтому, что основатели "Общества для исследования в области общей теории систем": Л. Берталанффи, Рапопорт и др. поставили перед собой цель исследовать следующие проблемы: 1) изучение изоморфизмов, законов и моделей в различных областях науки, с тем, чтобы потом можно было их перенести из одной науки в другие; 2) образование подходящих теоретических моделей для тех областей науки, в которых они отсутствуют; 3) элиминация или сокращение до минимума дублирования исследований в различных областях науки; 4) содействие единству науки посредством установления связей между специалистами различных наук.

Настаивая на синтетическом и интегративном характере современной науки, мы не должны забывать, что аналитический аспект познания сохранил свое место и в настоящее время, он только был полностью подчинен синтезу. Другими словами, анализ проводится в перспективе целого; составные элементы не рассматриваются как таковые, а лишь в тесной зависимости от целого, понимая, что свой смысл и значение элемент получает благодаря своей связи с целым. В этом как раз скрывается суть конкретного диалектического мышления в понимании марксистской философии. Известно, что К. Маркс был первым в истории философии и науки, который применил системный анализ с целью научного объяснения капиталистического общества, руководствуясь диалектическим методом.

Поэтому мы должны иметь в виду следующее: несмотря на то, что системные, структурные и междисциплинарные исследования, с одной стороны, и диалектический способ мышления, с другой, имели различные источники и развивались различным образом, они, по существу, являются тождественными и характеризуются одним и тем же стилем мышления. Другими словами, структурные, системные и междисциплинарные исследования вливаются в диалектический способ мышления. Необходимо только заметить, что сказанное относительно структурных и системных направлений в познании действительности имеет в виду те направления, которые принимают во внимание изменение и развитие структур и систем. Имея в виду это замечание, мы считаем, что неправы те ученые, которые ставят диалектическое воззрение рядом и независимо от системных и междисциплинарных исследований. В действительности, диалектический взгляд является системным взглядом на мир, хотя, как мы указывали выше, не всякий системный и структурный анализ является в тоже время и диалектическим. Сказанное позволяет нам сделать вывод о том, что проникновение систем-

ного и структурного взгляда во все области научного познания, а также развитие междисциплинарных исследований представляют собой победу диалектического мышления в современной науке.

ЛИТЕРАТУРА

1. А. Бэжляну-Янку, Междисциплинарность, императив современной науки, сборник статей „Междисциплинарность в современной науке“, Эдитура политикэ, Бухарест, 1980/ (В этом же сборнике помещены и ниже следующие статьи).
2. В.К. Вэлкулэску, Междисциплинарность как отражение единства мира.
3. В. Станкович, Методологические импликации междисциплинарности.
4. К. Марэ, Междисциплинарность в плане общения.
5. С. Маркус, Междисциплинарный потенциал математики.

SENSUL GRECESC AL FILOSOFIEI ȘI FILOSOFUL

VASILE MUSCĂ*

SUMMARY. — *On the Greek Meaning of Philosophy and the Philosopher.* — In the transient process from the mythic representation to logical explanation of the universe a new type of human being appears: the philosopher. It is Pitagora that is considered to have coined the term φιλοσοφος and to have opposed it to σοφία. However, this distinction points to the problem of manners of life and the idea of superiority of the theoretical life to the practical one, which have evolved on the basis of the Socratic tradition, through Platon and Aristotle. So, the terms in question: σοφία and φιλοσοφος have fully and definitely outlined their meaning with these two thinkers.

Cuvîntul grec σοφία, cel care stă la baza termenului adoptat în aproape toate limbile europene moderne de „filosofie“, evoluează sub semnul unei obîrșii fabuloase, nelămurită încă în toate aspectele sale. Recent, în literatura românească de specialitate, Constantin Daniel atribuia cuvîntului o origine egipteană scoțînd din această împrejurare concluzia că „etimologia egipteană a lui σοφός și σοφία și deci a termenului „filosofie“ ni se pare o dovadă însemnată a acestei influențe egiptene asupra începuturilor reflexiei filozofice eline“¹.

În cadrele culturii grecești termenul de σοφία a debutat avînd mai multe înțelesuri. Inventariindu-le, W. Nestle a arătat că ele desemnează fiecare un alt tip de înțelepciune. Primul tip de „înțelepciune“ aparține meșteșugarului, tehnicianului. În această noțiune de înțelepciune teoria și practica sînt gîndite încă împreună². Cu înțelesul acesta termenul de σοφία este atestat chiar din primele monumente ale literaturii grecești și el apare în „Iliada“ (XV v. 404—405) semnificînd o abilitate manuală, „iscusînța“ meșterului „povățuit de Atena“ în construcția corăbiilor — „Meșterul cel iscusit care, povățuit de Atena, / Tot meșteșugul și-l știe deplin la clăditul de vase“.

Odată cu progresul activităților omenești sensul termenului se extinde cuprinzînd și activitățile din domeniul spiritului³. Apare un al doilea tip al înțelepciunii caracteristic artistului plastic, în primul rînd creatorului, dar cuprinzînd, și nu în ultimă instanță, și scriitorul și muzicianul

* Universitatea din Cluj-Napoca, Catedra de filozofie, 3400 Cluj-Napoca, România

¹ Constantin Daniel, *Cu privire la etimologia termenului (filosofie) în „Orientalia mirabilia“*, Editura științifică și enciclopedică, București 1976, p. 100.

² W. Nestle, *Vom Mythos zum Logos. Die Selbstentfaltung des griechischen Denkers von Homer bis auf Sophistik und Sokrates*. Scientia Verlag Aalen 1966, p. 14.

³ Anne-Marie Malingrey, „Philosophia“. *Etude d'un groupe de mots dans la littérature grecque. Des présocratique au IVe siècle après J. C.*, Librairie C. Klincksieck, Paris 1961, p. 33.

ca intruchipări ale tipului creator de om, — ποιηταί. Astfel, făcându-se purtătorul unor tradiții religioase străvechi, Pindar strânge în termenul de σοφία toate artele pe care Atena le-a dăruit fiilor lui Helios spre a le împărți oamenilor, ca sculptura și pictura, muzica sau poezia. Adjectivul σοφός ajunge să fie aplicat oricărui om care s-a perfecționat ca maestru într-una din aceste ramuri ale activității omenești. Acest sens îl conferă cuvîntului, mai târziu, și Aristotel: „Înțelepciunea însă o atribuim în arte acelorora care au ajuns în ele la cea mai înaltă desăvîșire, numind de exemplu pe Fidias meșter înțelept în piatră și pe Policleitos sculptor înțelept, și aici prin cuvîntul înțelepciune nu vrem să spunem nimic altceva decît că ea este artă în sens desăvîșit“ („Etica nicomahică“ — VI, VII, 1141a). Pindar îi cuprinde în σοφισταί și pe muzicieni și pe poeți, dar cazul lor indică o abatere de la regula generală. Aici σοφία depășește limitele unei simple abilități tehnice oarecare, facultatea artistică a acestora, venind pe canalul inspirației direct de la divinitate, iar pentru a se manifesta ea uzează de procedee străine de cunoașterea omenească uzuală⁴.

Al treilea tip al înțelepciunii îl constituie maestrul unei științe oarecare, cum ar fi cazul tipic al medicului care în calitatea sa de chirurg trebuie să unească cunoașterea cu aplicarea sa. În timp ce poetul și muzicianul se fac interpreții unei vocații și misiuni divine, în situația medicilor σοφία evoluează mai pronunțat în virtutea unor exigențe cognitive științifice, pornind de la un material acumulat experimental și prelucrat, apoi, rațional, în sensul unor generalizări care să ducă la stabilirea de reguli universal valabile, așa cum apare această sarcină în tratatele vechii medicine — — περί ἀρχαίης ἰητρικῆς — — la care se face referire în Corpus hippocraticum⁵.

Al patrulea tip al înțelepciunii îl dețin vizionarul și profetul, cei care posedă o formă „entuziasmică“ de σοφία. Ei stăpinesc practici mantice și îndeplinesc funcții oraculare prin folosirea unor tehnici de transpunere care îi pun în legătură cu divinitatea. Aceștia se încarnează în realitate în figuri în care legenda se mai învecinează cu realitatea alcătuiind clasa largă de vizionari extatici și magi purificatori, aflați în contact cu puteri oculte, forțe magice care îi inspiră și conduc. Personaje ca Orfeu, Musaios, Hesiod, mitice sau istorice, se află la hotarul dintre poet și profet, altele ca Epimenide și Ferechide care într-o formă pe jumătate mitică își lasă gîndirea mișcată de marea problemă a originii lumii trag lina de despărțire dintre teolog și filosof. În măsura în care aceștia reprezintă și o formă de înțelepciune bazată pe cunoaștere sînt și purtătorii inițiali ai logosului. Toți aceștia au în comun exercițiul în practicile divinatorii, facultatea și funcția miraculoasă de a ghici viitorul punînd, astfel, stăpînire pe ceea ce încă nu este. Un ghicitor sau un prezicător vede ceea ce nu este de văzut și cunoaște ceea ce nu este de cunoscut, prin intermediul

⁴ Op. cit., p. 34.

⁵ P. M. Schuhl, *Essai sur la formation de la pensée grecque*, Paris 1949, pp. 307—318.

unei experiențe cognitive ce debordează limitele omenescului firesc fiind, adică, oameni dotați cu puteri extraordinare, supraomenești.

În experiența divinatorie viitorul se constituie pe niște coordonate care nu vin în prelungirea necesară a nimic anterior. Dar cu toate acestea există o experiență cognitivă prin care acesta poate fi înțeles, asemănătoare cu ceea ce va fi mai târziu, acea rară capacitate de intuire care îl va așeza pe Plotin, de pildă, de câteva ori într-un contact direct cu absolutul. Față de experiența cognitivă rațională obișnuită cea specifică acestui tip de cunoaștere este supra-rațională, angajînd nu numai latura intelectuală a subiectului uman ci și tot ceea ce conține aceasta, în plus, ca afectivitate, volițiune, imaginație⁶.

Al cincilea tip sînt „cei șapte înțelepți“. La aceștia înțelepciunea apare încă fără o întemeiere rațională, doar pe baza experienței practice în forma unor scurte maxime conținînd fie sfaturi, adevăruri verificate sau simple opinii. Între acești înțelepți unii erau simpli țărani ca Myson din Chenai. Cei mai mulți ca Pittacos din Mitylene, Bias din Priene, Cleobulos din Lindos, Chilon din Sparta, Solon din Atena, Periandros din Corint au fost oameni politici, legiuitori. Prin maximele lor — γνῶμαι — multe dintre ele preluînd versuri cu caracter sentențiar din Homer și Hesiod, ei sînt precursorii poeziei gnomică pe care o va reprezenta în mod strălucit deja Solon. Pentru W. Windelband, cei șapte înțelepți trebuie priviți ca un simptom al unor schimbări mai adînci, care se pot înregistra în evoluția conștiinței populare colective ce traversează un moment de criză, prin care individualitatea abia constituită intră într-un conflict acut cu această conștiință morală colectivă. Prin reflexia lor aceștia apar ca îndrumători în plan moral, ce încearcă să ofere colectivității lor o soluție de a depăși și rezolva această criză, în sensul dezvoltării în continuare a reflexiei etice în formula gîndirii individuale libere⁷.

Al șaselea, ultimul tip de înțelepciune la care ajungem odată cu Thales, îl reprezintă filosoful. Thales este cel mai renumit dintre înțelepți și a primit ca o confirmare a recunoașterii sale, după mărturiile legendelor oracolului delfic, premiul înțelepților, fiind cel care deschide șirul filosofilor ionieni. Cunoașterea sa își întinde granițele peste largi domenii ale teoreticului și practicului (Diogene Laertios — „Despre viețile și doctrinele filosofilor“ — I, VII, 27).

Elementul caracteristic pentru filosof este cunoașterea. Prin aceasta el se distinge chiar de la început, separîndu-se de teolog și poet, reprezentanți ai vechii mentalități mitice. Chiar dacă judecată strict în conținutul ei, procedura lui Thales și a tovarășilor săi ionieni poate fi socotită drept naivă încă, demersul său se așează pe linia unei gîndiri ce face din efortul de cunoaștere obiectivă a lucrurilor virtutea sa supremă, o emblemă a sa, dezvoltîndu-se, astfel, în spirit autentic științific. De cele mai multe ori poetul și teologul sînt una și aceeași persoană, iar către

⁶ E. Rohde, „*Psyché*“, Editura Meridiane, București, 1985, pp. 248 și urm.

⁷ W. Windelband, *Geschichte der Antiken Philosophie*, München, 1912, Oskar Beck, p. 15.

începuturile culturii grecești ei se confundă într-o asemenea măsură încît cei mai mari dintre vechii poeți greci, și i-am numit pe Homer și Hesiod, sînt cei care au înzestrat mentalitatea greacă cu tabla sistematizată a credințelor sale religioase. Nu îi mai amintim pe aceia pe care imaginația colectivă îi plasează înainte de Homer, situîndu-i în străfundurile de negură ale istoriei spiritului grec ca Orfeu, Musaios, Linos, Epimenide. Toată această masă, în parte reală, în parte legendară de poeți și teologi au în comun faptul că la ei înzestrarea lor spirituală specifică se declanșează prin actul suprauman al inspirației, transmise pe canalul Muzelor de la divinitate⁸. Astfel, poetul și teologul, ca oameni ai inspirației, sînt aleșii divinității. Concepția aceasta va apare clar și la Platon, și abia Aristotel va vedea în capacitatea poetică un dar natural. În opoziție cu ei, filosoful este omul cunoașterii și perseverează în direcția unei facultăți ce se înscrie perfect între limitele omenescului cel mai normal și mai obișnuit. Aristotel credea chiar că dorința de a ști este cea mai firească dintre acelea care dispută sufletul omenesc, și ca atare ea este sădită în fiecare om, chiar de la naștere („Metafizica“ — I; 1, 980a) Mai tîrziu, peste multe secole, Descartes va susține nu numai că fiecare om posedă facultatea cunoașterii, dar organul acesteia, rațiunea, pe care el o numește „le bon sens“ este „la chose du monde la mieux partagée“, toți posedînd-o în mod egal. O linie continuă urcă de la Aristotel la Descartes. În consecință, între poet și filosof se instituie un conflict care străbătînd întreaga gîndire presocratică se va atenua numai odată cu sofistii, care recunoscîndu-și descendența din interesul manifestat de poeți față de om devin, totodată, și primii exegeți ai acestora⁹. Chiar dacă în calitatea sa de om al cuvîntului, „maitre de verité“¹⁰, filosoful își va îmbrăca, uneori, după modelul poezilor, gîndurile sale în haina mai presantă a versului, în toată epoca presocratică filosoful se va manifesta, în general, în opoziție cu poetul și cu influența pe care acesta ca teolog o exercită asupra spiritului grec. Această opoziție are în vedere pînă și aspectul dobîndirii unui nou mijloc de expresie, proza, prin care, și în acest plan, filosoful se separă de poet. „Lupta împotriva poetului și a influenței sale — nota Olof Gigon — este, în general, o tendință fundamentală a filosofiei grecești de la începuturile sale pînă la Platon“¹¹.

În schimb, o bogată tradiție literară antică, atît greacă (Diodor din Sicilia — „Biblioteca istorică“ — X, 10; Diogene Laertios — „Despre viețile și doctrinele filosofilor“ — „Introducere“, 12; „Vita Pythagori“, VIII, 8; Plutarh — „De placitis philosophorum“, I, III, 876 E; Jamblic — „De pythagorica vita“ — XII, 58) cît și latină (Cicero — „Tusculanes“,

⁸ P. Boyancé, *La culte des Muses chez les philosophes grecs. Etudes d'histoire et de psychologie religieuses*, E De Boccard Editeur Paris, 1937.

⁹ N. Abbagnano, *Storia della filosofia*, Unione Tipografica Editrice Torinese, 1961, vol. I, p. 46.

¹⁰ M. Detienne, *Les maîtres de vérité dans la Grèce archaïque*, Francois Maspero, Paris 1973, p. 79 și urm.

¹¹ O. Gigon, *Die Theologie der Versokratiker*, în *La Notion du divin. Depuis Homère jusqu'à Platon*, Copyright 1954 by Fondation Hardt Vandoeuvres (Genève) Switzerland, p. 129.

V, III, 8—9; Valerius Maximus — „Facta et dicta memorabilia“ — VIII, VII, Ext. 2; Lactanțiu — „Epitome“ — XXXVI; Augustin — „De civitate Dei“ — VIII, II) ne relatează împrejurările în care s-au născut termenii de filosofie și filosof. Eroul anecdotei este Pitagora din Samos. După ce a străbătut în călătoriile sale mări și țări, Pitagora nimereste la curtea din Phliunt a tiranului Leon al sicilienilor. Plin de admirație față de talentele afișate de Pitagora, Leon îl interoghează drept ce se consideră, de fapt, el pe sine însuși. Pitagora îi răspunde că el este filosof, motivând aceasta, la invitația interlocutorului său, prin aceea că nici un om nu este înțelept ci numai iubitor de înțelepciune, înțelepciunea fiind ceva care se potrivește doar divinității care este nemuritoare. — — Μηδένα γάρ εἶναι σοφός (ἀνθρώπος) ἀλλ' ἤ θεόν (Diogene Laertios — Introducere — 12). Pitagora este, deci, primul care s-a numit pe sine filosof φιλοσοφίαν δε πρώτος ὠνόμανε Πιθαγόρας καὶ ἑαυτὸν φιλόσοφον și, cum am văzut mai înainte, tot la el poate fi întoarsă și distincția dintre înțelepciune — σοφία — și iubirea de înțelepciune, filosofie — φιλοσοφία.

Deși încă din secolul al V-lea î.e.n., poate odată cu Gorgias sau vreun alt sofist al vremii, originea termenului de filosofie este pusă pe seama lui Pitagora¹², totuși proveniența sa pare să fie de dată mai recentă. Termenul de filosofie pare să fi ieșit, mai degrabă, din cercul gândirii socratico-platonice care invită la modestie ca cea mai potrivită atitudine de viață a omului. Într-un pasaj din „Banchetul“ (204 a), Platon scrie: „Nimeni dintre zei nu cugetă filosofic; nici unul nu pofteste să devină înțelept — fiecare este deja“. Aceeași idee apare într-o altă expresie în „Fedru“ (278 d) — „Dacă i-am zice înțelept, iubite Phaidros, mi s-ar părea că-i dăm un mult prea mare nume, vrednic numai de divinitate. În schimb, spunându-i filo-sof, adică iubitor de înțelepciune, ori în vreun alt chip asemănător, i-am da un nume care i s-ar potrivi mai bine și ar suna mai nimerit“. Chiar dacă Platon este acela care a fixat definitiv sensul termenului de filosofie, acest sens se acordă perfect și cu spiritul vechiului pitagoreism și cum observă A. Delatte, „adoptarea termenului de φιλόσοφος apare ca un protest contra idealului secolului al VI-lea care viza să atingă înțelepciunea însăși“¹³. Cât privește distincția dintre σοφία și φιλοσοφία atribuirea ei lui Pitagora a fost și ea contestată. „Toate narațiunile care atribuie filosofilor cei mai vechi profesarea conștientă a idealului lui βίος θεωρητικός (*vita contemplativa*) fie că provin direct din școala platoniciană, fie s-au născut într-o epocă mai târzie sub influența idealului platonician“¹⁴. Distincția în discuție poartă aceeași întipăritură platoniciană, Platon fiind primul care a așezat viața teoretică, drept cea mai înaltă, deasupra vieții active¹⁵.

¹² A. Delatte, *Essai sur politique pythagoricienne*, Liège 1922, p. 40.

¹³ A. Delatte, *Essai sur la littérature pythagoricienne*, Paris 1915, p. 284.

¹⁴ W. Jaeger, *Genesi e ricorso dell'ideale filosofico della vita*, Appendice, in *Aristotele*, Firenze, 1935, p. 563.

¹⁵ A. J. Festugière, *Contemplation et vie contemplative selon Platon*, Paris, 1950, pp. 18—44.

Distincția dintre σοφία și φιλοσοφία pune în discuție problema genurilor de viață¹⁶. Ea derivă din doctrina platoniciană a structurii tripartite apetitiv, impulsiv și rațional a sufletului, așa cum apare aceasta în „Republica” (IX, 580)¹⁷. În aceeași direcție merge și Aristotel. În corespondență cu această diviziune se stabilesc trei scopuri ale vieții: plăcere, virtute și cunoaștere rațională. („Etica Eudemică” — 1214a—1215a; „Etica Nicomahică” — 1095a—1095b). În continuare, în funcție de ceea ce e privit ca „binele cel mai înalt” se conturează trei tipuri de viață: viața voluptuoasă — ἀπολαυστικός; — viața civilă — πολιτικός; — viața contemplativă — θεωρητικός. „Trei genuri de trai anume se desprind, mai ales, înaintea altora: traiul ce l-am amintit chiar mai înainte, apoi viața politică și, în sfârșit, viața contemplării filosofice” („Etica nicomahică” — 1095b). Toate acestea par să confirme că idealul vieții teoretice reprezintă o achiziție mai tardivă a lumii grecești, datînd abia din epoca lui Platon și Aristotel, și care, în consecință nu poate fi pus pe seama lui Pitagora. Și totuși, J. Brunet dezvoltă o opinie contrară. Rădăcinile teoretice ale discuției se pot coborî, după el, pînă la Heraclit din Efes. „Oamenii superiori preferă un singur lucru tuturor celorlalte: gloria veșnică față de cele trecătoare; cei mulți însă, se mulțumesc să se ghiftuiască întocmai ca vitele” (fr. 29). Astfel, pot exista trei scopuri în viață: primul ține de domeniul intelectului νοός, al doilea de cucerirea gloriei κλέος, și al treilea de plăcerile pîntecului κόρος. Ele apar ca urmare a faptului că Heraclit îi opune pe cei buni — οἱ ἄριστοι — „și puțini sînt oameni buni” — celor mulți — οἱ πολλοί — și „cei mulți sînt răi” (fr. 104). Pornind de la un text al lui Heraclit din Pont, un discipol al lui Platon, J. Burnet îi acordă și lui Pitagora ideea diviziunii tripartite a sufletului. Acesta este „primul care distinge cele „trei vieți” de care face uz și Aristotel în Etica sa: teoretică, practică, apolaustică. Teoria generală cu privire la aceste vieți este clară și este imposibil să ne îndoim că ea nu urcă, în substanță pînă la debuturile școlii însăși”¹⁸. Prin viață trec trei categorii de oameni, asemănător participanților adunați la jocurile olimpice: cei mai de jos care vin doar să cumpere și să vîndă, cei de mijloc care vin să participe la concurs și, în sfârșit, cei mai de sus care se mulțumesc doar să privească, θεωρεῖν. Pînă tîrziu, în epoca lui Aristotel, θεωρεῖν își menține înțelesul de a privi ca în pasajul din „Statul atenian” (XI), urnde Stagiritul spune despre Solon că acesta supărat pe concetățenii săi atenieni a călătorit în Egipt „ca să facă afaceri de comerț și să vadă lumea” — καὶ ἐμπορίαν ἄμα καὶ κατὰ θεωρίαν. Purificarea sufletului prin intermediul căreia acesta evadează din „roata încarnărilor” spre a fi redat lumii sale superioare, divine, este proclamat adevăratul scop al vieții iar pe treapta cea mai înaltă a scării formelor

¹⁶ R. Joly, *Le thème philosophique des genres de la vie dans l'Antiquité classique*, Bruxelles, 1956, p. 24 și urm.

¹⁷ R. Mondolfo, *Ideale filosofico della vita in Moralisti greci*, Riccardo Ricciardi Editore, Milano, Napoli 1960, pp. 11—38.

¹⁸ J. Burnet, *L'aurore de la philosophie greque*, Payot, Paris, 1919, p. 110.

de purificare se poate urca doar filosoful, sprijinit pe instrumentul cunoaşterii dezinteresate teoretice.

Indiferent de paternitatea ce-o recunoaştem termenului φιλοσοφία, fie că e de sorginte pitagoreică sau platoniciană, anecdota cu Pitagora are sensul ei precis, semnificativ pentru modul grecesc de a concepe esenţa filosofiei. „Interesul anecdotei cu privire la Pitagora este de a sublinia că adjectivul philosophos şi numele de philosophia sînt purtătoare ale unei imense aspiraţii. Ele orientează către un lucru care le depăşeşte; ele îndreaptă către un ideal dezirabil dar neatins încă şi care pare, astfel, să prepare realizarea, în decursul secolelor, a unei eterne nevoi de absolut”¹⁹.

¹⁹ A.-M. Malingrey, *Op. cit.*, p. 33.

DISCURSIVE AND REFLECTIVE IN LUCIAN BLAGA'S DISCOURSE

GHEORGHE TOMA*

SUMMARY. — The author points out that Lucian Blaga — likewise almost all contemporary thinkers —, in building up his philosophical system, starts from the crisis existentialism had entered, regarded as a crisis of the discursive powers and methods of the intellect, as a crisis of the "logical" and of the "individuated" conscience or of the cultural creation ontologically based on pure subjectivity. This is how Blaga comes to develop his famous theory upon the reconstructive structure and value of the „dogmatic ideation“, of the brain powers and of the stages of knowledge, as well as of a system of abysmal cultural categories, repeatedly coming back and emphasizing that his outlook is also rationalism but of a "dogmatic nature" or an "ecstatic rationalism", yet reflexive not discursive, through which the irrational is no longer altered, converted, however allowing for formulation. Freed from historical incidence, from a certain ideological load, with Blaga the dogma turns out é "peculiar type of knowledge", a *par excellence* metaphysical device, the basis for a less employed integrating method, yet rich in constructive possibilities. That is the essential logico-metodological action line of a philosophy engaged on to the path of overcoming the confusion and incapability state as to the question of the antinomic and the antithetic, characteristic — in his opinion — of contemporary philosophy, and especially to metaphysics.

When we approach the relationship between discursiveness and reflectiveness in Lucian Blaga's discourse, we first think of his outlook on philosophy, of his attempt — organically integrated with the non-Marxist philosophy of our century — at renewing *philosophical consciousness in crisis*, to widen its horizon and comprehending and grounding possibilities. If the truth is — as once they said — that Blagean philosophy is strongly distinguished by some peculiarities of content and form, what makes it impossible for us to integrate it, within a certain determined trend of ideas, then it is no less true that this distinction appears today as a manifestation of his actual genuineness, as an expression of a certain creative philosophical consciousness, vocation — in his systematic efforts — to answer the fundamental philosophical questions starting from the inside of the specific concerns of the contemporary theoretic consciousness.

We can say that among the Romanian philosophers of the inter-war period Lucian Blaga was the one who made a turn and focused critical thought to its most systematic and comprehensive way upon the concept of philosophical consciousness, concept having also been advanced programmatically by the *Romanian Society of Philosophy* at the beginning of the third decade. Yet, it is true that Blaga makes a distinction of level between philosophy and philosophical consciousness, conceived as "minor

* *University of Cluj-Napoca, Social Sciences Centre, 3400 Cluj-Napoca, Romania*

game", without denying though that the theory of philosophical consciousness is still a creative philosophical act. On the other hand, this return to the idea of philosophic consciousness is of a nature to bring to light — as a peculiarity of this great thinker — his permanent interest as to Romanian culture, his patriotic desire for national affirmation by creation of philosophical values¹, too. Anyway, irrespective of the number of limits we could find today in Blaga's work — historically conditioned limits, limits he systematically assigns to the creative act in general, hence the vision- or philosophic world-creating one included — we should assert that Romanian modern cultural activism through the Blagean philosophic and poetic creation acquires a new and bold relief. The philosophical system and vision in their inevitable relativism are, he would later say, like leaves that fall in autumn so that the generations' philosophizing capacity is fertilized.

In order to get an as better an insight as possible on the content of the Blagean concept of philosophical consciousness — a genuine, suggestively rich concept —, in the spirit of our guiding idea some considerations on his philosophy are indispensable, setting up now some of its essential commencing points, particularly those getting him closer to other Romanian thinkers, those able to inscribe his constructive effort on the advancement line of an ontologic realism. We find that Blaga starts, as most of contemporary philosophers, from the crisis condition of non-Marxist spirituality, from the crisis the philosophical thinking of our century struggles in, particularly in point of the following two aspects liable to be correlated by the term *concientialism*: a crisis of the powers of the intellect, of its discursive methods, of the "logical" and a crisis of "individual consciousness" or of creation methodologically

¹ The proper understanding of Blaga's concept of *philosophical conscience* surely calls for a more detailed overview — free from obsolete assumptions — upon his *On Philosophical Conscience*. And so do some pages and chapters of his *Trilogy of Knowledge* — dense and revealing in this respect —, namely: the one on the relationship between science and philosophy, as well as the following studies: *On the Future of Romanian Philosophy*, announced on publication in "Saeculum" as "a first chapter of a study in blue print", and *The Literary Critics and Philosophy*. The reader of these lines — interested in the strategic modes of moot-ing the history of Romanian philosophy, of esthetics and literary criticism — is also recommended two thematically converging studies, therefore which could be together debated upon published in the same journal: *For Another History of the Romanian Thinking* (C. Noica) and *Creation in Philosophy* (Edgar Papu). „An idea — says Blaga — is Romanian of it is genuine, that is whether it is thought up in its novel fullness first by a Romanian thinker. May it really be found a more just formal and closer to the evidence criterion? When we have had available a rich inventory of creative ideas thought up by Romanians in our spiritual patrimony, one will be able to successfully proceed to try and state the specificity of the Romanian philosophical thought. However, for such an examination we have not got available but a formal criterion to start with. Beyond that criterion it is advisable that we refuse any competence. An idea is indeed Romanian when — Blaga says — as formulated, it emerges first from Romanian brains", the philosophical thought ethnicity is identified „only as a creative function", thus philosophy is no longer likely to be a theologic appendage and „means to the defensive action of theology", whereas the etnicism relying on the concept of creation cannot be taken for orthodoxy (Saeculum, Revistă de filosofie, no. 1, Jan/Febr. 1943).

founded on pure subjectivity, that is a crisis of subjectivism in general. It is necessary, in this respect, to emphasize that by the so-called "crisis of the intellect", of the "logical", since Hegel onward considered as incapable of satisfying the necessity of synthesis of the contemporary spirit — "the thirst for ultimate synthesis, the Romanian thinker would say, and the incapability of the intellect to create them" — in the last analysis of the human need to know the concrete and the absolute, Lucian Blaga would come to develop his famous theory on the reconstructive structure and value of the 'dogmatic ideation', of the brain powers and of the knowledge stages, repeatedly coming back and emphasizing that his outlook is also rationalism, but a 'dogmatic rationalism' or an 'ecstatic rationalism', reflective and not discursive, through which the irrational is no longer altered, converted, yet wordable. Freed from historical incidence, from a certain ideological load, with Blaga the dogmas turn out a "special type of cognition", "a *par excellence* metaphysical device", the base for a little used integrating method, yet rich in constructive possibilities. This is the fundamental logico-methodological *pièce de résistance* of a philosophy aiming at overcoming the bounds of a state of confusion and incapability characteristic of contemporary philosophy, especially to metaphysics, as to the question of the antithetic and the antinomic.

Following are some of those discourses — of great constructive relevance and particularly transpiring clarity — beyond which the proper understanding of the intentionality of his discourse is unconceivable: "Dogmatism, he says, as we have characterized it, employs categories and concepts in a special way, i.e. in the form of transfigured antinomy. Dogmatism is a sort of intellectualism as well, that could be termed 'ecstatic intellectualism', as first of all, the notions it makes use of are, according to conjecture, the equivalent of some realities, and, secondly, because the dogma-formulated relationship lies beyond the logical, that is to say beyond the logical that is presumed fictitious or adherentless to the real"². Obviously, they are equivalent not in the meaning of the ontological argument or of the rationalist principle of adequation. That is why, by his stand to the question of knowledge, Blaga does not oppose — as one could deem it — rationalism to some boneless intuitionism, but, he says, "to shallow rationalism we oppose a rationalism

² *Trilogy of Knowledge*, Fundația pentru literatură și artă, București, 1943, p. 117, 118.

Of Blaga's *Three Letters on Fenology* to I. Brucăr, after *Dogmatic Eon* came out, published for the first time in „Revista de filosofie” no. 12, 1966, we learn that the author is against this approaching to phenomenology and fictionalism. His conception, we are told in these letters, aims at a structural analysis of an idea, and not at a „phenomenologic description”. If a phenomenological reduction of the dogma were involved, then, having also in mind its outcome, i.e. the phenomenologic intuition of an affective nature, „I would have no moment gone beyond its connection to the religious experience, particularly when a christian dogma is in case. Neither have I intended to give the 'phenomenologic' essence of the 'dogma', but I have rather sought to give an aspect of its, the intellectual one, consciously ignoring all its other aspects” (1940).

aware of its incapacity to outpass the bounds of the irrationalist spell circle, i.e. some sort of rationalism that endures all consequences, ready sometimes to accept outcomes meaning the reason's egression from the self. Some other time this stand was termed ecstatic intellectualism, but it can be called ecstatic rationalism, too. The optimism of the vulgar rationalism should be replaced by a profound tragical attitude of the ecstatic rationalism³. The structural-functional difference between the two forms of rationalism — as opposition between discursive and reflective, expressing a "deep duality" though, but not absolute, since here cognition also remains a rational phenomenon, the intellect emerging from the self as "logical" intellect under the impulse of a cause external to itself, yet remaining intellect — is rendered by Blaga as follows: "No metaphysical system founded on methods of the ecstatic intellect has been capable of smoothly and completely rationalizing experience and the transcendent; after all there are unrationalizable rests". "While rationalism builds up the transcendent in analogy to the logical and the concrete, the dogmatical builds it up disharmonically to the logical and the concrete, postulating it as unrationalizable"; in a formula of minus-knowledge, the antinomic synthesis is not achieved by a concept of concrete correspondences. Here the synthesis is a postulate and it has no other rôle but represent on a conceptual plane a mystery, potentated, unapproachable to mind in its common form, as well as to concrete intuition⁴.

It is necessary to first underline that Blaga cannot be considered a representative of fictionalism, even if at one time he asserts that the representations of ecstatic cognition are fictions as against the transcendent. Blaga's realism — be it conceived either as "agnostic realism, or less agnostic" — principally does not correlate conventionalist or fictionalist theses, and that is on grounds belonging to his concept of culture. On the other hand, his criticism does not limit the rôle of science to make room for faith or irrational intuition, that is why he cannot be considered a mystic or irrational thinker, as sometimes he allegedly was, yet neither a "poet in philosophy, nor a philosopher in poetry".

Second, the criticism on the powers of the discursive mind and on the "logical", with Blaga, — particularly accomplished in point of reinvigorating the spirit of metaphysics, of the necessity of a methodological openness to the transcendent and the absolute — is a rather widespread attitude among contemporary philosophers, criticism ending — as from the so rich investigations of the Romanian thinker results — in different systematic and ideological outcome, reaching sometimes as far as a denying attitude toward the "spirituality of the mind", to decadent forms of intuitionism and irrationalist subjectivism and denial of the value of science. According to him, dogma in religion is a "form of creed", while here it is a "knowledge formula". It should be added, in this respect, that Blaga rejected methodological exclusivism, as he also

³ *Ibidem*, p. 305.

⁴ *Ibidem*, p. 104, 261.

rejected the idea of an indeterminable absolute — somethinglike the Kantean thing-in-itself —, in his opinion the ecstatic method of minus-cognition turns operative after the remaining methods have exhausted their possibilities only.

On the other hand, we deem it of interest to make a comparison between Hegelean "reasoning" and Blagean "dogmatic ideation", as the young Hegel proved great interest in the structure of the „dogmatic thought“, in the intellectual, gnoseological meaning which L. Blaga bestows on it, as the „absolute reasoning“ also appears in disagreement with the logical functions of the mind — by transcending the particular and the discursive, being therefore determined again in point of the "nature of the conflict" and of the necessity to overcome it. However, by undertaking this intimacy between two spirits related through their systematic aspirations, by thinking them in a „three-terms-dimension“, one should not overlook that Blaga criticized the Hegelean logical concretism proceeding from the idea that this however leaves unrationalized a part of the real, that the process of building up the Hegelean formula is nothing else but a passing from the concrete to the concrete. With Hegel, in the spirit of his rationalism essentially grounded on the classical rationalist principle of identity or *ontological adequation*, the real is not only formulaic, but rationalizable as well, reality is rational in its essence, and turns selfaware by the outside pressure of the "objective" upon the "subjective" as well. On the other hand, likewise many other non-Marxist and non-Hegelean contemporary thinkers, Blaga did not and could not accept the logical relationship of the dialectical alterity — the core of Hegelean method.

Philosophy, Blaga would say, whenever thinking it was facing a non-rationalizable object — transcendent or empirical —, has given up formulation in favour of irrationalism. It was only the "dogmatic metaphysics" that proposed solutions in disagreement with the "logical functions of the mind and with concrete intuition". The differentiation in question, in fact, would indicate that a solution beyond the logic is postulated to the antithesis — therefore without a logical solution. Any dogma is an antinomy to the logical possibilities of the human mind, yet any dogma also comprises — through the terms themselves it employs — unambiguous indications that the logical should be outpassed and that the antinomy is presumed as solved beyond our capabilities of comprehension". Therefore, "Everything — Blaga says, seemingly intending to reveal to us the whole meaning of his discourse — happens as if, beside their logical function, the notions had another one — that of articulating a transcendent what, incomprehensible to the mind and unconstructible by intuition. The notions, in this function of theirs, can enter intra-together relationships that are entirely opposed to the logical ones"⁵, making thus room for a new "formula" or method of cognition, endowed with other possibilities of relating man to the absolute. Now, it is quite clear — we think — Blaga's attempt at overcoming the metho-

⁵ *Ibidem*, p. 39, 40.

dological limits of the discursiveness, of the conscientialism through a new image on the relationships between the "logical" and the "dogmatic". And it is also obvious that his work remarkably joins a wide contemporary movement of ideas seeking some creative spiritual horizons and possibilities which seemed to have been lost by expansion of the subjective criticism and the empirist positivism.

Thirdly, another basic concept of Lucian Blaga's outlook, in which he showed interest ever since his early writings and wherewith the question on the relationship between discursive and reflective is again discussed — concept which widely displays his originality — is that of *cultural style*. The style category turns fundamental in Blaga's theory of culture and values. In the foreward to his *Theory of Values*, Blaga particularly emphasizes the share of this subject-matter within his theoretical preoccupations, their extension and originality in this philosophy, which is a philosophy of the spirit: "Indeed our preoccupations related to the factors of stylistic nature that model to such an extent the creations of the human spirit are not of yesterday or of the day before. On the contrary, we have enthralled of late to these preoccupations with all our passion. The actual efficiency of the stylistic-related factors have prompted a number of considerations in so many a field. "Style theory has been developed systematically, allowing for hitherto unwarmed courses and assimilating theories belonging not only to psychology or aesthetics, or to a descriptive philosophy of culture, but also to anthropology, ontology and metaphysics. To the end of making visible the proportions, depth and spaces the style theory has been filled with, in our opinion it suffices to remind that we were the first to have tried and also granted the stylistic factors some strong significance in a final drive of a *metaphysical* nature, i.e. in utmost orders in which man seems to have no way out, riveted and seized with supreme nobleness — the man with all his bouoyancy". In fine, "The axmaples we have dwelt upon — Blaga futher says — prove enough that in the stylistic perspectives there can be brought most interesting contributions to the theory of knowledge. In fact, it has been our intention to prove that philosophy of culture — as we have got accustomed to see it — is also capable of bringing some light to the philosophical 'problematique' of knowledge and particularly of clearing up some of the most secreted creators of scientific thought in the stylistic perspective"⁶.

In short, the following completing considerations should be remembered: Blaga works up his cultural style concept by extending, on that plane also, the criticism of certain forms of "neonaturalism" and "constitentialism", such as classicism with its famous formula of style, aestheticism, the Kantean apriorism, intellectualism in general, romanticism and Freudism. Two essential attitudes of thinking have emerged from Blaga's criticism: on the one hand a new outlook, a new science — which he termed "abysmal noology" — on the *unconscious*, hence also on the relationship between the subjective-objective, the "conscious" and the

⁶ *Trilogy of Values*, Bucharest, i 146, p. 7, 8, 141.

"unconscious" which would cease in his vision to be a zone of primitive and antisocial impulses, a source of human suppressed energies. He will endow the unconscious — a human, spiritually profound factor that transcends, determines, directs and accounts for the entire subjectivity — with a novel set of modelling structural functions of a value of gno-seological categories, shaping the so-called "cosmotic state", "stylistic field", "stylistic matrix", and achieving that — we would say — by analogy to the Kantian model, yet reflectively outpassing its aprioristic subjectivism in two directions, namely in point of both the theory of categories and the object-in-itself. On the other hand, Blaga extends — as seen in the above given quotations — the stylistic interpretation upon all the forms of culture of a people or of the mankind at a given moment, thus also upon philosophy and a part of the scientific data, that is to say upon those — according to him — having a revealing ontological function, coining thus a category of the style of maximum generality, with a value of ontological, antropological and metaphysical grounding. According to Blaga's outlook — who insists on his standing out of Kantianism in the typical manner of a contemporary thinker — science is not structured, as the father of the aprioristic criticism thought, by transcendental aperception categories only, through which the data of the objective sciences are organized in objective knowledge, "but also by an even deeper, more secret set of categories, of stylistic nature", entailing other mystery-revealing schematico-conceptual constructions, where the subjectivism of the „categorical concepts“ cannot be determined by „logic“, „This point — he says — demands an interpretation of the categorical concepts on a *metaphysical* plane within a wide conception that transcends mere logical and epistemological analysis, yet neither a metaphysical outlook is compulsony. Metaphysics — we consider — has definitively broken with any aspiration to necessity. Therefore, the issue of subjectivity or objectivity still remains a metaphysical question that will be ever taken anew by every metaphysician. As for us, we have decided in favour of a transcendental censorship metaphysics, where-with the categorical concepts of the mind acquire the significance of some means which prevent the human spirit — to its own advantage and to the benefit of cosmic equilibrium — from reaching an absolute adequation with the real“⁷, as it principally occurs with the analytical- or dialectical-Hegelean rationalism and also with any philosophy aiming at the substantial-rational totalizing principle of experience. We can then conclude that this idea of Kantian inspiration on the impossibility of abso-

⁷ *Ibidem*, p. 144, 171. Lucian Blaga subjected Kant's philosophy to the following threefold criticism: a) analysis on Kantian concept of dogmatism in its wellknown spirit of reinstating metaphysical creation in its full rights; b) criticism on Kant's concept of object-in-itself; and c) criticism on apriorism of transcendental aperception. Kant, Blaga says, thought he could join together four determinations in one single representation — apriorism, subjectivism, necessity and generality — which are not as solidary as that, and some post-Kantians do nothing but develop this lack of unity between the determinants of Kantian apriority concept.

lute adequation of the subject with the real, as a result of transcendental restriction on the possibility of total cognition or revelation of existence is — we think — the clue of the Blagean activism and criticism specificity and also of the fact that he inserted the unthropological matter in a system of metaphysics.

Fourthly, with Blaga — as he himself deliberately stated several times —, there is a point of an epistemology or a theory of knowledge as fulcrum in the theory of existence or ontology. Here, too, criticism precedes and paves the path to metaphysics, yet also starting from the „nature of the conflict“ — as it is a metaphysics which will explain itself, developing into a vision of deep humanistic vibration upon man's creative singular fate in the Universe — determined by a radical existential, ontological mutation that intervines in his condition. „At the same time with man — Blaga says —, there has appeared thus something radically novel in the framework of nature. Together with man the *creative subject* — in the full sense of the word — has made its appearance in the Cosmos“⁸. „We are among those few thinkers that believe in man's destiny and exceptional stand“. „In a system wherein creation is possible, then the grand value is the creation itself. If all clues are reliable, then man's destiny is interwoven in a system wherein creation is permanently possible and the values of the spirit consequently are unchallengeable creatively oriented“. Therefore, the crowning goal of the Blagean imposing and genuine philodophical system, liable to criticism in many respects though, turns out to have been that of evincing to us the theoretical circumstances under which creation of values is possible and necessary. Furnishing the human subject with this demiurgical and generally demythologizing function, Blaga's vision joins a rousing existential humanism. It goes without saying that with Blaga the socially-historically conditioned creative man — determined by his class position — is not questioned but incidentally or, better said, implicitly. However, to the extent in which Blaga's vision upon the creative fate of man — conceived as an extrarationally determined being, of some deeper structural plane of existence, to mistery and his revelation through cultural molds — pleads antologically motivated for creation unexhausted of spiritual values, to the very same extent the discursive viewpoint makes room to the tragically shaded reflective one. Through the concept of ceation of culture work Lucian Blaga would also come to a new form of recovering and rejoining the meaning to the cosmogonic in philosophy.

Acknowledgement. The author wishes to acknowledge Constantin Tomoia-Cotișel's support in giving the English version of the paper.

⁸ *Trilogy of knowledge*, București, 1939, p. 560.

CONCEPTUL POLITIC DE SOLIDARITATE INTERNAȚIONALĂ

IOAN CHIȘU*

SUMMARY. — *On the Political Concept of International Solidarity.* In the present paper the author analyses, in the spirit of the outlook of the Romanian Communist Party, the contemporary exigences of the concept of international solidarity, the necessity to overcome the narrow, dogmatic and obsolete conceptions. It is shown that the sphere and content of this notion have known amplification and diversification as a consequence of unprecedented widening of the contemporary revolutionary front. The author emphasises the necessity to strictly correlate the principles of the international solidarity to those of the national independence and sovereignty — the only way of aligning the national policy with the international policy of the communist and workers' parties, of all democratic, progressist, anti-imperialist and peaceful forces throughout the world.

În ultimele două decenii Socialismul științific a înregistrat, prin aportul creator al partidelor comuniste și muncitorești, printre care și al P.C.R. și al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, o amplă și nouă propensiune, atât în privința lărgirii obiectului și conținutului de investigație, cât și a aparatului său categorial, conceptual cu care operează. Explicația acestor dezvoltări novatoare rezidă în însăși rațiunea de a fi a acestei discipline care, pentru a putea reprezenta un îndrumar teoretic al mișcării muncitorești, revoluționare, al praxisului revoluționar, trebuie să țină mereu pas cu viața, cu practica social-politică, cu procesul revoluționar mondial contemporan, extrem de amplificat și diversificat în epoca contemporană. Apreciind aportul românesc la acest demers teoretic după Congresul al IX-lea, tovarășul Dumitru Popescu arăta cu deplină temei că, „O serie de teze fundamentale privind revoluția și construcția socialistă, precum și caracteristicile epocii contemporane au fost definite în ultimii ani în documentele noastre politice, în lucrările tovarășului Nicolae Ceaușescu, într-un spirit cu adevărat revoluționar, pe baza studiului realității schimbate, a aplicării create a principiilor socialismului științific. Această activitate de renovare ideologică are nu numai importanță teoretică, determinând revitalizarea gândirii social-politice din România, ci și o certă valoare practică, ducând la schimbări în însăși strategia și politica partidului, în modul de abordare a problemelor vitale ale progresului social”⁴¹.

Printre aceste categorii și concepte, care au cunoscut noi valențe, fiind regândite, îmbogățite în mod creator este și internaționalismul, ajungându-se la un concept mai actual, mai propriu schimbărilor petrecute în lume, în procesul revoluționar mondial, cel de solidaritate internațională. Era imperios necesară o nouă abordare și o dezvoltare creatoare

* *Universitatea din Cluj-Napoca, Catedra de Socialism-Științific, 3400 Cluj-Napoca, România.*

a acestei categorii, intrucit, cea veche — de internaționalism proletar — care a circulat decenii de-a rândul, cu limitările și simplificările impuse în anii hegemonismului și dogmatismului din mișcarea comunistă, nu mai corespundea noilor realități, prejudiciind mult politici de unitate, coalizare și solidaritate internațională a tuturor forțelor revoluționare, progresiste, democratice din întreaga lume. Aceste denaturări și mistificări se refereau la: conceperea unității și solidarității internaționale, monolitice, exclusiviste, doar cu acele partide, forțe revoluționare, mișcări, țări etc, care acceptau existența și supremația absolută a unui centru internațional conducător în mișcarea comunistă; impunerea principiului centralismului democratic în luarea hotărârilor; considerarea drept criteriu, „piatră de încercare a internaționalismului“ — atitudinea față de prima țară socialistă din lume; subordonarea interesului național „intereselor generale ale socialismului“; impunerea unui model, a unei experiențe a unei anumite țări ca obligatorii în revoluția și construcția socialistă; conceperea trecerii la socialism în contextul „revoluției mondiale armate“ etc.² În general era vorba, de impunerea ideologiei „monolitismului“ și a „modelului unic“ pe scara mișcării comuniste — mișcare care a avut atît de suferit de pe urma sistemelor ideologice dogmatizate, legate în special de existența unui centru conducător, de pe urma faptului că, în discutarea și încercarea de lămurire a unor probleme majore ale mișcării comuniste și unității lumii contemporane, nu arareori s-a ajuns la metoda condamnării, blamării și excluderii și nu a criticii tovarășești, ce nu a contribuit nici la elucidarea problemelor, nici la întărirea unității mișcării comuniste, muncitorești, progresiste internaționale. Dar, istoria a validat că apariția mai întîi a „cazului“ căii iugoslave de trecere la socialism, iar în anii din urmă a „compromisului istoric“ italian, a „socialismului avînd culorile naționale ale Franței“, a „eurocomunismului“, sau chiar a așa-zisului „naționalism românesc“ în construcția socialistă — ca să amintim doar cîteva exemple de așa-zisă abatere de la internaționalism, nu mai pot fi etichetate drept căi eretice, deoarece aceste strategii se bazează pe libertatea de alegere în funcție de particularitățile istorice, naționale proprii, fără a pierde din vedere legitățile generale, respingînd însă stimulentele de proveniență exogenă (așa cum a fost în trecut)³.

Realitățile naționale și internaționale postbelice — victoriile revoluțiilor antifasciste, democratice, socialiste, național-coloniale dintr-un șir întreg de țări, apariția lumii socialiste și a „lumii a treia“, creșterea fără precedent a mișcării comuniste și muncitorești, a mișcărilor de eliberare națională, schimbarea raportului de forțe mondial în favoarea progresului, democrației, socialismului și păcii, apariția unui curs spre destindere internațională — toate acestea au favorizat apariția și dezvoltarea unor relații mai bune în mișcarea comunistă și muncitorească internațională, în toate componentele uriașului front antiimperialist mondial contemporan. O deosebită importanță au avut-o procesele de lichidare a hegemonismului și dogmatismului, a efectelor cultului personalității, a urmărilor existenței unui centru conducător în mișcarea comunistă și pe această bază, normalizarea treptată a relațiilor dintre

partidele comuniste, socialiste, social-democrate — ca partide ale clasei muncitoare. Procesele deschiderii și dialogului au avut loc din ambele sensuri. Comuniștii, după condamnarea generalizată a cultului personalității și a dogmatismului, a renunțării la practicile încălcării democrației, la abuzuri și ilegalități, ca și a succeselor înregistrate în făurirea socialismului într-un șir de țări, s-au putut adresa cu mai multă autoritate morală și credibilitate socialiștilor și social-democraților pentru colaborare și unitate de acțiune. La rândul lor, partidele socialiste și social-democratice și Internaționala Socialistă, au cunoscut un amplu proces de radicalizare politică, de orientare spre stînga, spre mase, a programelor lor politice — fapt oglindit și de succesele lor electorale, de venirea la putere a guvernelor socialiste și social-democrate într-un șir de țări capitaliste europene în perioada postbelică. Toate aceste noi realități au contribuit la inaugurarea unui proces de abandonare treptată a vechilor principii și metode sectare și de stabilire a unor noi principii de colaborare între forțele frontului antiimperialist mondial, la căutarea unei noi sfere și a unui nou conținut al internaționalismului, al solidarității internaționale, benevole, fără nici un centru conducător. De fapt se poate spune că însăși dialectica vieții și practicii revoluționare — mult mai bogate și mai diversificate decît vechea matrice dogmatică, precustiană a internaționalismului proletar, conceput și realizat exclusiv pe baza unui centru conducător — a impus Socialismului științific să se angajeze pe calea complexă a reexaminării sferei, conținutului și principiilor internaționalismului, înțeles acum ca un larg cadru al solidarității internaționale și colaborării benevole a mișcării revoluționare mondiale. Referindu-se la imperativele noii unități a mișcării comuniste și muncitorești și la realizarea unei largi solidarități internaționale fără nici o discriminare, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „Privim noțiunea de solidaritate internațională în contextul uriaselor schimbări revoluționare produse în lume, ce fac ca în ea să se înglobeze atît unitatea țărilor socialiste, a partidelor comuniste și muncitorești, a clasei muncitoare, cît și sprijinul mișcărilor de eliberare națională, lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, împotriva subdezvoltării, pentru făurirea noii ordini economice internaționale, înfăptuirea dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale. Se poate afirma că noțiunea de internaționalism presupune în zilele noastre participarea activă la soluționarea democratică corespunzător intereselor fiecărui popor, a tuturor problemelor complexe ale lumii de azi, precum și întărirea solidarității militante cu toate forțele progresiste, antiimperialiste, luarea în considerație și salvagardarea intereselor fiecărei națiuni și, pe această bază, slujirea intereselor generale ale socialismului, progresului social și păcii“⁴.

Procesul de reelaborare a conceptului analizat vizează cel puțin trei aspecte principale: sfera, conținutul și principiile solidarității internaționale.

În concepția românească, sfera de cuprindere a internaționalismului, a solidarității internaționale, este mult mai largă în prezent, decît în etapele istorice anterioare, ca urmare a extensiunii deosebite primite

de frontul revoluționar mondial, alcătuit dintr-un adevărat mozaic de forțe: țările socialiste în totalitatea lor, fără nici o excepție, partidele comuniste și muncitorești — mișcarea comunistă internațională; partidele socialiste și social-democrate; mișcarea socialistă mondială, inclusiv Internaționala Socialistă; mișcările de eliberare națională, antiimperialiste, anticolonialiste, în totalitatea lor; țările în curs de dezvoltare; mișcarea de nealiniere; partidele democratice de guvernământ din țările recent eliberate; alte forțe și formațiuni politice, democratice, progresiste, antiimperialiste; un larg evantai de forțe sociale — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, păturile mijloicii, tineretul, femeile; mișcările pacifiste împotriva rachetelor nucleare, a militarizării Cosmosului, a pericolului unui război nuclear, pentru apărarea civilizației și vieții pe pământ. Existența acestor mari forțe social-politice, extrem de diversificate în privința naturii lor de clasă, a orientării lor filozofice, politice, religioase, dar interesate în mod obiectiv în procesul de reînnoire a societății, de făurire a unei noi ordini economice și politice internaționale — mai bune și mai drepte — reprezintă o realitate vie a epocii contemporane. În funcție de schimbările intervenite în lume, s-a lărgit și sfera solidarității internaționale, cuprinzând în prezent, unitatea, colaborarea și conlucrarea militantă cu toate țările socialiste, cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu partidele progresiste de guvernământ din țările „lumii a treia”, cu mișcările de eliberare națională, cu alte partide și organizații progresiste, democratice, cu toate forțele antiimperialiste, ale păcii și progresului, de pretutindeni⁵.

Epoca contemporană, marcată de prezența a trei mari categorii de revoluții — revoluții socialiste, revoluții de eliberare național-coloniale, revoluții științifico-tehnice —, o epocă cu numeroase și complexe probleme globale, planetare, de rezolvarea cărora depinde însăși soarta și viitorul omenirii, a dus la lărgirea fără precedent a *conținutului și sarcinilor* frontului revoluționar mondial și, implicit a solidarității internaționale. Spre deosebire de epoca lui Marx și Engels, când era suficientă unirea proletarilor din toate țările pentru apărarea intereselor lor economice, profesionale, înguste de clasă, epoca contemporană ridică o serie întreagă de probleme complexe grave, ce privesc toate clasele sociale, toate națiunile lumii și de rezolvarea cărora depinde însăși perspectiva progresului, democrației și păcii, a menținerii vieții pe pământ. Asemenea probleme sînt: oprirea grabnică a furibundeii curse a înarmărilor pe pământ și în cosmos și dezarmarea generală și în primul rînd nucleară; lichidarea subdezvoltării și instaurarea noii ordini economice și politice internaționale; abolirea politicii de forță și dictat în relațiile internaționale; democratizarea relațiilor internaționale; garantarea dreptului la viață, securitate și pace a popoarelor; interzicerea propagandei de război, a grupărilor neofasciste, naționaliste, rasiste, teroriste care vor să învenineze atmosfera internațională, să incite la vrajbă între națiuni.

Argumentînd ampla deschidere a sferei și conținutului internaționalismului, al solidarității internaționale în condițiile contemporane, sec-

retarul general al P.C.R. arăta: „Înțelegem noțiunea de internaționalism ca o noțiune amplă și cuprinzătoare, care, corespunzând schimbărilor petrecute în lume, trebuie să includă toate forțele progresiste și anti-imperialiste. Când se vorbește de internaționalism proletar se înțelege, de regulă, solidaritatea clasei muncitoare.

De asemenea, când se vorbește de internaționalism socialist se înțelege solidaritatea și unitatea țărilor socialiste. Desigur, în condițiile existenței în lume a mai multor state socialiste, un criteriu important al internaționalismului este atitudinea de solidaritate a acestor state între ele, promovarea unor relații de deplină egalitate și întrajutorare tovarășească între toate țările respective, în scopul înfloririi multilaterale a fiecărei națiuni socialiste, al victoriei socialismului și comunismului în fiecare țară.

Dar cu aceasta nu am epuizat noțiunea de solidaritate internațională. Se știe că o latură importantă a spiritului internaționalist o reprezintă atitudinea față de mișcările de eliberare națională, precum și lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru dezvoltarea independentă a popoarelor. „Nu poate fi socialist — spunea V. I. Lenin în „Socialismul și războiul“ — proletariatul care se împacă cu oricât de mică violență, din partea „propriei“ sale națiuni împotriva altor națiuni“.

În actualele condiții internaționale, lupta pentru lichidarea subdezvoltării, solidaritatea cu țările rămase în urmă și sprijinul acordat progresului lor economico-social mai rapid, lupta pentru făurirea noii ordini economice internaționale constituie, de asemenea, o latură nouă, de o deosebită însemnătate, a internaționalismului.

O altă expresie a internaționalismului o reprezintă lupta pentru dezarmare, pentru eliberarea omenirii de coșmarul unor noi războaie, pentru pace în lume.

Mai mult ca oricând internaționalismul presupune respectarea dreptului fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a se dezvolta în mod liber și independent.

Iată de ce internaționalismul nu poate fi redus numai la o latură, oricât de importantă ar fi aceasta, ci trebuie înțeles și aplicat în toată complexitatea și amploarea semnificației sale.

Se poate afirma deci, fără teama de a greși, că noțiunea de internaționalism presupune participarea activă la soluționarea democratică, corespunzător intereselor fiecărui popor, a tuturor problemelor complexe ale lumii de astăzi, precum și întărirea solidarității militante cu toate forțele progresiste, antiimperialiste. În această concepție este de înțeles că internaționalismul nu poate fi sinonim cu sacrificarea intereselor nici unui popor în numele unor așa-zise interese generale sau al unor interese speciale. Dimpotrivă, internaționalismul presupune luarea în considerație și salvagardarea intereselor fiecărei națiuni și, pe această bază, slujirea intereselor generale ale socialismului, ale progresului social și păcii⁶⁶.

Referitor la *principiile și normele* care trebuie să stea la baza solidarității internaționale, P.C.R. apreciază că este în mod imperios nece-

sară respectarea cu strictețe de către toate partidele, mișcările și forțele componente ale frontului revoluționar mondial contemporan a întregului complex de principii și norme încetățenite în viața internațională postbelică, în mișcarea comunistă și muncitorească: egalitatea în drepturi, independența și suveranitatea națională, neamestecul în treburile interne, răspunderea proprie și deplină autonomie în luarea și aplicarea hotărârilor, a liniei politice, strategice și tactice, unanimitatea și consensul în luarea hotărârilor, întrajutorarea tovarășească, avantajul reciproc etc. În mod firesc, numai prin respectarea universală, a tuturor principiilor și de către toți factorii, se poate realiza o adevărată „unitate în diversitate“ a mișcării comuniste și muncitorești, democratice, progresiste, infinit superioară unității monolitice, bazată pe un centru conducător ca în trecut.

Totodată, aceste principii corespund și *raportului dialectic dintre național și internațional*. Acest raport nu îndeplinește o funcție mecanică în lupta clasei muncitoare pentru construirea socialismului. Astfel, internaționalismul nu este și nu poate fi o simplă sumă mecanică a intereselor naționale, tot așa cum nu este nici un interes abstract, situat în afara întregului cadru social, al intereselor naționale concrete ale clasei muncitoare și ale partidelor sale din diferite țări. Supralicitarea internaționalului, afirmarea primatului său față de național — așa cum s-a făcut, din păcate, într-o anumită perioadă în trecut — situează interesul internațional în sfera iraționalului, a intereselor abstracte, iar în acest fel el este opus în mod nepermis naționalului. Pentru unitatea organică a naționalului cu internaționalul, o importanță deosebită are recunoașterea faptului că interesul internațional nu există prin el însuși, ci este un interes concret, care rezultă și se sprijină pe unitatea concretă a intereselor de clasă și naționale ale clasei muncitoare, ca promotoare unică a ambelor interese. El presupune neapărat existența națiunii și a statului independent și suveran, a valorilor naționale. Stabilirea unei unități armonioase între național și internațional este posibilă numai prin respectarea principiilor egalității, independenței, suveranității, autonomiei, neamestecului și răspunderii fiecărui partid în fața propriei clase muncitoare, a propriei națiuni. Iată de ce, este inacceptabilă concepția care consideră că existența acestor principii ar fi „o susținere exagerată, un indiciu al îngustimii și izolării naționale, o anti-teză a solidarității internaționale“. O asemenea concepție cuprinde, de fapt, tema care opune principiile independenței și autonomiei principiilor solidarității internaționale. Or, se știe că Marx și Engels arătau că numai între națiuni libere, suverane, independente, autonome și egale poate exista o colaborare internațională benevolă⁷.

Numai concepind într-un mod nou solidaritatea internațională, forțele revoluționare, democratice, progresiste și pacifiste contemporane își vor putea realiza obiectivele complexe de luptă ce le stau în față în zilele noastre. După cum arăta secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Inflăcărutul apel revoluționar lansat de Marx și Engels cu aproape un secol și jumătate în urmă „Proletari din toate țările, uniți-vă!“ este mai actual ca oricând. În noile condiții istorice

el ar trebui însă completat cu apelul: „Muncitori, țărani, intelectuali, forțe progresiste, antiimperialiste de pretutindeni, uniți-vă în lupta pentru progres și pace, pentru lichidarea imperialismului, pentru libertate națională și socială, pentru dezvoltare liberă și independentă! Acționați ferm pentru colaborare, pentru destindere, pentru securitate, pentru o lume mai bună și mai dreaptă pe planeta noastră, pentru pace!“⁸.

Tocmai într-o asemenea nouă optică concepe și aplică P.C.R. și secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu principiul solidarității internaționale, dezvoltând ample relații de colaborare cu toate țările socialiste, cu partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu țările „lumii a treia“, cu mișcările de eliberare națională, cu partidele progresiste din țările recent eliberate, cu partidele și forțele democratice, cu partidele democrat-creștine, liberale, cu alte partide și organizații, considerând că aceste relații sînt o contribuție reală la dezvoltarea prieteniei, colaborării și păcii în lume.“ Avem ferma convingere — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIII-lea al P.C.R. — că, acționînd unite popoarele pot schimba cursul evenimentelor, pot împiedica războiul mondial și catastrofa nucleară, pot impune dezarmarea și pacea internațională“⁹.

O asemenea viziune strategică de largă anvergură asupra solidarității internaționale a fost afirmată și la Consfătuirea secretarilor cu problemele ideologice și internaționale ai Comitetele Centrale ale partidelor comuniste și muncitorești din unele țări socialiste, ținută în decembrie 1985 la București. Avînd în vedere pericolul războiului nuclear, ei au reafirmat hotărîrea partidelor și țărilor lor de a conlucra strîns și a întări solidaritatea internațională cu celelalte state ale lumii, cu partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările antirăzboinice, cu toate forțele progresiste ale lumii contemporane, pentru apărarea dreptului la viață al popoarelor. S-a subliniat necesitatea intensificării ofensivei ideologice împotriva propagandei imperialiste de război și învrăjbre a popoarelor, a diverșiunilor ideologice la adresa forțelor revoluționare, progresiste, a încercărilor cercurilor imperialiste reacționare de a reînvia fascismul, neofascismul, renașismul, naționalismul, șovinismul, rasismul¹⁰. În același spirit, P.C.R. subliniază necesitatea combaterii hotărîte a ideologiei și practicilor politice fasciste, revanșiste, revizioniste, sub orice formă s-ar manifesta. „Este necesar — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara C.C. al P.C.R. din noiembrie 1985 — să combatem asemenea manifestări oriunde s-ar produce ele și trebuie să luăm poziție împotriva lor și pe plan internațional. Aceasta este o necesitate a luptei pentru pace, a luptei pentru socialism, a luptei pentru dezvoltarea solidarității internaționale“¹¹.

În *concluzie*, o asemenea concepție teoretică și aplicare politico-strategică practică a solidarității internaționale, reprezintă o mare cucerire a mișcării comuniste, muncitorești, progresiste și pacifiste contemporane, care aplicată integral și la scară mondială ar reprezenta o cheazășie în lupta popoarelor pentru salvagardarea păcii mondiale.

BIBLIOGRAFIE

1. Dumitru Popescu, „Substanța ideii”, *Era Socialistă*, nr. 5, 1984, p. 10.
2. Aleksandar Grlcikov, „Coordonate actuale ale colaborării și solidarității internaționale”, *Era Socialistă*, nr. 1., 1980, p. 40.
3. Valter Roman, „Echilibru și disechilibru”, Ed. științifică și enciclopedică, Buc. 1978, p. 104.
4. „Din gândirea social-politică a președintelui României Nicolae Ceaușescu, *Solidaritatea militantă cu toate forțele democratice și progresiste pentru o lume mai bună, mai dreaptă*, Ed. pol. Buc., 1985, p. 39.
5. Constantin Florea, „Dimensiuni contemporane ale solidarității internaționale”, *Era Socialistă*, nr. 17, 1979, p. 19.
6. Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 25—26.
7. Aleksandar Grlcikov, *op. cit.*, p. 42.
8. Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al P.C.R.*, Ed. pol. Buc. 1979, p. 117—118.
9. Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R.*, Ed. pol. Buc. 1985, p. 89.
10. „Consfătuirea secretarilor Comiteteleor Centrale ale partidelor comuniste și muncitorești din unele țări socialiste”, *Știința*, nr. 13477, 21 decembrie 1985.
11. Nicolae Anghel, „Concepțiile și practicile reacționare ale neofascismului”, *Era Socialistă*, nr. 24, 1985, p. 19.

PROPAGANDA POLITICĂ ȘI LIMBAJUL

LAURENȚIU POP*

SUMMARY. — **Political Propaganda and the Language.** The present study reveals the correlation established between the aspects of the political propaganda and the factors of communication (emitter — encoding — message — decoding — receptor), also pointing to the political propaganda and the factors of communication (emitter philosophical and artistic language are displayed. Convenient are also considered certain findings on the process of building up — in the students — of philosophic and political language, as well as on the implications of the means of communication not only in the form of transmitting the political information, but also in its content. Finally, the principles governing the political message under the circumstances of our presentday society are mentioned.

Misiunea propagandei are șanse reale de izbândă atunci când poate infăptui o legătură organică între cunoștințe politice, filozofice, științifice, mijloacele de comunicare și sondare a realității precum și acțiunile transformatoare a realității în lumina unei strategii valide. Buna calitate a informațiilor, convingerilor și acțiunilor în raporturile socio-umane, deci și în domeniul politic sînt indisolubil legate de calitatea limbajului, a comunicării, factori de importanță vitală în demersul proliferării cunoașterii umane.

Rezultatele psihosociologiei, a sociolingvisticii precum și a psiholingvisticii moderne au confirmat ideea marxistă privind coincidența dintre gîndire și limbaj („limba este realitatea nemijlocită a gîndirii“ — Marx). De remarcat că dintre problemele legate de studiul limbii — mijlocul principal de comunicare între membrii unei comunități umane — de un larg interes se bucură cele ale etimologiei (care vizează originea cuvintelor), precum și cele ale semioticii (sensurile cuvintelor; modificările lor în timp).

În sens larg limbajul presupune un „sistem de semne de orice fel care îndeplinește o funcție de cunoaștere și de comunicare în activitatea oamenilor, mijloc general de realizare a comunicării“¹. În teoriile limbajului majoritatea specialiștilor sînt de acord că între cuvînt și concept există deosebiri și anumite interferențe, în sensul că un cuvînt poate denumi un concept, îl poate descrie, însă conceptele se referă la sensul, semnificațiile sau la ideile asociate cuvintelor.

În general se folosesc trei tipuri de limbaje: naturale; artificiale; sisteme de semne. Discuțiile cele mai frecvente se poartă, însă, în jurul implicațiilor semantice ale raportului dintre gîndire și limbă, dintre limbajul ideal și limbajul real, limbaj și realitatea obiectivă (pozitivismul logic, fenomenologie, existențialism), implicațiile ce le comportă

* Universitatea din Cluj-Napoca, Catedra de Socialism-Științific, 3400 Cluj-Napoca, România.

presiunile lingvistice (franco-engleza se răspîndește irezistibil după „week-end“, un termen foarte familiar, o adevărată invazie de termeni tehnici cărora aproape nici un domeniu nu le scapă: „Marketing“, „management“, „stress“, „feed-back“ etc.); raportul dintre limbajul curent, științific, filozofic și public.

Un alt aspect al comunicației cu multe implicații este legat de interfețele diferitelor modalități de transmitere a mesajelor (imprimare, audiovizuale), de transformări în comportamentul emițătorului și receptorului în condițiile scientizării și tehnicizării vieții sociale cu aspectul său pozitiv de a desluși o cale de împlinire a existenței umane.

Deosebit de interesantă este aducerea în discuție de către unii autori marxști a demersului heideggerian față de pătrunderea progresivă a restricțiilor pozitiviste în știință și mai cu seamă în știința politică, acuzînd fenomene de degradare a acestora manifestate în cunoștințe ce se unesc într-un „tablou al lumii care înțeles în esența sa înseamnă nu un tablou asupra lumii, ci a concepe lumea ca tablou, adică supunerea lumii ca tablou².

Comunicarea de cunoștințe politice cu semnificații scontate presupune următoarea schemă: emițător sau vorbitor-codificare-mesaj-decodificare-receptor sau ascultător.

Individul transmitător îl considerăm pe omul de acțiune, care cu ajutorul limbajului politic emite un număr considerabil de mesaje, iar cu ajutorul funcțiilor sale (ale limbajului) le dimensionează. După Jakobson funcțiile limbajului („referențială“, de orientare a mesajului; emotivă sau „expresivă“, care vizează conținutul transmis; conativă axată pe destinatar; fatică care servește la stabilirea, prelungirea sau întreruperea comunicării și la verificarea funcționării circuitului; metalingvistică prin care interlocutorii se interoghează asupra codului; funcția poetică), descompunînd transmiterea în unități, articulează gîndirea, realizează fuziunea caracteristică a praxisului și a teoriei în limbaj în vederea acțiunii sociale. Transmiterea în unități nu duce la spargerea unității lingvistice, deoarece aceasta favorizează unitatea comunității, a națiunii. Transmiterea comunicației depinde de modul, de plasticitatea exprimării gîndurilor, a sentimentelor de către emițător, de cum sînt respectate proporțiile dintre idei și cuvînte, între sine și auditor, sens și semnificație.

Codificarea implică intenționalitatea, transformarea unui mesaj într-un șir de semnale capabile de comunicare. În procesul codificării se va avea în vedere multitudinea relațiilor posibile dintre emițător și receptor, marea diversitate a codurilor.

Codificarea în sferă propagandei politice presupune și o anumită compartimentare a informațiilor: a) informație cotidiană (de adaptare); b) informație de perspectivă, bazată pe proiectarea viitorului; c) informație despre sensul existenței noastre. În însușirea, compartimentarea informației vom lua în considerare remarca lui N. Wiener care afirma că „a trăi eficace înseamnă a trăi cu o informație adecvată“. Într-o expresie metaforică Constantin Tsatsos remarca într-o manieră condensată modul de interceptare al evenimentelor de către omul politic: „In fie-

care epocă — sublinia filozoful — evenimentele își au propriul lor ritm. Omul politic care nu-l sesizează, fie că întârzie, fie că se grăbește, se aseamănă cu muzicianul care cântă într-o orchestră fără să urmărească ritmul general⁴³.

În transmiterea mesajului politic, în condițiile de azi, se va ține seama în mod incontestabil, de implicațiile mijloacelor moderne de comunicație, care produc transformări nu numai în forma transmiterii informației ci și în conținutul său, în funcție de unghiul de vedere, scara, cadrul, prelungind puterea umană, culminând cu invenția. Mass-media imprimă un anumit specific: a scrie o scrisoare a da un telefon te situează într-un alt fel de relație cu corespondentul, după cum altceva este atunci când asculți un disc sau când asculți aceeași muzică într-o sală de concerte. Deasemenea, un film realizat după un roman nu este pur și simplu o traducere pe ecran a romanului respectiv, iar dramatizarea la televizor este altceva decât un film. Televiziunea introduce un univers mai global (vizual, auditiv). Bineînțeles că după Gutenberg, nu se anunță sfârșitul scrierii ci anumite modificări de structură în componentele culturii și în mare măsură evitarea redundanțelor. „Modelul tehnic care se substituie celui natural nu este produsul sumei oamenilor + mașini, el e complexul oameni/mașini care ne constituie lumea tot așa cum celulele ne constituie corpul⁴⁴.

Cerințele de codificare pot fi considerate în ultimă instanță următoarele: a) accesibilitatea; b) precizia; c) simplitatea. În același timp în procesul codificării ocolind sau mai degrabă dejucând capcanele științei, orice discurs comportă o opțiune de valori (raporturi cu axiologia) și un contact permanent cu realul, făcând loc sensibilității, intuiției (iluminării), modului de a gândi imaginativ, politic (în sensul relației permanente cu comandamentele sociale). „Să fii accesibil fără să fii superficial — ca Mozart. Să fii trist, fără să ți se ofilească iubirea — ca Beethoven. Să plutești printre nori fără să încetezi a călca pe pământ — ca Bach: Să atingi imposibilul fără să părăsești spațiul îngust al posibilului⁴⁵.

În activitatea de propagandă politică este indispensabilă unitatea de structură în dispunerea informațiilor precum și originalitatea, care cu alte cuvinte se numește stil. „Este lipsit de stil — arăta Tudor Vianu — amestecul de lucruri dispersate și neasimilabile, confuzie și anarhie⁴⁶. Iar mai departe precizează că „adevăratul stil este acela în care se armonizează originalitatea cu aceea a timpului și a societății⁴⁷. Desigur, în propaganda politică cuvintele sînt în același timp imbalduri la acțiune, atașament, reprobare, înbinînd limbajul emoțional cu unul noțional, limbajul public cu limbajul științific, cu mare putere de mobilizare, la care se adaugă cu mari șanse de convingere metafora pentru a da mai multă strălucire unei descrieri. Dar când se trece la determinarea unei acțiuni conturate temeinic din punct de vedere științific este necesar procedeu trecerii de la un limbaj emoțional la unul noțional, iar metafora întregită cu fragmentul neexprimat.

Mesajul, după Dicționarul de filozofie, este „ansamblul structurat de informații, trimis de o sursă de semnale, de simboluri sau de semne spre un destinatar⁴⁸. Informația intră în sistemul de codificare cu destinația

decodificării în vederea unui anumit scop care în condițiile mesajului politic vizează transformarea informațiilor în convingeri, iar acestea în comportament, conștiință participativă. Pentru o astfel de destinație mesajul politic în condițiile societății noastre se călăuzește după câteva principii dintre care amintim: a) stabilirea unor obiective clare, legate de câmpul intereselor majore și majoritare ale membrilor societății; b) motivarea activităților cu argumente politico-ideologice și practice; c) coroborarea particularităților bio-psiho-sociale ale oamenilor cu repartizarea atribuțiilor (este vorba de o selecție a valorilor ce nu are nimic comun cu selecția naturală); d) formarea opiniilor pentru transformarea normelor de morală și drept în stil de viață; e) cointeresarea oamenilor în acțiunea materială dar și politico-educativă; f) educarea capacității de adaptare la ritmurile alerte ale progresului social; g) imprimarea sistemului de valori politice socialiste întregii societăți.

Decodificarea mesajului politic implică descifrarea și interpretarea lui, alcătuit pe bază de cod. Cel ce codifică pentru siguranța decodificării trebuie să știe să se transpună în locul celui ce receptează, iar acesta din urmă (cel ce decodifică) în locul celui care transmite, pentru a reduce eventualele distanțe dintre intenția comunicării și decodificare.

Decodificarea ridică și câteva probleme de filozofie a limbii. După George Steiner, în legătură cu aceasta s-au afirmat două puncte de vedere: unul care susține că structura de bază a limbii este universală și comună tuturor oamenilor, iar deosebirile dintre limbi diferite ar fi doar de suprafață. Din acest motiv traducerea pot fi posibile tocmai deoarece acele universalii ascunse, de ordin genetic, istoric social, din care derivă toate gramaticile, pot fi reperate și recunoscute ca acționând în fiecare limbaj uman. Punctul de vedere opus denumit „monadic“ susține că structurile universale de adâncime sînt impenetrabile investigării logice și psihologice sau se află într-o stare foarte abstractă. Faptul că toate limbile cunoscute sînt capabile de a denumi obiectele percepute sau de a desemna acțiuni, sînt adevăruri incontestabile. Însă aceste țesături ale limbajului uman atît de diverse ridică întrebări atît de persistente cu privire la funcția economico-socială încît modelele universaliste sînt în cel mai bun caz irelevante și, în cel mai rău caz, înșelătoare⁹.

În nobila misiune de a comunica, de a convinge este nevoie de o cristalizare, clarificare a conceptelor pentru ca apoi să creeze posibilitatea turnării lor în limbaj, iar cu ajutorul acestuia să fie scoase la lumină sensurile adînci, senzuri care intră sau pot intra firesc în câmpul de interese, de preocupări la care ne adresăm. Existența unor imprecizii în limbajul politic poate bloca realizarea scopului propus prin mesaj, a finalității acestuia. De altfel scopurile și finalitățile nu se confundă. Finalitățile (fericire, justiție etc.) sînt simbolice. Ele dau sens acțiunii, ajută la un anumit discernămint, dar nu permit singure, să se determine o linie de acțiune. Însă scopurile (creșterea economică, sănătatea publică) sînt operatorii¹⁰. Se impune deci, în vehicularea limbajului politic o preocupare constantă în vederea șlefuirii semantice a categoriilor politice în care este angajat frontul ideologic. În documentele de partid apar mereu

noi aspecte, noi clarificări conceptuale, ce se înscriu în activitatea laborioasă de îmbogățire și vitalizare a teoriei și practicii socialiste.

Cu toate acestea, anumite minusuri de ordin semiotic în literatura politologică, filozofică, în domeniul artei persistă iar cauzele sînt multiple. Punctele de vedere unitare ce se impun asupra folosirii unor noțiuni, concepte, reguli estetice nu înseamnă standardizare terminologică, cum înțeleg cite unii (reproduceri denaturate în domeniul artei). Astfel de inadvertențe sînt influențate de mai mulți factori printre care amintim: a) tendințe obiective spre interdisciplinaritate pot produce un amestec terminologic provenit din limbajul comun, fără o extindere a limbajului înzestrat cu concepte „ajustate” științific asupra zonelor comune ale interdisciplinarității; b) apariția unor imprecizii care pot să denatureze semantic în traduceri ce se fac din limbi străine; c) confundarea planurilor în folosirea categoriilor politice; d) anumite substituiri în ceea ce privește limbajul politic, curent, public și științific; e) neglijarea dublului aspect al valorilor politice: teoretic și practic; f) multiplicarea industrială a imaginilor și sunetelor care revendică aventura rimbaudiană: „Eu este altul”, în ideea că aceasta deformează în mod grosolan originalul (și este sau nu de *bon ton*); g) apariția unor substituiri între conotație (modificarea sensului unui cuvînt prin interpretare) și denotație (ceea ce este spus explicit în text).

Dacă am lua spre exemplu termenul de hegemonie el este înțeles în unele texte de specialitate ca fiind sinonim cu puterea de stat, iar în altele, el se extinde atît asupra puterii de stat cît și asupra instituțiilor nestatale ale puterii. Între aceste modalități de folosire a termenului amintit există diferențe în sfera de cuprindere, structura mesajului cu anumite implicații teoretice și practice.

Expresia de „natură umană” duce la greșeli de conotație în sensul reducerii pînă la violare a esenței sociale și istorice a omului sau în cel mai bun caz ea duce la imprecizii, înscriindu-se în sfera unui limbaj vag.

Cuvîntul muncă foarte mult folosit în propaganda politică, marxistă și nemarxistă, însă în rare cazuri se face apel la etimologia sa și deci și la semnificația care i se dă sau mai ales i s-a dat în alte epoci istorice. Astfel în greacă veche cuvîntul *ponos* (muncă) legat de rădăcina *pen* (tensiune), scoate în relief aspectul apăsător pe care munca îl comportă, iar latinescul *labor* derivat din *labore* (a se clătina sub greutate) este legat de ideea de suferință. Cicero afirma că valoarea lui *atrium* (trîntăvie) este superior muncii fizice¹¹.

După cum ne informează Al. Graur în românește avem pe *lucru*, dintr-un cuvînt latin care înseamnă „cîștig” și *munca* dintr-un cuvînt slav care înseamnă „tortură”¹². Iată unul din motivele pentru care munca fizică, mai ales, în vechea mentalitate (multe din aceste concepții s-au schimbat) cu influență asupra unor tineri este considerată o nerealizare. Dintr-un sondaj de opinie realizat în municipiul Cluj-Napoca în anul 1977 la 6000 de elevi, opțiunile lor pentru munci fizice erau de 9,8%. Repetat un asemenea studiu la aceleași școli (bineînțeles la alți elevi), în 1980—1981 înregistrăm o creștere a numărului opțiunilor în favoarea

muncilor fizice la 24%¹³. Persistența unor astfel de mentalități este fără îndoială influențată de sensul greșit al cuvântului întrebuintat care rezidă în confundarea tuturor muncilor fizice cu muncile grele fără a se ține seama că o serie de munci fizice deja au trecut în categoria muncilor intelectuale, adăugînd și modificările de *status social*, de importanță economico-socială și politică esențială.

Oarecum inpropriu este folosit în literatura de specialitate a cuvîntului de origine franceză *loisir* ca fiind sinonim cu categoria de *timp liber*, deși el semnifică mai degrabă ocupație, îndeletnicire plăcută. Deși și în limba română *timpul liber* este de multe ori interpretat într-un mod reducătionist sub aspectul său de divertisment (privînd noțiunea de o seamă de funcții hotărîtoare în dezvoltare multilaterală a personalității cum este aceea a activității cultural-educative).

În concepția P.C.R., rolul conducător al său este înțeles nu ca un centru de comandă, situat deasupra societății și a claselor sociale. „Făurirea socialismului — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, a societății socialiste, multilateral dezvoltate, înaintarea spre comunism trebuie să se desfășoare împreună cu masele, cu întregul popor“. Cu toate acestea, în activitate de propagandă, nu în toate cazurile se abordează corect acest subiect, se subliniază mai explicit această trăsătură.

Din cadrul dezbaterilor la seminarii și analiza răspunsurilor la examene (Facultatea de biologice de la Universitatea din Cluj-Napoca, Facultatea de mecanică, din cadrul Institutului politehnic Cluj-Napoca) și a unui sondaj de opinie (1982—1985) pe tema însușirii disciplinelor de filosofie și socialism științific, urmărindu-se și măsura în care s-a realizat un limbaj adecvat, enumerăm în continuare cîteva constatări:

a) Limbajul filozofic, materialist dialectic și istoric la biologi (anumite secții) se constituie mai mult printr-o optică a disciplinelor de profil, decît printr-o anumită deprindere în meditația filozofică chiar legată de limbajul comun, ceea ce poate duce atît la exercitarea unei influențe binefăcătoare prin amplificarea gradului de precizie în dezbaterile filozofice, cît și la una ușor pozitivistă;

b) Însușirea obiectului filozofiei este o problemă mai dificilă manifestată și prin aceea că în cele mai multe cazuri studenții se mărginesc să rețină numai trăsăturile existenței ontologice (condițiile existenței, conținutul, modul ei de a fi etc.). Aceste aspecte sînt în cele mai multe cazuri înțelese, celelalte sînt doar enunțate sau însușite fără problematizare și mecanic;

c) Poate problema cea mai complicată, în studiul studenților amintiți este raportul obiectiv-subiectiv în întregul demers al însușirii filozofiei. Se confundă mereu obiectivul, categoria a cunoașterii cu obiectul ce aparține domeniului onticului. Și din acest motiv înțelegerea raportului dintre existența socială și conștiința socială este nu în puține cazuri lineară, nesensibilizîndu-se aspectul de codeterminare material-spiritual a fenomenului social (deși raționamente de acest fel sînt exprimate dar nu și argumentate). Aceasta face greoaie exprimarea prin limbaj a punctului nostru materialist dialectic;

d) În ceea ce privește categoriile de materie, spațiu și timp, studentul învață cu conștiinciozitate definițiile, le explică, de asemenea momentele evoluției conceptelor. Puțini, însă, o să poată construi cu ajutorul acestor categorii un tablou al materiei în mișcare spațiu și timp, structurată, de unde și o argumentare mai puțin solidă a materialității lumii. Studentul călăuzit în seminarii poate depăși clasificarea în forme limitate a mișcării materiei;

e) În scopul ameliorării unor carențe de tipul celor arătate, ni se pare necesară folosirea unui limbaj care să evite turnarea gândirii în scheme, sterlitatea meditației în sine, să sugereze raționalitatea funcțională a unui concept, să vitalizeze capacitatea studentului de a scoate la lumină zone adormite, de a înlătura elementele nesemnificative pentru a surprinde elementul de permanentă;

f) Limbajul politic pare mai la îndemână studenților, însăși conceptele sînt mai des întîlnite. Însă, aici se produc distorsiuni între limbajul științific și cel public, cu efecte de înbogățire a primului care prelucrat intră din nou în limbajul comun stimulînd cristalizarea conștiinței socialiste;

g) Pe baza cunoașterii teoriei sistemelor în studierea, de pildă, a sistemului politic studentul va putea mai operant să rezolve locul și funcțiile fiecărei părți componente în cadrul sistemului politic, și al acestuia în cadrul sistemului social global, altfel raporturile dintre componente vor fi înțelese fragmentar, eludînd imaginea de ansamblu.

BIBLIOGRAFIE

1. Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Mic dicționar de terminologie lingvistică* Ed. Albatros, București, 1980, pp. 265.
2. Vezi Andrei Marga, *Cunoaștere și sens. Perspective critice asupra pozitivismului*, Ed. politică, București, 1984, pg. 183.
3. Constantin Tsatsos, *Aforisme*, Ed. Univers, București, 1977, pg. 112.
4. René Berger, *Mutația semnelor*, Ed. Meridiane, București, 1978, pg. 77.
5. Constantin Tsatsos, *Aforisme*, Ed. Univers, București, 1977, 171.
6. Tudor Vianu, *Estetica*, Ed. pentru literatură, București, 1968, pg. 143.
7. *Ibidem*, 143.
8. *Dicționar de filozofie*, Ed. politică, București, 1978, pg. 454.
9. George Steiner, *După Babel — Aspecte ale limbii și traducerii*, Ed. Univers, București, 1983, pg. 106.
10. Academia „Ștefan Gheorghiu”, Institutul de științe politice și de studiere a problemei naționale, *Limbaj și comunicare politică*, Caiet documentar și informare politică, pg. 65.
11. Laurențiu Pop, *Muncă fizică și muncă intelectuală*, Ed. Dacia, 1973, pg. 21.
12. Alexandru Graur, *Lingvistica pentru interesul tuturor*, Ed. enciclopedică română, București, 1972, pg. 37.
13. „Era socialistă”, nr. 4, 1984, *Evoluția structurii demografice și sociale în țara noastră* (dezbatere) pg. 31.

RECENZII

Alexandru Boboc, **Confruntări de idei în filosofia contemporană**, Editura Politică, București, 1982.

Cartea se derulează, pe parcursul celor cinci capitole, ca o „filosofie critică”, ca un travaliu în „cerc” hermeneutic între punctele de vedere exprimate de diverși gânditori antici, moderni sau contemporani pentru a se ajunge, în cele din urmă, la un adevăr care ființează fără a fi un fiind etern și indestructibil configurat (dorința autorului de „a fi pe cale” continuu este demnă de remarcat). Contradicțiile la nivel ideatic, născute dintr-un pluralism metodologic-ontologic cît și logico-gnoseologic, conduc la riscul unui „turn Babel” care poate fi evitat printr-o foarte solidă fundamentare a teoriei semioticii limbajului precum și a semanticii care leagă universul limbajului de ontologia ființei ca ființă și ca fiind („diferența ontologică”). Acceptînd ideea heideggeriană, prin care limba este considerată „locul de adăpost al Ființei”, Al. Boboc își intitulează capitolul al II-lea „Limbaj și cunoaștere. Modalități noi în studiul limbajului și problematica filosofiei limbajului elaborînd astfel, fructuoase analize și observații în direcția semioticii, semanticii, gramaticii precum și aspectelor pragmatice ale limbajului. Se acceptă în cele din urmă o filosofie a limbajului constituită la zona de interferență a limbajului cu ontologia și înțeală ca gînd despre limbaj și ființă.

Următorul „turn” în care se intră este cel logic și, implicit, metodologic. Al. Boboc reliefează contextul pluralismului epocii moderne, apariția convenționalismului, logicismului și a altor teorii în câmpul logicului odată cu formularea „principiului toleranței” de către Carnap. Metodologia (constituită într-o filosofie *sui-generis*) se vede confruntată cu mai multe modalități de exprimare: fenomenologică, structuralistă, hermeneutică, dialectică încercînd fiecare configurarea ființei și fiindurilor în filosofie. Fiecare curent de gîndire este analizat succint pentru ca autorul să releve notele de superioritate ale dialecticii materialiste și istorice, constituirea ei într-o „conștiință metodologică” menită să descifreze dru-

mul spre adevăr, fără a stopa sau anula demersul înfăptuit de ale tipuri de „conștiințe metodologice”.

Orice raportare la filosofie, la lume, se face din și în perspectiva adevărului iar acesta din urmă, putem spune, reprezintă laitmotivul întregii cărți la care ne referim. În capitolul rezervat ontologiei (deși e greu să delimităm un astfel de capitol deoarece întreaga lucrare este practic ontologie) sînt discutate aspectele legate de configurarea ființei ca problemă centrală a oricărei ontologii, de „diferența ontologică” care, notează autorul, „marchează în mod exemplar trecerea la o modalitate modernă de înțelegere a ontologiei... «diferența» în inima ființei între ființă și fiind ca teme al unei ontologii deschise spre «metafizică». În același capitol se afirmă exemplaritatea sensului ființei în contextul în care, afirmă Al. Boboc, într-o formulă concisă: „sensul este totul”.

În ultimul capitol, rămînd la modul tacit în zonele aceleiași tehnici hermeneutice, autorul „Confruntărilor de idei...” urmărește constituirea conceptului de valoare și a axiologiei precum și conotațiile conceptului la diverși gânditori (Kant, Rickert, Vianu, Hartmann, Blaga etc). Sînt analizate raporturile dintre valoare și normă precum și implicațiile „crizei valorilor” care nu este o criză a valorilor în sine, ci a modului de existență în lume, în societate a unor valori. Dinspre axiologie se ajunge în domeniul culturii (mai precis al filosofiei culturii) pentru a ancora în cele din urmă în domeniul istoriei. Este discutat, în acest context, conflictul raționalism-istorism adică deosebiri care se nasc între o dezvoltare unitară a culturii și una diseminată în mai multe tipuri de culturi, originale fiecare grație trăsăturilor ei. Istorismul asociat cu dialectica oferă, potrivit lui Al. Boboc, intrarea în cultură spre ființă, istoricitatea fiind „o dimensiune specific umană”, locul de existență și ek-sistență a Dasein-ului heideggerian. În această lume și în acest timp în care „istoria rămîne marea deschidere în filosofie” interogația hegeliană își găsește răspunsul. Pre-textul s-a dovedit a fi, deci, un excelent con-text care i-a permis lui Al.

Boboc o „călătorie“ interesantă prin filosofia contemporană, analize fine, observații pertinente, construcții ideatice aflate „pe cale“, spre adevăr. Toate aceste atribute conferă cărții consistență și valoare, ea fiind, de asemenea o autentică filosofare.

F. ARDELEAN

Filosofskii Entşicopediceskii Slovar, Sovetskaja Entşiclopedia, Mockva, 1983, 840 p.

Sub redacția acad. L. F. Iliev, acad. P. N. Fedoseev, doctorilor în filozofie S. M. Kovalev și V. G. Panov. În Editura „Sovetskaja entşiclopedia“ a văzut lumina tiparului un nou dicționar de filozofie. Ca volum de termeni și ca informație filozofică, recentul dicționar se înscrie între „Enciclopedia filozofică“ (5 volume, editate între anii 1960—1970) și „Micul dicționar filozofic“ (ultima ediție 1970). Din unghiul acestei perspective comparative, dicționarul pe care-l avem în atenție apare ca fiind o veritabilă „mică“ enciclopedie sau un „mare“ dicționar.

Dacă particularitatea care privește volumul de informație își are semnificațiile ei mai importante ni se pare faptul că în recentul dicționar apar o serie de particularități de ordinul conținuturilor acestei informații.

Din lista acestor particularități am nota și sublinia că noua „enciclopedie“, deși într-un singur volum, o completează substanțial pe cea veche. O completează cu o serie de termeni care deși de mare rezonanță filozofică au scăpat celor 5 volume. Fără pretenția de a fi inventariat toate aceste scăpări, putem pune în discuție și ne putem susține aprecierea prin referiri la termeni ca: anomie, adaptare, cunoaștere, noumen, noeză, diacronie, sincronie, antiutopie, revoluție științifico-tehnică, paradigmă, putere, prejudecată, falsificare, responsabilitate, calitatea vieții, legătură inversă, homeostazie ș.m.a.

În aceeași ordine a ideilor se înscriu și suplimentările de conținut istorico-filozofic, de nume relevante ale gândirii filozofice mai vechi sau mai noi, de orientări ale acestora: Bachelard, Bunge, Bolzano, Gadamer, P. Ricoeur, Touraine, Toulmin; hermeneutică, neobehaviorism, neoraționalism, neomarxism, neoevoluționism, pansihism ș.a.

Cea mai importantă particularitate de ordinul conținutului este însă aceea a

aducerii la zi, a asimilării noilor achiziții ale gândirii filozofice. E vorba, cu alte cuvinte, de efortul coordonatorilor și autorilor de a se înscrie în contemporaneitate. În acest sens avem de a face cu multe conținuturi ideatice noi nu numai în prezentarea termenilor clasici ai gândirii filozofice, în general, ai celei materialist dialectice și istorice, în special, dar și în caracterizarea mai nuanțată a orientărilor nemarxiste din perimetrul gândirii filozofice contemporane. Atenția față de noile realizări ale cunoașterii științifice, față de rezonanțele lor filozofice se împletește destul de strâns cu creșterea gradelor de obiectivitate filozofică. În promovarea acestei obiectivități nu se ignoră însă exigențele partinității filozofice, cele ale dialogului constructiv de idei. Principiul valorificării critice funcționează ca perspectivă metodologică fundamentală.

O altă dominantă metodologică, și ea cu consecințe pozitive în conținuturile ideatice ale noului dicționar, este aceea a unor echilibrate raporturi între logic și istoric. Atenția majoră acordată concepțelor propriu-zis filozofice, mai ales celor specifice gândirii marxiste, se împletește organic cu foarte multe referințe istorico-filozofice (nume de filozofi, lucrări fundamentale etc.). Din acest punct de vedere, merită reținut faptul că în prezentarea numelor celor mai reprezentative ale cugetării filozofice, noul dicționar oferă multe date biografice, multe trimiteri la lucrările de bază ale acestora, la miezul lor ideatic. Prezentarea cu caractere mărunte a listei lucrărilor mărește gradul de utilitate al dicționarului în munca de cercetare. Gradul acestei utilități crește considerabil și prin cele 8 pagini de maxime și expresii de limbă latină, greacă, germană și franceză, termeni și expresii care au intrat de mult în uzul literaturii filozofice și care se bucură și astăzi de o sugestivă și relevantă circulație. Dicționarul se încheie cu un indice complet de nume, indice care ușurează mult mînuirea dicționarului în cazul urmării unor referințe la autori.

Toate particularitățile mai sus consemnate fac din „mica“ enciclopedie filozofică o lucrare de mare utilitate în mîinile aceluia care o pot folosi și care lucrează în domeniul filozofiei generale și a sferelor aferente acesteia (istoria filozofiei, sociologiei, eticii, esteticii, logicii ș.a.). Privită în ansamblu, ea se prezintă ca o incontestabilă realizare a scrisului filozofic sovietic.

Lectura fie și pe sărite a noului dicționar ne-a inspirat și câteva observații de nuanță critică. Din lista acestora am nota, mai întâi, lipsa unor pagini introductive. În conținutul acestora, colectivul redacțional ar fi trebuit să-și motiveze inițiativa și eforturile, să explice din unghiul lui de vedere raporturile noului dicționar cu cele existente în uz și, mai ales, să enunțe criteriile care au stat la baza alcătuirii listei de termeni. Fără indicarea acestor criterii, granițele și raporturile dintre filozofic și nefilozofic, dintre filozofie și zonele ei învecinate rămân sub semnul arbitrarului și discuției. Din acest punct de vedere, spre pildă, prezența în dicționar a unor termeni ca „studenție”, „bonapartism”, „atenție”, „țineret”, „planificare” ș.a. cade credem noi, sub incidența unei asemenea discuții. Dacă unii termeni ai gândirii științifice sau al istoriei acesteia ar putea fi considerați ca fiind în afara acestei discuții, în prezentarea lor un plus de accente pe relevanța lor filozofică s-ar fi impus ca de la sine.

În lipsa unor criterii explicate de alcătuire a listei de termeni, nu putem judeca lucrurile decât prin comparație. În acest caz s-ar putea formula în mod firesc observația: dacă se rețin termeni ca „substanță” și „informație”, de ce oare lipsește complet termenul de „energie”? Dacă se explică ce este „semiotica” și „semantica”, de ce se ignoră „cibernetica”? În aceeași ordine de idei se poate nota că termeni de largă circulație și care în enciclopedia filozofică au avut spații largi, unii din ei de pînă la 5—10 pagini (logică dialectică, cult al personalității, I. V. Stalin, Mao-tze-Dun, R. Garaudy ș.a.) în noul dicționar nu li se mai acordă nici o atenție.

În fine, dar nu în ultimul rînd, lectorul de limba română al dicționarului nu se poate bucura de faptul că filonul gândirii filozofice românești este prezentat cu atîta zgîrcenie. Reducerea acestui filon doar la numele lui C. I. Gulian și Ath. Joja devine greu de înțeles și de susținut. Oricine își poate pune întrebarea: de ce oare lipsește D. Cantemir, V. Conta, L. Blaga, D. D. Roșca, L. Pătrășcanu ș.a.?

Cu toate lacunele semnalate și cu toate observațiile posibile, dicționarul pe care l-am avut în atenție și pe care l-am supus unei succinte prezentări rămîne o realizare neîndoielnică a scrisului filozofic, o carte de referință în explicitarea unor conținuturi întinse ale gândirii filo-

zofice în general, ale celei materialist-dialectice și istorice în special. El este de pe acum un remarcabil instrument de lucru în mîinile tuturor celor care se ocupă de filozofie sau care se interesează de produsele ei.

I. IRIMIE

Karl Marx, Friedrich Engels, Sachregister zu den Werken, Hans Heinz Holz, Hans Jörg Sandkühler (Hrsg.), Pahl-Rugenstein, Köln, 1983.

Profesorul Willi Herferth, de la Academia de științe sociale de pe lângă Comitetul Central al P.S.U. din R. D. G., a elaborat un *Indice de materii*, cuprinzînd 3000 termeni, la prima ediție în limba germană a Operelor lui Marx și Engels (M.E.W.), publicată între 1956—1968 în 39 volume plus un volum suplimentar în două părți.

Indicele — rodul muncii mai multor ani, încheiată în 1979 — a fost publicat în colecția „Studien zur Dialektik” în Editura Pahl — Rugenstein din Köln (R.F.G.), sub îngrijirea unuia din marxiștii cunoscuți în Occident — Hans Jörg Sandkühler.

Indexul propriu zis este precedat de o „Notă editorială”, de „Remarci preliminare” (Dr. Willi Herferth) și de „Introducerea editorului” (Hans Jörg Sandkühler) — toate în cinci limbi (germană, engleză, franceză, spaniolă și italiană). Primele două materiale conțin câteva informații foarte utile cu privire la lucrarea în discuție. Al treilea este un studiu deosebit de interesant *in sine*, dar larg autonom față de *index*, studiu care reliefează necesitatea investigării *întregii opere* a lui Marx și Engels — și nu doar a cîtorva lucrări privilegiate pînă acum — pentru a putea determina concret *locul istoric și actualitatea* aportului *teoretic* (științific) și *practic* (politic) al fondatorilor socialismului științific. Actuala ediție (M.E.W.) în limba germană a operelor lui Marx și Engels, consideră Sandkühler, reprezintă un pas mare înainte pe drumul depășirii bazei informaționale în reconstrucția valorificatoare a moștenirii clasice, iar *indicele de materii* la această ediție un auxiliar foarte prețios în această reconstrucție, „în măsură să satisfacă exigențele unei lecturi științifice și politice conștiente”. Lucrarea prof. Herferth — continuă Sandkühler — nu

numai că ne deschide drumul spre izvoarele marxismului „în limbajul genezei sale” dar ea este și o contribuție „la transpunerea trecutului (a moștenirii marxiste n.m.) în actualitate” (Op. cit. p. XVIII).

În alcătuirea *Indicelui* prof. Herferth a ținut seama de existența unor indice de materii la volumele de *corespondență*, la *opere specifice* ale lui Marx și Engels (Capitalul, Anti-Dühring, etc.), atît pentru *selecția* (menținerea sau omiterea) unor *termeni*, cît și pentru *structurarea* acestora. E de precizat că din actualul *Indice* lipsesc nume de persoane (cu excepția lui Marx și Engels). Din două motive precizează autorul: a) la sfîrșitul fiecărui volum al operelor (luate ca legi) se găsește un indice de persoane și b) anumite nume sînt incluse în curente ce le poartă numele (Bakunism, Lassalleanism, etc) sau în alte curente de idei sau mișcări sociale subsumate unor *termeni* prezenți în actualul *Indice de materii*.

Prof. Herferth a procedat la o astfel de *selecție* și *structură* a *termenilor* în cît să surprindă liniile de forță ale gîndirii lui Marx și Engels, principiile și subdiviziunile lor, unitatea în diversitatea acestora. El urmărește, totodată, ca interferențele terminologice să fie minimal redundante, cu alte cuvinte ca volumele și paginile indicate la un *termen (expresie)* să fie *maximal specifice*.

Așa, de exemplu, „România” figurează în 24 din cele 39 volume ale ediției (M.E.W.) cu 66 de poziții (pagini). „Mișcarea muncitorească din România” apare în 6 volume cu 51 de poziții. Interferențele (în *Indice*) între cei doi termeni sînt minime: numai în 3 volume și la trei pagini constatăm suprapuneri. Asta înseamnă că autorul *Indicelui* ne trimite la informații *specifice* ce se suprapun minimal, evitînd lectorului o „rătăcire redundantă” prin textul operelor lui Marx și Engels. În aceeași manieră sînt tratați corelativ termenii de „Știință”, „Științe ale naturii”, „Științe sociale”.

Pentru modul foarte izbit — în opinia mea — de structurare ierarhică (subordonatoare) menționez termenul de „legi” și subdiviziunile lui de rangul 1 (a) *legi* ale societății omenești, b) obiective, c) economice) ca și subdiviziunile de rangul 2 (la 1 b, de exemplu: b₁ utilizarea conștientă în socialism, b₂ rol și esență, b₃ trăsături diferențiale și comune în natură și societate).

Desigur atît *selecția* și *structurarea* termenilor sînt marcate — cum remarcă edi-

torul — de concepția personală a autorului, de interesele sale teoretice și practice, de grila sa evaluativă cu privire la *ce este și ce nu este important*. Pînă la utilizarea calculatorului pentru alcătuirea unui *Index*, atari imixtiunii ale „subiectivității” sînt inevitabile. Pînă atunci, remarcă editorii, *Indexul* actual este cel *mai complet* pentru ediția germană a operelor lui Marx și Engels și el nu-și va pierde utilitatea nici după publicarea *operei complete* a celor doi titani ai cugetării și acțiunii revoluționare.

În încheiere precizez că am formulat doar cîteva gînduri pe marginea unei lucrări de proporții, a cărei *analiză* ar necesita o muncă și un efort de care nu mă simt în stare. Oricum și o privire fugitivă peste o întreprindere de acest gen arată cît de necesar ar fi un *Index* similar la opera în limba română a lui Marx și Engels.

I. ALUAȘ

Stephen Toulmin, Richard Rieke, Allan Janik, *An Introduction in Reasoning*, Macmillan Publ. Co & Collier Macmillan Publishers, New-York, London, 1969, 315 p.

Ce înseamnă să ceri ca argumentul sau sfatul cuiva să fie sănătos sau logic? din ce surse de adîncime își trage forța argumentul? — sînt întrebări în jurul cărora s-a centralizat discuția din *O introducere în raționare*.

Scrisă cu claritatea cerută unei introduceri, cartea lasă să transpară cu ușurință unele din ideile novatoare avansate de Toulmin și care au înscris cercetările asupra raționalității, logicității și științei într-o direcție nouă și fertilă.

Renunțînd la studiul matematic al derivabilității logice, autorii își îndreaptă privirile spre raționarea concretă, așa cum poate fi ea înflințită în practica științei, în discuțiile etice, politice, în drept sau în afaceri. Se restabilește, astfel omnipotența rațiunii (pusă la îndoială de filozofia neopozitivistă prin impunerea unor standarde stricte de raționalitate); i se recunoaște rațiunii un *topos* preeminent în *pattern* — urile noastre de comportament. Dar ce este mai important și dă demersului o prestanță filosofică apreciabilă este că studiul raționării este realizat „în speranța unei mai bune înțelegeri a presupuzițiilor actuale și a po-

tențialităților acesteia" (p. 16), adică în speranța unei *intemeieri consistente*. Dincolo de ce înseamnă a raționa corect se află interogația asupra rațiunii înseși și înainte de a se strădui să discearnă structurile generale după care noi raționăm, Toulmin a încercat o reconstrucție a ideii de raționalitate.

În primul rând, raționalitatea nu poate fi garantată sau caracterizată de reiterarea vreunei scheme logice, oricât de perfectă ar fi aceasta; schema însăși își cere o înțelegere rațională; în plus orice standarde generale și care să fie impuse din afara rațiunii, sînt respinse în mod declarat.

În al doilea rînd, ducînd mai departe o idee dezvoltată de Popper, rațiunea este definită ca o „tranzacție critică”, colectivă și continuă, în care noi prezentăm idei sau cerințe unui anumit grup de persoane, în contexte particulare și oferim „motive” ca suport (p. 9). În fapt, raționarea este plasată în mediul comunicării, a cărei unitate de analiză este, în concepția autorilor, *inter — actul* (p. 143), ce presupune: un asertor (o persoană care enunță o cerere) și un chestionator (o persoană care pune întrebări, dînd astfel curs exigenței de a se aduce argumente în sprijinul oricărei cereri).

Dezbateră critică, într-o accepțiune similară celei împărtășite de Popper, este în consecință, mediul în care un argument se forjează, iar raționalitatea nu constă în altceva decît într-o manieră deschisă de comportament în acest tip de activitate (p. 13).

Pattern-ul de bază al raționării, în urma analizei întreprinse, este următorul: *cererea* (care poate fi o propoziție științifică, o afirmație de natură legală sau etică, un pronostic sportiv, etc.) este justificată de *fundamente* (observații experimentale, mărturii, rezultate ale cunoașterii comune, etc.), legătura acestor două componente fiind justificată de *garanții* („legi ale naturii”, principii legale sau etice, etc.). Trebuie aduse în continuare *suporturi* garanțiilor (de exemplu, legile științifice trebuie verificate complet, statutele legale trebuie validate, ș.a.m.d.).

Structura raționării expusă mai sus nu trebuie înțeleasă ca avînd o valabilitate în sine. Valabilitatea ei se dezvăluie în practica raționării, iar forța argumentelor și a considerațiilor pe care acestea se întemeiază apare numai în contextele particulare în care acestea sînt dezvoltate,

cînd putem realiza cum contribuie ele la îndeplinirea unor *scopuri* ale diferitelor întreprinderi raționale (îndeplinirea legii, dezvoltarea științei, etc.) p. 28). Am putea spune că modul cum este folosit acest *pattern* în fiecare dezbateră critică și în funcție de scopul acestei debateri, garantează forța și eficacitatea unui argument. Respectarea întocmai a regulilor unei proceduri raționale nu garantează accesul la o concluzie întemeiată independent de tema aflată în discuție.

Demersul autorilor pare să sufere, însă, de ceea ce am putea numi o întemeiere insuficientă. Ar mai fi trebuit să se aducă dovada că structura propusă, după care funcționează orice raționare, este și *necesară*. Simplul fapt că ea există în realitate într-o mulțime de situații exemplificabile nu se poate constitui într-o probă îndeajuns de puternică. Deși foarte utilă, cercetarea empirică a raționării nu este întru-totul revelatoare pentru o tentativă de întemeiere a ei. Necesitatea structurii descoperite de Toulmin și, în consecință, puterea ei *normativă*, ar putea fi deduse *a priori* din modul de desfășurare al oricărei debateri critice. Adică, discuția realizată cu intenția de întreprindere critică nu poate avea altă cale, fără a contrazice regulile de bază ale debaterii și presupuțiile sale fundamentale.

Din păcate, demersul nu este dus pînă la ultimele consecințe nici în ce privește analiza sofismelor. Clasificarea propusă se oprește la aspectele formale: sofisme ce rezultă din trecerea ilicită de la fundamente la cereri (generalizările grăbite, falsa cauză, sofismele ad hominem, ad populi, etc.) și sofisme ce rezultă din ambiguitatea termenilor (echivocație, amfibolie, etc.). În acest fel, analiza nu pune asupra *presupozițiilor oricărei tranzacții critice*, asupra felului cum este ocultată prin încălcarea *presupozițiilor* debaterii deschiderea ce garantează raționalitatea.

Ultima parte a lucrării se referă la „cîmpuri speciale ale raționării” (știință, drept, etică, afaceri, critică de artă) și este consacrată unor particularizări ale funcționării *patternului* de bază și ale componentelor acestuia. Reține atenția încercarea de delimitare a acestor cîmpuri pe baza *forumurilor* specifice fiecăruia și a *procedurilor argumentative*. (adversarială sau consensuală).

Deși neexprimată, se impune ideea că tipul de procedură depinde de *scopul* în-

treprinderii și, în ultimă instanță, de *interesele* persoanelor angajate în întreprinderea rațională respectivă. Este ușurată, astfel, înțelegerea modului cum interesul intervine în raționare, în cunoașterea.

Mai interesantă este analiza, argumentării în știință. Ceea ce caracterizează știința în viziunea lui Toulmin și a colaboratorilor săi, este expresia articulată a ideilor și deschiderea maximă la criticismul public. Oamenii de știință au, pe termen lung, aceleași interese — cunoașterea realității — de unde scopul științei, care este realizarea consensului. Argumentarea științifică este o combinație de procedură adversarială pe termen scurt și consensuală pe termen lung.

An introduction in reasoning este mai mult decât o simplă introducere în raționarea corectă; este un prim paș în edificarea unei noi teorii a raționalității și a științei

I. COPOERU

Raymond Boudon, *La place du désordre*, PUF, Paris, 1984.

Ultima carte a reputatului sociolog francez Raymond Boudon continuă șirul preocupărilor sale precedente prin care încearcă să fundamenteze o paradigmă de analiză a fenomenelor și proceselor sociale, paradigmă bazată pe plasarea în centrul cadrului explicativ a individului uman, dotat cu raționalitate (limitată) și intenționalitate. Astfel, după propria mărturisire, concepția lui Boudon este un *individualism metodologic*, ce se încadrează, de fapt, în curentul mai larg al individualismului *sociologic*, încercându-se însă evitarea unilaterităților și exagerărilor caracteristice reprezentanților acestei tendințe.

Schițată parțial prin analizele adunate în volumul *Effets pervers et ordre social* (PUF, 1977) și elaborată mai complex în *La logique du social* (Hachette, 1979), metoda este aplicată în lucrarea la care ne referim la una dintre temele majore, care a stat și stă mereu în centrul cercetărilor din domeniul științelor socio-umane, cea a schimbărilor sociale. Trecând mai întâi în revistă teoriile emise în legătură cu schimbarea socială, autorul ajunge la concluzia că acestea se pot încadra în câteva tipuri principale:

1. Cele care urmăresc să pună în evi-

dență *tendințele (trends)* schimbării, avînd un grad mai mare sau mai mic de generalitate.

2. Cele care emit *legi condiționale*, de tipul „dacă A, atunci B”.

3. Cele care emit *legi structurale*, unde factorul A din tipul precedent este înlocuit cu un sistem de variabile.

4. Cele care se centrează pe *forma schimbării*, descriind deci felul, modul în care aceasta se realizează.

5. Cele care evidențiază *cauzele* sau *factorii* schimbării.

După aprecierea lui Boudon, gînditorii care au avut pretenția de a enunța, în științele sociale, legi ale schimbării le-au conferit acestora un caracter de universalitate, dezmințit, mai devreme sau mai târziu, de realitățile concrete, fapt care a provocat adesea o atitudine sceptică, dacă nu chiar ostilă, de negare totală a existenței unor asemenea legi. Poziția pe care se situează autorul francez este considerată de el drept una relativistă sau critică (în sensul kantian al termenului).

Avînd la bază atitudinea sa fundamentală — explicarea fenomenelor sociale ca rezultat al interacțiunilor individuale — Boudon se ocupă în capitolele mediane ale lucrării de analiza principalelor tipuri de teorii ale schimbării, cele menționate la punctele 2, 3 și 5. Concluzia la care ajunge este că nici unul dintre genurile de legi enunțate nu poate avea, în societate, o valabilitate universală, ci doar una *locală*. Acest caracter se datorează, după părerea lui, mai multor elemente specifice care intervin în viața comunităților umane, și anume:

— caracterul deschis al unor situații, ceea ce conduce la procese total indeterminate;

— inovațiile ca elemente care nu sînt întotdeauna determinate de starea sistemului;

— hazardul ca întretăiere a unor lanțuri cauzale.

Pe baza acestor considerente, Boudon conchide că în societate nu există legi propriu-zise (în sensul celor din științele naturii) sau, dacă există, ele sînt puține și banale. În schimb, științele sociale pot uza de „enunțuri de conjectură” (afirmații cu probabilitate ridicată) și, mai cu seamă, de „enunțuri de posibilitate” (modele, legi formale) ce pot și trebuie să intervină în explicarea fenomenelor și proceselor sociale.

T. ROTARIU

Trofin Hăgan, *Teoria și practica socialismului științific în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

Între manifestările politice și științifice dedicate aniversării celor două decenii care s-au scurs de la cel de al IX-lea Congres al P.C.R. se înscrie și lucrarea universitarului clujan Trofin Hăgan intitulată *Teoria și practica socialismului științific în România*.

Lucrarea respectivă, prin conținutul ei de idei, se situează în rîndul acelor studii de specialitate care și-au propus discutarea obiectului, metodei socialismului științific, funcțiile și raporturile acestuia cu celelalte științe sociale. Analizînd punctele de vedere din literatura de specialitate autohtonă și străină, T. Hăgan avansează originale opinii prietoare la obiectul și mai ales la metodele de cercetare a socialismului științific, conchizînd că socialismul științific reprezintă baza teoretică a partidelor comuniste. Din această perspectivă, părerea sa potrivit căreia socialismul științific se identică cu politologia marxistă reține în mod evident atenția cititorului. Pledoarea sa în această privință este interesantă și îndeamnă la reflecție.

Interesante sînt și celelalte părți ale lucrării care sînt dedicate discutării statutului socialismului științific în lumea științelor sociale și a funcțiilor sale, care prin specificul lor îl evidențiază mai pregnant individualitatea.

Un alt merit al lucrării care constituie obiectul prezentei recenzii constă, după opinia mea, în modalitatea în care, pe baze pertinente, pune în lumină aportul substanțial al P.C.R., al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la dezvoltarea și aplicarea create a socialismului științific. Autorul urmărește în paralel această inestimabilă contribuție atît pe planul teoreticului, cît și pe cel al practicii, subliniind astfel ideea potrivit căreia socialismul științific reprezintă știința transformării revoluționare a societății. De aici decurge și importanța pe care o dobîndește socialismul științific atît în viața spirituală a societății noastre cît și în cea practică.

Teoria și practica socialismului științific în România, care prin ideile sale se adresează unui larg cerc de cititori: cadre didactice, cercetători, studenți, activiști de partid și de stat, apărută în vara anului 1985 în prestigioasa Editură Științifică și Enciclopedică, constituie un îndemn la reflecție și la creație.

I. LEICU

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ CLUJ,
Municipiul Cluj-Napoca, Cd. nr. 448

Revista științifică a Universității din Cluj-Napoca, **STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ—BOLYAI**, apare începînd cu anul 1986 în următoarele condiții:

matematică — trimestrial

fizică — semestrial

chimie — semestrial

geologie-geografie — semestrial pentru geologie și anual pentru geografie

biologie — semestrial

filozofie — semestrial

științe economice — semestrial

științe juridice — semestrial

istorie — semestrial

filologie — semestrial

Studia Universitatis Babeș—Bolyai, the scientific journal of the University of Cluj-Napoca, starting with 1986 is issued as follows:

mathematics: quarterly

physics: biannually

chemistry: biannually

geology-geography: biannually on geology and yearly on geography

biology: biannually

philosophy: biannually

economic sciences: biannually

juridical sciences: biannually

history: biannually

philology: biannually

43 872

Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și prin difuzorii de presă, iar pentru străinătate prin „ROMPRES-FILATELIA“, sectorul export-import presă, P. O. Box 12—201. telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66

Lei 35